

Sverigefinnar i Stockholms län:

Psykisk hälsa,
vårderfarenheter och
hälsorelaterade behov

Citera gärna Transkulturellt Centrums rapporter, men glöm inte att uppge källan. Bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten. Det innebär att du måste ha upphovspersonens tillstånd för att använda dem.

Referera till rapporten enligt: Lindqvist M, Strand M. Sverigefinnar i Stockholms län: Psykisk hälsa, vårderfarenheter och hälsorelaterade behov. Stockholm: Transkulturellt Centrum, Region Stockholm; 2024. Rapport 2024:1.

Transkulturellt Centrum

Solnavägen 4, 113 65 Stockholm
tc@regionstockholm.se

Rapport 2024:1

ISBN 978-91-531-0194-9

Författare: Mona Lindqvist, Mattias Strand

Översättning: Sirpa Humalisto

Omslagsfoto: Mattias Strand

Stockholm, april 2024

Fler rapporter och faktablad hittar du på vår webbplats:
www.transkulturelltcentrum.se

Innehåll

Sammanfattning.....	6
Sammanfattning på finska.....	8
Inledning.....	11
Bakgrund.....	12
Sverigefinnar som nationell minoritet	12
Migration från Finland till Sverige.....	13
Några viktiga begrepp.....	14
Sverigefinnar i Stockholm.....	15
Sverigefinnars hälsa.....	15
Syfte med intervjustudien.....	17
Metod.....	18
Studiedesign och referensgrupp.....	18
Intervjuguide.....	18
Rekrytering av deltagare.....	18
Intervjuer.....	19
Analys.....	21
Etiska aspekter.....	21
Resultat.....	23
Beskrivning av informanterna.....	23
Tematisk analys.....	23
Tema 1: Sverigefinsk identitet.....	23
Blandad identitet.....	23
Tveksamhet inför begreppet sverigefinsk.....	26
Migrationserfarenhet.....	28
Traditioner, mat och bastu: gemenskap.....	29
Storstad och natur.....	31
Osynlighet och att ”passera” som svensk.....	32
Tema 2: Språk.....	33
Flerspråkighet som resurs.....	33

Fundamentala skillnader mellan finska och svenska.....	34
Att sakna ett förlorat språk.....	34
Förlöjligande.....	36
Tema 3: Att förhålla sig till fördomar och diskriminering.....	36
Alkohol, kniv och ”Slussenfinnar”.....	37
Att bli bemött som obildad.....	38
Det rasbiologiska arvet.....	39
”Positiva” stereotyper.....	39
Förändrad bild av Finland över tid?.....	40
Tema 4: Erfarenheter av krig.....	41
Krigstrauma hos äldre.....	41
Kollektivt samhälleligt trauma.....	42
Transgenerationellt trauma.....	43
Tema 5: Egen hälsa och vårderfarenheter.....	44
Kronisk kroppslig sjukdom.....	44
Diskriminering och okunskap inom vården.....	45
Man klagar inte i onödan.....	46
Möten med finska eller finskspråkiga vårdgivare.....	48
Tema 6: Behov inom vården.....	48
Kunskap om sverigefinskhet och minoriteters rättigheter.....	49
Kulturell och strukturell kompetens: nyfikenhet på patienten.....	49
Känna till och aktivt adressera fördomar.....	50
Vårdmöten på finska.....	51
Diskussion.....	53
Olika sätt att vara sverigefinsk.....	53
Fördomar som lever kvar.....	55
Krigens betydelse.....	56
Behovet av kulturell och strukturell kompetens.....	58
Att använda finska språket inom hälso- och sjukvård.....	60
Finskspråkig vård i Region Stockholm.....	61
Olika behov hos olika nationella minoriteter?.....	62

Styrkor och svagheter.....	64
Slutsatser.....	66
Referenser.....	68
Appendix: Intervjuguide.....	73

Sammanfattning

Sverigefinnar utgör en av de fem erkända nationella minoriteterna i Sverige, vid sidan av samer, tornedalingar, romer och judar. Finnar och det finska språket har en månghundra-årig historia i Sverige, mot bakgrund av att Finland historiskt var en del av det svenska riket fram till början av 1800-talet. Dagens finsktalande sverigefinska nationella minoritetsbefolkning har dock till största del migrerat till Sverige i modern tid. En mycket stor grupp finnar kom till Sverige som arbetskraftsinvandrare under 1960- och 1970-tal, då den svenska industrin skrek efter arbetskraft samtidigt som många unga uppfattade framtidsutsikterna i Finland som dystra. Även efter denna stora migrationsvåg har finländare fortsatt att flytta till Sverige för arbete eller studier.

Tidigare forskning har visat att hälsan hos Finlandsfödda kvinnor och män i Sverige på gruppnivå tenderar att vara sämre än hos Sverigefödda personer. Detta gäller både kroppslig och psykisk hälsa. Även hälsan hos barn till Finlandsfödda personer – den så kallade ”andra generationen” – tenderar att vara sämre i jämförelse med barn till Sverigefödda föräldrar. Förhållandevis lite är dock känt om subjektiva erfarenheter av hälsa och vård hos sverigefinnar, liksom om bidragande orsaker bakom hälsoskillnaderna och om hur hälso-läget hos personer med finsk bakgrund i Sverige skulle kunna förbättras.

Det övergripande syftet med det aktuella projektet har varit att stärka Region Stockholms förutsättningar att tillfredsställa behovet av god och jämlik vård för den sverigefinska befolkningen. För att uppnå detta har de specifika målen i projektet varit att öka kunskapen inom Region Stockholm på flera områden: om den sverigefinska befolkningens hälsorelaterade behov i Stockholms län, om sverigefinnars syn på risk- och skyddsfaktorer samt om erfarenheter av kontakter med hälso- och sjukvård och önskemål om utveckling av vården hos den sverigefinska gruppen.

I projektet har 20 sverigefinnar (17 kvinnor och tre män) i åldrarna 25-78 år i Stockholms län deltagit i individuella djupintervjuer med fokus på ovanstående frågor. Intervjuerna har kunnat genomföras antingen på svenska eller finska, utifrån deltagarens önskemål. Bland deltagarna finns personer som själva är födda i Finland liksom personer födda i Sverige ur ”andra generationen” och ”tredje generationen”. En rådgivande referensgrupp med representanter för sverigefinska organisationer har bidragit i utformningen av projektet.

I analysen av intervjuerna identifierades sex huvudteman som på olika sätt var viktiga för deltagarnas upplevelser av hälsa och ohälsa: 1) sverigefinsk identitet, 2) språk, 3) att förhålla sig till fördomar och diskriminering, 4) erfarenheter av krig, 5) egen hälsa och vård-erfarenheter, och 6) behov inom vården.

I fråga om identitet tycks det hos många med finsk bakgrund finnas en ambivalens inför att identifiera sig med just termen sverigefinne. Många av våra deltagare beskriver att de visserligen kan anse att de tillhör gruppen när de får fundera på saken, men spontant känner man sig ofta mer hemma i begrepp så som finne, finländare eller finsk bakgrund. Detta kan ha betydelse när man inom Region Stockholm vill nå ut med åtgärder som syftar till att stärka hälsan hos personer med finsk bakgrund, på så vis att det kan vara nödvändigt med ett bredare perspektiv och tilltal.

Samtidigt som synen på sverigefinskhet varierar så pekar intervjufynden på hur finska traditioner och vanor har en stor betydelse i deltagarnas liv. Att bibehålla finska traditioner och vanor kan härmed ses som en skyddsfaktor. För vissa kan det röra sig om direkt hälso-

relaterade aspekter, så som att man upplever bastubad som gynnsamt för hälsan. Det tydligaste sambandet mellan hälsa och upprätthållandet av finska traditioner i vardagen står dock att finna i den gemenskap som man härigenom upplever med andra med finsk bakgrund i Sverige. Sådant som mat, musik och dans utgör på detta vis en bro till en bredare finsk eller sverigefinsk kulturkrets.

Deltagarna lyfter också de många fördomar och stereotyper som förekommer om sverigefinnar som grupp. Fördomar och stereotyper kan sägas utgöra en bidragande riskfaktor för ohälsa, då de är påfrestande för individen att möta och dessutom kan försvåra vårdsökande och inverka negativt i vårdkontakter. Här ingår sådant som stereotyper om alkoholbruk och en föreställning om sverigefinnar – och kanske sverigefinska män i synnerhet – som särskilt tåliga, inbundna och obenägna att söka vård. Det finns även i fråga om dessa stereotypa bilder en viss ambivalens som det är viktigt för vårdgivare att vara medvetna om. Att det hos personer med finsk bakgrund i Sverige har varit vanligare med ett skadligt alkoholbruk kan till exempel utgöra *både* ett viktigt folkhälsoproblem som behöver adresseras på gruppnivå *och* en tröttsam fördom för den enskilda individen. Det finns inom hälso- och sjukvården ett behov av att uppmärksamma dessa frågor, samtidigt som man behöver ha verktyg och språk för att kunna göra det på ett respektfullt och kompetent sätt.

Ytterligare ett viktigt tema rör betydelsen av krigserfarenheter och kollektivt trauma i det finska samhället, vilket även påverkar många sverigefinnar och utgör en riskfaktor för ohälsa. 1900-talets brutala krig påverkade det finska samhället på ett existentiellt genomgripande plan, något som man i Sverige kan sakna förståelse för. Projektets deltagare gör återkommande kopplingar mellan just krigstrauma och sådant som skadligt alkoholbruk och psykisk ohälsa – en koppling som kan tyckas uppenbar, men som av allt att döma inte alltid har uppmärksammats fullt ut i ett majoritetssvenskt sammanhang. Även så kallat transgenerationellt trauma – det vill säga hur traumatiska erfarenheter överförs från föräldrar till barn och kan påverka hälsan hos kommande generationer – är ett fenomen som är betydligt mer välbekant inom hälso- och sjukvården i Finland och som först på senare år har börjat uppmärksammas även i Sverige. En stärkt medvetenhet inom hälso- och sjukvården om hur krigstrauma, flykt och andra svåra erfarenheter kan sätta spår över generationsgränserna vore sannolikt till stor nytta i vårdkontakter med den sverigefinska befolkningen.

Avslutningsvis lyfter projektets deltagare betydelsen av att ges möjlighet att använda det finska språket i kontakter med hälso- och sjukvården. Inte minst ses detta som viktigt inom vård riktad till äldre sverigefinnar, då till exempel demenssjukdom hos äldre kan medföra att svenska som andraspråk inte bibehålls fullt ut. Önskemål om att i högre grad kunna använda det finska språket i vårdkontakter handlar bland annat om det kan vara lättare att uttrycka sig om svåra ämnen på det språk som står en närmast. Att ha möjlighet att använda finska som nationellt minoritetsspråk i vårdkontakter bidrar också till en sammantagen upplevelse av omsorg och gott bemötande, även för dem som behärskar svenska till fullo.

Yhteenveto

Ruotsinsuomalaiset Tukholman läänissä: Mielenterveys, terveydenhuoltoa käsittelevät kokemukset ja terveyttä koskevat tarpeet

Ruotsinsuomalaiset ovat yksi viidestä tunnustetuista kansallisista vähemmistöistä saamelaisten, torniojokilaaksolaisten, romanien ja juutalaisten rinnalla Ruotsissa. Suomalaisilla ja suomen kielellä on monen sadan vuoden takainen menneisyys Ruotsissa. Taustana on myös se, että Suomi oli osa Ruotsia 1800-luvun alkupuolelle saakka.

Nykyinen suomenkielinen kansallinen vähemmistöväestö on kuitenkin enin osin siirtynyt Ruotsiin nykyaikana. Erittäin suuri määrä suomalaisia tuli Suomesta Ruotsiin työvoimamaahanmuuttajina 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin Ruotsin teollisuus huusi työvoiman perään, samalla kun Suomessa moni nuori koki tulevaisuudennäkymät töiden suhteen melko synkkinä. Tuon suuren muuttoaallon jälkeenkin on moni suomalainen muuttanut Ruotsiin töihin tai opiskelemaan.

Aiempien tieteellisten tutkimusten tuloksena on huomattu, että Ruotsissa asuvilla, mutta Suomessa syntyneillä naisilla ja miehillä on ryhmätasolla taipumus heikompaan terveyteen kuin Ruotsissa syntyneellä väestöllä koskien sekä kehollista että henkistä terveyttä. Myös Suomessa syntyneiden vanhempien lapsilla - niin kutsutuilla toisen polven ruotsinsuomalaisilla- on taipumusta heikompaan terveyteen kuin Ruotsissa syntyneiden vanhempien lapsilla.

Tiedossa on kuitenkin suhteellisen vähän subjektiivisia kokemuksia ruotsinsuomalaisten terveydestä, terveydenhuollosta ja terveyseroihin vaikuttavista tekijöistä, ja siitä kuinka suomalaistaustaisten terveydentilaa Ruotsissa voisi parantaa.

Tämän ajankohtaisen projektin päällimmäinen tarkoitus on ollut vahvistaa Tukholman alueen edellytyksiä tyydyttää hyvän ja tasavertaisen terveydenhuollon tarpeet ruotsinsuomalaiselle väestölle.

Tätä erityistä päämäärää varten on projektin tavoitteena ollut lisätä tietoa Tukholman alueelta usealta taholta:

- Ruotsinsuomalaisen väestön terveydenhuoltoa koskevista tarpeista Tukholman läänissä.
- Ruotsinsuomalaisten näkemyksiä riski- ja suojatekijöistä .
- Kokemuksia kontakteista terveydenhuoltoon.
- Toivomuksia siitä miten ruotsinsuomalaisen väestön terveydenhuoltoa voisi kehittää.

Keskittyen ylläoleviin kysymyksiin on projektin yksilöllisiin syvähaastatteluihin osallistunut Tukholman läänistä 20 ruotsinsuomalaista, 17 naista ja kolme miestä, ikäjakaumalla 25-78 vuotta . Haastattelut on ollut mahdollisuus suorittaa ruotsiksi tai suomeksi riippuen osallistujien toivomuksista. Haastateltavien joukossa on henkilöitä, jotka itse ovat syntyneet Suomessa, ja myös heitä, jotka ovat syntyneet Ruotsissa "toisen- ja

kolmannen polven ruotsinsuomalaisia". Ruotsinsuomalaisia järjestöjä edustava neuvoantava viiter ryhmä on osallistunut hankkeen suunnitteluun.

Haastattelujen analyysissä tunnistettiin kuusi pääaihetta, jotka tavalla tai toisella olivat tärkeitä parempaa tai heikompaa terveyttä koskeissa kokemuksissa:

1) Ruotsinsuomalainen identiteetti. 2) Kieli. 3) Suhtautuminen ennakkoluuloihin ja syrjintään. 4) Kokemukset sodasta. 5) Oma terveys ja kokemukset terveydenhuollosta. 6) Hoiva- ja hoitotarpeet.

Identiteetin suhteen vaikuttaa siltä, että monella suomalaistaustaisella on epävakaa tunne identifioidusta erityisesti sanaan sverigefinne/ruotsinsuomalainen. Asian sisältöä harkittuaan monet osallistujista myöntävät kyllä tavallaan kuuluvansa tähän ryhmään, mutta spontaanisti he kokevat käsitteet "finne/suomalainen", "finländare/suomalainen tai suomenruotsalainen" ja "med finsk bakgrund/suomalaistaustainen", kotoisemmiksi. Tällä asialla saattaa olla merkitystä silloin kun Tukholman alue tahtoo tavoittaa suomalaistaustaisia henkilöitä terveystilaa kohentavilla toimenpiteillä. Tarvittaneen laajempaa näkökulmaa käsitteiden ja sanojen käytössä.

Samalla kun näkemys ruotsinsuomalaisuuteen vaihtelee osoittavat haastattelutulokset kuinka suuri merkitys suomalaisilla perinteillä ja tavoilla on osallistujien elämässä. Suomalaisten perinteiden ja tapojen ylläpitäminen on täten nähtävä suojatekijänä. Osalle ne ovat suoraan terveyteen liittyviä näkökohtia, kuten kuinka saunominen koetaan terveydelle hyödyllisenä tekijänä.

Selkein yhteys terveyden ja arkipäiväisten suomalaisten perinteiden ylläpitämisen välillä löytyy kuitenkin siinä koetussa yhteisöllisyydessä mikä syntyy muiden suomalaistaustaisten kanssa yhdessäolosta. Sellaiset asiat kuin ruoka, musiikki ja tanssi muodostavat täten sillan laajempaan suomalaiseen tai ruotsinsuomalaiseen kulttuuripiiriin.

Haastatteluihin osallistujat nostavat myös esille ne monet ennakkoluulot ja stereotypiat joita ruotsinsuomalaisista ryhmänä esiintyy. Ennakkoluulojen ja stereotypioiden voi sanoa muodostavan vaikuttavan riskitekijän terveydelle, koska niitä on rasittavaa kohdata ja sitä paitsi ne voivat vaikeuttaa hakeutumista hoitoon ja saattavat vaikuttaa negatiivisesti kontakteihin terveydenhuoltoon. Tähän sisältyy sellaiset stereotypiat kuin alkoholin käyttö ja käsitys ruotsinsuomalaisista - ehkä erityisesti miehistä- erityisen kestävinä, sisäänpäinkääntyneinä ja haluttomina hakeutumaan hoitoon.

Näissä stereotypioissa on kysymys tietystä ambivalenssista, joka on terveydenhuoltopalveluja tarjoavan hyvä tiedostaa. Kuten se, että suomalaistaustaisilla on ollut tavallisempaa vahingollinen alkoholinkäyttö, mikä voi aiheuttaa tärkeän ja huomioitavan kansanterveysongelman, jota täytyy käsitellä ryhmätasolla, mutta se voi olla rasittava ennakkoluulo yksilötasolla.

Terveydenhuollonalalla on tarve huomioida nämä kysymykset samalla kun täytyy olla sekätoimintoja, menetelmiä että kielitaitoa tehdäkseen sen kunnioittavalla ja ammattitaitoisella tavalla.

Toinen tärkeä asia koskee sotakokemuksien ja niistä johtuvan kollektiivisen trauman merkitystä suomalaisessa yhteiskunnassa. Se vaikuttaa myös moneen ruotsinsuomalaiseen ja on riskitekijä terveydelle. 1900-sataa luvun raakojen sotien jäljet vaikuttavat suomalaiseen yhteiskuntaan ekstitentiaalisesti syvällä tasolla, mitä Ruotsissa voi olla vaikea sisäistää ja ymmärtää.

Projektiin osallistuvat henkilöt huomioivat toistuvasti yhteyden juuri sotatrauman ja sellaisten asioiden kuin vahingollisen alkoholinkäytön ja mielenterveysongelmien välillä - yhteys, jota voinee pitää täysin ilmeisenä, mutta jota ei kaikesta päätellen ole aina täydellisesti huomioitu ruotsalaisessa enemmistöyhteisössä.

Myös sukupolvet ylittävä, sukupolvien välinen trauma - mikä tarkoittaa sitä miten traumaattiset kokemukset välittyvät vanhemmilta lapsille ja voivat vaikuttaa seuraavan sukupolven terveyteen- on erittäin paljon tunnetumpi ilmiö suomalaisessa terveydenhuollossa kuin Ruotsissa, missä sitä on alettu huomioida vasta viime vuosina. Vahvistettu tietoisuus terveydenhuollon alalla siitä kuinka sotatrauma, evakkuus, pako ja muut vaikeat kokemukset voivat jättää jälkensä sukupolvien välillä, olisi todennäköisesti suuresti hyödyksi ruotsinsuomalaiselle väestölle yhteyksissä terveydenhuoltoon.

Lopuksi nostattavat projektiin osallistujat esille suomen kielen käytön merkityksen kontakteissa terveydenhuoltoon. Erityisen tärkeänä sitä pidetään vanhempien ruotsinsuomalaisten hoidossa, koska esimerkiksi vanhuksien dementiasairaudet voivat aiheuttaa ruotsin kielen toisena opittuna kielenä katoamista. Toivomus, että mitä suuremmassa määrin olisi mahdollisuus käyttää suomen kieltä kontakteissa terveydenhuoltoon käsittelee muun muassa sitä, että voi olla helpompi puhua vaikeista asioista ensimmäisellä tunnekielellä. Mahdollisuus käyttää suomea kansallisena vähemmistökielenä yhteyksissä terveydenhuoltoon vaikuttaa myös kokonaisuudessaan hyvän hoivan ja miellyttävän kohtelun kokemiseen myös heille, jotka osaavat ruotsia täydellisesti

Inledning

Bakom denna rapport om psykisk hälsa, vårderfarenheter och hälsorelaterade behov hos sverigefinnar i Stockholm står Transkulturellt Centrum, som är Region Stockholms kunskapscentrum för frågor som kretsar kring migration och hälsa, transkulturell psykiatri och kulturmöten i vården. Hälso- och sjukvårdsförvaltningen (HSF) i Region Stockholm har tidigare gett Transkulturellt Centrum i uppdrag att undersöka erfarenheter av vård och hälsa hos samer i Stockholm, ett projekt som mynnade ut i rapporten *Att vara same i storstad: Psykisk hälsa, vårderfarenheter och vårdbehov* [1] som publicerades 2021. Projektet om samers hälsa i Stockholm ägde rum mot bakgrund av att Region Stockholm 2019 blev en del av förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska (mer om vad detta innebär finns att läsa i bakgrundsavsnittet nedan). Som ytterligare ett steg i Region Stockholms arbete med att öka kunskapen om de nationella minoriteternas hälsa i regionen initierades projektet "Sverigefinnar i Stockholm: Psykisk hälsa, vårderfarenheter och hälsorelaterade behov" av HSF i maj 2022. Från Transkulturellt Centrums håll utsågs leg. psykolog och leg. psykoterapeut Mona Lindqvist (ML) och överläkare Mattias Strand (MS) som ansvariga för projektets utförande. Ansvarig handläggare för projektet vid HSF har varit senior utredare Therese Lindman. Ekonomiska medel för projektets genomförande under 2022-2024 har tillhandahållits av HSF (HSN 2022-1121 och HSN 2020-1799).

För att säkerställa förankring i den berörda sverigefinska gruppen har en rådgivande referensgrupp med representanter för sverigefinska organisationer satts samman för projektet (mer om detta under metodavsnittet nedan). Deltagare i referensgruppen har utsetts av Sverigefinska Riksförbundets Stockholmsdistrikt och av Sverigefinska ungdomsförbundet efter förfrågan från HSF via etablerade kanaler för samråd i nationella minoritetsfrågor. Sverigefinska Riksförbundet/Ruotsinsuomalaisten Keskusliitto grundades 1957 och fungerar som en gemensam minoritets-, intresse- och fritidsorganisation för sverigefinnar. Sverigefinska Riksförbundet har som uppgift att främja sverigefinnarnas gemensamma sociala och kulturella strävanden, med målet att uppnå jämlikhet med landets majoritetsbefolkning. Ytterligare en uppgift för Sverigefinska Riksförbundet är att främja sverigefinnarnas aktiva deltagande i det svenska samhället och utveckling till en tvåspråkig befolkningsgrupp, som kan omsätta det nordiska samarbetet i praktisk handling. Sverigefinska ungdomsförbundet/Ruotsinsuomalaisten Nuorten Liitto grundades 1993 och arbetar för att sverigefinska barn och unga ska kunna behålla och utveckla sitt språk, sin kultur och sin identitet. Ungdomsförbundet bedriver politiskt påverkansarbete i syfte att stärka unga sverigefinnars rättigheter och för att främja det finska språkets ställning i Sverige.

Som en delrapport i projektet publicerades i december 2023 en litteraturöversikt med titeln *Sverigefinnars hälsa: en kunskapsöversikt* [2]. I litteraturöversikten ingår sammanlagt 116 vetenskapliga artiklar som berör hälsan hos personer med finsk bakgrund i Sverige publicerade under de senaste 30 åren. Fynden från litteraturöversikten återges i sammanfattad form under rubriken "Sverigefinnars hälsa" nedan.

Bakgrund

Sverigefinnar som nationell minoritet

Sverigefinnar utgör en av fem nationella minoriteter i Sverige, vid sidan av samer, tornedalingar, romer och judar. År 2000 anslöt sig Sverige till Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. I samband med det infördes minoritetspolitiken som ett eget politikområde. Det övergripande målet med minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande, samt att stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Minoritetspolitiken reformerades år 2009, då lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk [3] antogs. Denna lag berör Sveriges fem erkända nationella minoriteter (sverigefinnar, samer, tornedalingar, romer och judar) och deras språk (finska, samiska, meänkieli, romani chib och jiddisch). Lagen gäller i hela Sverige och innebär att minoritetsspråken ska skyddas och främjas, att de nationella minoriteterna ska kunna behålla och utveckla sin kultur, samt att förvaltningsmyndigheter är skyldiga att informera om minoriteternas rättigheter och ge dem inflytande i frågor som berör dem. År 2019 trädde en förstärkning av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk i kraft. Denna förstärkning innebär att kommuner och regioner till exempel är skyldiga att anta mål och riktlinjer för sitt minoritetspolitiska arbete.

Riksdagen har fastställt fyra kriterier som ska vara uppfyllda för att en grupp ska kunna anses utgöra en nationell minoritet [4]. Det ska för det första röra sig om en grupp med uttalad samhörighet, men som har en icke-dominerande ställning i samhället i förhållande till resten av befolkningen. För det andra ska det inom gruppen finnas en religiös, språklig, traditionell och/eller kulturell särart som inte delas med andra. Gruppen ska för det tredje ha en uttalad vilja och strävan efter att behålla sin identitet. Slutligen ska det finnas historiska och långvariga band med Sverige. Någon definitiv tidsgräns har inte fastställts, men ett riktmärke är att enbart minoritetsgrupper som har varit etablerade i Sverige före sekelskiftet 1800-1900 kan uppfylla detta kriterium.

Sverigefinnars status som nationell minoritet baseras således bland annat på det faktum att såväl finnar som det finska språket har en månghundraårig historia i Sverige [4], till stor del mot bakgrund av att Finland historiskt var en del av det svenska riket fram till år 1809. I en av de utredningar som ligger till grund för den svenska nationella minoritetspolitiken fastslås:

Den historiska närvaron av finsktalande invånare i det som idag är Sverige går tillbaka åtminstone till medeltiden. Antalsmässigt kom gruppen att växa kraftigt med den omfattande arbetskraftsinvandringen från Finland till Sverige på 1960- och 70-talen. Det är dock inte denna sentida invandring, utan den långa historiska närvaron av invånare med rötter i det finska språket och kulturen, som utgör grund för att sverigefinnar är en nationell minoritet. Självidentifikationsprincipen innebär emellertid att många av de i senare tid anlända sverigefinländarna också kan se sig som sverigefinnar. [4, s. 62-63]

Under 1500- och 1600-tal ägde omförflyttningar inom riket rum, så att svedjebrukande så kallade skogsfinnar flyttade från östra delarna av nuvarande Finland till det som blev känt som finnmarkerna i östra Svealand och södra Norrland. Denna stora finskättade befolkning

har dock i allt väsentligt förlorat det finska språket. Den absoluta merparten av dagens finsktalande sverigefinska nationella minoritetsbefolkning har istället flyttat till Sverige i modern tid.

Migration från Finland till Sverige

Man kan översiktligt tala om tre migrationsvågor från Finland till Sverige från mitten av 1900-talet och framåt. En mer ingående genomgång av dessa återfinns i projektets delrapport *Sverigefinnars hälsa: en kunskapsöversikt* [2]. Den första migrationsvågen berör de omkring 70 000 så kallade finska krigsbarn som förflyttades till Sverige av humanitära skäl under åren 1939-1944, varav uppskattningsvis 7100 sedan adopterades av sina fosterfamiljer och stannade kvar i landet [5]. Här kan också nämnas de flyktingar från Karelen och Ingermanland – områden som helt eller delvis annekterades av Sovjetunionen – som kom till Sverige under eller efter vinterkriget och fortsättningskriget.

I en andra migrationsvåg kom sedan en mycket stor grupp finnar till Sverige som arbetskraftsinvandrare under 1960- och 1970-tal, då den svenska industrin skrek efter arbetskraft samtidigt som många unga uppfattade framtidsutsikterna i Finland som mer dystra [6,7]. Arbetslöshet, låg levnadsstandard och avfolkning av den finska landsbygden var dominerande orsaker bakom migration från Finland till Sverige under årtiondena efter kriget. Visumtvånget till Sverige hade avskaffats för finländare redan 1949. År 1954 inrättades formellt en gemensam nordisk arbetsmarknad, vilket underlättade för finländare att ta anställning i grannlandet [8]. Merparten av arbetskraftsinvandrarerna var unga och lågutbildade personer utan barn – ett återkommande tema i forskningslitteraturen är att flytten till Sverige för denna grupp också var något av ett äventyr där man lockades av det nya, okända och spännande livet i ett grannland som i mångt och mycket uppfattades som väldigt annorlunda [9,10]. Valet att migrera till Sverige var inte alltid särskilt noga genomtänkt, utan kunde ske mer eller mindre spontant. Flyttlassen från Finland gick under dessa år huvudsakligen till svenska industriorter. Ett stort antal finländare bosatte sig i Stockholms län, men många lockades också till industriorter så som Västerås, Eskilstuna, Norrköping, Göteborg och Malmö. Merparten av arbetskraftsinvandrarerna fick anställning i industri- och tillverkningssektorn, så som i stål-, varvs- eller textilindustrin, men det var också vanligt att arbeta som städare, restaurangpersonal eller vårdbiträde [10]. Finländarna uppfattades ofta som flitiga och skickliga arbetare, men de var också föremål för diverse fördomar och många har rapporterat om en omfattande diskriminering gentemot de finska arbetskraftsinvandrarerna och deras barn [6,9–13]. De finska arbetskraftsinvandrarernas erfarenheter är naturligtvis brokiga och mångskiftande. Många av dem har beskrivit tillvaron i Sverige under 1960- och 1970-tal som rolig, spännande och präglad av en fin gemenskap inom den egna gruppen, men det finns också i forskningen genomgående en mer dyster bild av marginalisering och av att man har känt sig tvungen att dölja det finska ursprunget för att passa in.

En tredje migrationsvåg utgörs av de finländare som har flyttat till Sverige från 1980-talet och framåt för arbete eller studier [9]. Under denna period har det blivit allt vanligare med *cirkulär migration*, vilket innebär att man mer eller mindre regelbundet flyttar mellan länderna för studier och arbete, och allt fler tycks mot denna bakgrund uppfatta sin tillvaro som *transnationell* på så vis att både Finland och Sverige (såväl som andra länder) utgör naturliga referenspunkter [10]. Andelen högutbildade personer bland finländska migranter till Sverige har under samma period ökat markant, något som speglar Finlands nuvarande

status som ett rikt land som ligger i framkant i fråga om utbildningsnivå och teknologisk utveckling [9]. Det ska dock sägas att denna sentida migration är betydligt mindre studerad i forskningen jämfört med vågen av arbetskraftsinvandring på 1960- och 1970-talen.

Det har sammantaget uppskattats att 530 000 personer flyttade från Finland till Sverige mellan 1945 och 1999, men omkring 300 000 av dem har i något senare skede flyttat tillbaka till Finland [10].

Några viktiga begrepp

I denna rapport följer vi i stora drag den terminologi som etnologen Marja Ågren skisserat i sin doktorsavhandling om finska arbetskraftsinvandrare i Göteborg [11]. Här betecknar *finländare* invånare i Finland, vilka i sin tur kan indelas i *finnar*, med finska som modersmål, och *finlandssvenskar*, med svenska som modersmål. (Finland har utöver dessa grupper naturligtvis också sina egna språkliga minoriteter med andra modersmål än finska eller svenska.) Termen *sverigefinländare* avser såväl finsk- som svenskspråkiga förstagenerationens invandrare från Finland och deras ättlingar i Sverige, medan *sverigefinnar* – som alltså står i fokus för den aktuella rapporten – betecknar varaktigt boende finskspråkiga förstagenerationens invandrare från Finland och deras ättlingar i Sverige. Ett bredare begrepp är *finsk bakgrund*, som kan omfatta flera av ovanstående kategorier.

De finska arbetskraftsinvandrararnas barn, ofta benämnda ”andra generationen”, har i sin tur ofta växt upp i områden där en stor andel av befolkningen har haft någon form av migrationsbakgrund och där finska har varit ett av många språk som talats bland barnen och ungdomarna [6]. Denna ”andra generation” har för det mesta haft antingen två Finlandsfödda föräldrar eller en förälder född i Finland och en i Sverige, men det har också uppmärksamats att omkring 7% av dem har en Finlandsfödd förälder och en förälder född i något annat, ofta utomeuropeiskt land [13]. Det kan i detta sammanhang påpekas att termer så som ”andra generationen” och ”tredje generationen” med rätta har kritiserats för att vara oprecisa och missvisande [14], särskilt när det pratas om ”andra generationens invandrare” – är det verkligen rimligt att även personer som är födda i Sverige ska benämnas som invandrare? Vi är medvetna om denna kritik men vi har här ändå valt att emellanåt tala om en andra och tredje generation med finsk bakgrund (i synnerhet när studiens informanter själva gör det), eftersom begreppen är så pass vanligt förekommande i forskningslitteraturen om sverigefinnar.

Den svenska nationella minoritetspolitiken bygger på en *självidentifikationsprincip*. Detta innebär att det inte finns några objektiva kriterier för att avgöra vem som ska ”räknas” som sverigefinne. Att behärska finska språket är till exempel inte på något vis ett krav för att ingå i den sverigefinska nationella minoriteten – det är tvärtom tämligen vanligt att barn och barnbarn till finska migranter inte talar finska. Flera av de nationella minoriteterna har genom historien fått strida för att överhuvudtaget få använda sitt språk och för att barnen ska ha rätt till modersmålsundervisning i skolan [15]. Föräldrar kan också ha sett sig tvungna att välja bort att lära barnen sitt språk, då man oroar sig för att det skulle leda till stigmatisering och diskriminering [6,16]. I förarbetet till den nationella minoritetslagstiftningen anges:

Varje enskild individ avgör själv om han eller hon anser sig tillhöra en nationell minoritet och om han eller hon vill göra anspråk på det skydd och stöd som samhället erbjuder minoriteten. Tillhörigheten baseras således på individuell själv-

identifikation och etnisk förankring i gruppen. Något tvång för individen att ingå i en minoritet finns inte. [17, s. 14]

I fråga om självidentifikation kan en individs personliga identitet naturligtvis vara skiftande och mångbottnad: man kanske exempelvis tänker på sig själv *både* som sverigefinne och som svensk eller finsk, eller som *delvis* sverigefinsk, eller som sverigefinsk *ibland* och *ibland* inte. Man ska också komma ihåg att det är fullt möjligt att identifiera sig som på en gång tillhörande flera nationella minoriteter – till exempel sverigefinne och same – eller i de fall ens föräldrar har migrerat till Sverige från olika länder som på en gång sverigefinne och svensk-chilenare eller svensk-iranier, exempelvis. Hur vi ser på vår kulturella identitet varierar över tid och olika delar kan vara olika viktiga i olika sammanhang.

Sverigefinnar i Stockholm

Då det i Sverige vanligtvis inte är tillåtet att registrera invånare baserat på etnisk tillhörighet är det svårt att säga exakt hur många sverigefinnar som idag finns i landet. Antalet personer i Sverige som själva är födda i Finland eller som har minst en förälder som är född i Finland uppgick 2022 till 392 000 personer [18] – detta är dock inte nödvändigtvis detsamma som att själv betrakta sig som sverigefinne enligt självidentifikationsprincipen. Personer födda i Finland var fram till 2016 den största migrantgruppen i Sverige, varefter antalet personer födda i Syrien har varit större [19]. Idag bor en förhållandevis stor del av den sverigefinska gruppen i Stockholms län med omnejd. År 2022 var 44 000 Finlandsfödda personer folkbokförda i Stockholms län, vilket är fler än i något annat län [19]. Även i städer i Mälardalen, så som Eskilstuna, Västerås och Enköping, bor många sverigefinnar [20].

En rad rättigheter är kopplade till den nationella minoritetsstatusen, varav en del berör frågor kopplade till hälsa, vård och omsorg. Utöver de allmänna skrivningarna i lagen i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk omfattas Region Stockholm även av de skrivningar som gäller så kallade förvaltningsområden. Region Stockholm ingår i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska. Inom förvaltningsområdena har minoriteterna ett förstärkt skydd i språkavseende [21]. Det innebär att personer ska kunna använda dessa språk i tal och skrift i sina kontakter med regionen i ärenden i vilka de är part eller ställföreträdande för part, till exempel hos patientnämnden och smittskyddsläkare samt i ärenden som gäller psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård. Rättigheten att i dessa situationer använda finska, meänkieli och samiska gäller även om personen också talar svenska. Regionen ska även i övriga fall, till exempel när det gäller verksamheter som avser rådgivning och information till allmänheten, sträva efter att bemöta enskilda på finska, meänkieli respektive samiska när det efterfrågas.

Sverigefinnars hälsa

Som en delrapport i projektet publicerades i december 2023 en litteraturöversikt med titeln *Sverigefinnars hälsa: en kunskapsöversikt* [2]. I litteraturöversikten ingår sammanlagt 116 vetenskapliga artiklar publicerade under de senaste 30 åren. Den absoluta merparten av forskningen på området är epidemiologisk och *kvantitativt* orienterad: man har exempelvis via de omfattande svenska befolkningsregistren undersökt hur registrerade diagnoser och kontakter med sjukvården ser ut för Finlandsfödda personer jämfört med den

Sverigefödda majoritetsbefolkningen. *Kvalitativt* inriktade forskningsstudier om sverigefinnars hälsa – så som intervjustudier där man faktiskt tillfrågat den berörda gruppen om deras erfarenheter – är dock betydligt färre till antalet.

Sammanfattningsvis pekar de tillgängliga forskningsresultaten på att hälsan hos Finlandsfödda kvinnor och män i Sverige på grupp-nivå tenderar att vara sämre än hos Sverigefödda personer. Detta gäller såväl kroppslig som psykisk hälsa. Finlandsfödda personer skattar sin egen hälsa och livskvalitet som nedsatt jämfört med den Sverigefödda delen av befolkningen. De uppvisar också förhöjda dödstal – ett fynd som är särskilt anmärkningsvärt mot bakgrund av att flera andra grupper av utlandsfödda i Sverige istället uppvisar *lägre* dödstal än den Sverigefödda delen av befolkningen. Finlandsfödda kvinnor och män i Sverige är oftare drabbade av högt blodtryck och annan hjärt-kärlsjukdom, av övervikt och möjligen även av diabetes. Ett undantag från detta övergripande mönster är cancersjukdom, där förekomsten ser olika ut för olika specifika tumörsjukdomar – vissa former av cancer tycks drabba Finlandsfödda personer oftare och andra former mer sällan jämfört med den Sverigefödda delen av befolkningen.

I fråga om psykisk hälsa är Finlandsfödda kvinnor och män i Sverige oftare diagnostiserade med olika allvarliga psykiatriska tillstånd, så som schizofreni och annan psykosjukdom, jämfört med Sverigefödda personer. Även skadligt bruk av alkohol och droger är på grupp-nivå vanligare hos Finlandsfödda kvinnor och män i Sverige. Ett antal studier har också påvisat en högre förekomst av suicid hos Finlandsfödda kvinnor och män. Även detta fynd kan ses som särskilt anmärkningsvärt, då gruppens suicidtal hör till de allra högsta både i Sverige och i jämförelse med andra europeiska länder. Det kan dock noteras att man i flera av de studier som påvisar en särskilt hög förekomst av suicid använder sig av registerdata från 1980- och 1990-tal och att ingen av de studier som närmare undersöker suicidrisk är utförda efter år 2006 – det är således oklart hur risken för suicid för gruppen med finsk bakgrund ser ut i dagsläget.

Hälsan hos barn till Finlandsfödda personer – den så kallade ”andra generationen” – är också sämre i jämförelse med barn till Sverigefödda föräldrar. Personer ur ”andra generationen” skattar, på samma sätt som föräldragenerationen, sitt övergripande hälsoläge som sämre och både kvinnor och män uppvisar förhöjda dödstal jämfört med personer med Sverigefödda föräldrar. De vårdas också oftare ineliggande vid vårdavdelning till följd av psykiatriska tillstånd, de uppvisar oftare ett skadligt bruk av alkohol och droger, och deras suicidtal är förhöjda. Jämfört med föräldragenerationen är dock den ”andra generationens” hälsa genomgående något bättre. Några slutsatser om den ”tredje generationens” hälsa – det vill säga hälsan hos barnbarn till finländska migranter – kunde vi inte dra av det identifierade forskningsmaterialet.

Hur dessa forskningsresultat avseende personer med finsk bakgrund i Sverige på bästa sätt ska tolkas är inte helt självklart. Det är uppenbart att Finlandsfödda personers hälsa ur flera aspekter är sämre än Sverigeföddas. Samtidigt pekar några av de studier som också gör jämförelser med den finska befolkningens hälsa på att Finlandsfödda personer i Sverige intar något av en mellanposition – exempelvis är gruppens dödstal högre än den Sverigefödda befolkningens, men samtidigt möjligen lägre än dödstalen i Finland. Detsamma kan sägas om alkoholbruk, där några studier pekar på att alkoholkonsumtion och alkoholrelaterad dödlighet hos Finlandsfödda personer i Sverige trots allt är lägre än vad som ses i Finland. Dessa fynd skulle kunna tolkas som att migranter från Finland till Sverige faktiskt har förbättrat sitt hälsoläge något, åtminstone i vissa delar, jämfört med vad som hade varit

fallet om de hade stannat kvar i Finland. Samtidigt är det uppenbart att gruppens hälsa på flera sätt släpar efter den Sverigefödda befolkningens och att den också är sämre än för många andra grupper av utlandsfödda.

Slutligen konstaterade vi i kunskapsöversikten att forskning om hur hälso- och sjukvård och andra samhällsinsatser faktiskt kan förändras och förbättras för att stärka hälsan hos personer med finsk bakgrund i Sverige lyser med sin frånvaro. Ett undantag är forskning om äldreomsorg och demensvård för finsktalande i Sverige, där man återkommande har belyst vikten av språk- och kulturkompetens för att skapa trygghet, kontinuitet och meningsfullhet i vardagen. Detta understryker vikten av fortsatt arbete för att identifiera orsaker bakom hälsoskillnaderna och för att utforma riktade insatser som kan åstadkomma ett förbättrat hälsoläge hos personer med finsk bakgrund i Sverige. Den aktuella intervjustudien är ett led i att utforska dessa ämnen.

Syfte med intervjustudien

Det övergripande syftet med projektet är att stärka Region Stockholms förutsättningar att tillfredsställa behovet av god och jämlik vård för den sverigefinska befolkningen. I de utredningar som föregick den utvidgade minoritetslagstiftningen 2019 poängteras specifikt att det finns behov av en större kunskap om de nationella minoriteternas hälsoläge och av ökad kompetens i dessa frågor, liksom språk- och kulturkompetens i bredare bemärkelse, inom hälso- och sjukvården [4]. Det aktuella projektet bidrar till att fylla denna kunskapslucka. De specifika målen med projektet är:

- Att öka kunskapen om den sverigefinska befolkningens hälsorelaterade behov i Stockholms län
- Att öka kunskapen om sverigefinnars syn på riskfaktorer och skyddsfaktorer
- Att öka kunskapen om hjälpsökandebeteenden, erfarenheter av kontakter med hälso- och sjukvård – framför allt avseende psykisk ohälsa – och önskemål om utveckling av vården hos den sverigefinska gruppen

Mål och metod

Studiedesign och referensgrupp

För att utforska vårderfarenheter och hälsorelaterade behov hos sverigefinnar i Stockholms län har vi valt att använda oss av en kvalitativ metod med datainsamling genom individuella djupintervjuer [22]. En arvoderad rådgivande referensgrupp med representanter för sverigefinska organisationer har satts samman för projektet. Referensgruppen har bidragit i att identifiera relevanta ämnen att fokusera på i studien, i att utforma intervjuguiden, i att nå ut med information om studien för att rekrytera deltagare och i att följa upp arbetet under den tid som studien har pågått och göra eventuella justeringar i fokus och tillvägagångssätt. I referensgruppen har följande personer medverkat:

- Sirpa Humalisto, Sverigefinska Riksförbundets Stockholmsdistrikt
- Helena Kivisaari, Sverigefinska Riksförbundets Stockholmsdistrikt
- Anne Pölkki, Sverigefinska Riksförbundets Stockholmsdistrikt
- Onerva Sihvonen, Sverigefinska ungdomsförbundet

Referensgruppen har tillsammans med ML och MS sammanträtt vid följande tillfällen: 16 juni 2022, 12 september 2022, 14 november 2022, 20 februari 2023, 4 maj 2023 och 11 september 2023.

Intervjuguide

Mot bakgrund av befintlig kunskap och forskning togs ett utkast till semistrukturerad intervjuguide med frågor att ta upp under intervjuerna fram. Projektets delarbete med att genomföra en litteraturöversikt om sverigefinnars hälsa [2] var här viktigt i att identifiera centrala ämnen och frågeställningar att utforska vidare i den kvalitativa delen av studien. Utkastet till intervjuguide diskuterades sedan gemensamt under flera möten med den sverigefinska referensgruppen och innehållet justerades baserat på de synpunkter och önskemål som framkom. Den slutgiltiga intervjuguiden innehöll frågor om sverigefinsk identitet, den finska härkomstens betydelse för hälsan, det egna hälsoläget, skydds- och riskfaktorer, erfarenheter från vård och andra myndighetskontakter, erfarenheter av diskriminering, vårdbehov och önskemål i fråga om vårdkontakter samt tankar kring de hälso-skillnader som framkommit i litteraturöversikten. Intervjuguiden innehöll även några frågor från den så kallade Kulturformuleringsintervjun [23], som är ett personcentrerat intervjuinstrument med fokus på hur sociokulturella aspekter av informanternas liv och vardag påverkar sådant som vårdsökande och kommunikation med vårdgivare. Slutligen innehöll intervjuguiden ett par frågor om huruvida informanterna kände till att det i Region Stockholm finns en finsk psykiatrisk mottagning och ett finskt team inom barn- och ungdomspsykiatri. Intervjuguiden finns med som bilaga längst bak i denna rapport.

Rekrytering av deltagare

Vi uppskattade att till detta projekt kunna rekrytera 20-30 sverigefinska informanter för individuella djupintervjuer. En annonstext, tillgänglig på svenska och finska, togs fram.

Rekrytering av informanter till studien skedde via annonser hos de organisationer som ingick i referensgruppen, det vill säga Sverigefinska riksförbundet och Sverigefinska ungdomsförbundet. Denna rekryteringsväg kompletterades med annonsering via Transkulturellt Centrums informationskanaler – till exempel spreds information om den pågående studien via Transkulturellt Centrums hemsida och via Stockholms läns sjukvårdsområdes intranät. Information om studien spreds även till Minoritet.se, Finlandsinstitutet och Avdelningen för finska vid Stockholms universitet. Så kallad snöbollssampling tillämpades också, där redan rekryterade informanter erbjöds att kontakta personer i sitt nätverk som i sin tur kunde vara aktuella som deltagare. I rekryteringen eftersträvades ett så varierat urval som möjligt avseende demografiska faktorer så som ålder, generation inom den sverigefinska gruppen, kön, yrke och tid i Sverige.

Inklusionskriterier för deltagande i studien var följande: Deltagare skulle vara 18 år eller äldre, själva identifiera att de tillhör den sverigefinska nationella minoriteten, själva vilja delta i studien och vara i ett sådant tillstånd att de har kapacitet att ge informerat samtycke till deltagande. Inga explicita exklusionskriterier tillämpades, så länge inklusionskriterierna var uppfyllda. Annonsmaterialet formulerades på ett så nyanserat sätt som möjligt i samråd med den sverigefinska referensgruppen, för att tydliggöra att det är just självidentifikation som sverigefinne som är det avgörande kriteriet för deltagande. I annonsmaterialet betonades också att ens kulturella identitet och tillhörighet naturligtvis kan vara mångskiftande och föränderlig, och att man som individ mycket väl kan se sig själv *både* som sverigefinne och som svensk eller finsk, som *delvis* sverigefinsk, eller som sverigefinsk *ibland* och ibland inte – ett sådant synsätt har haft starkt stöd i diskussioner med den sverigefinska referensgruppen.

Intervjuer

Individuella semistrukturerade djupintervjuer genomfördes med samtliga deltagande informanter. Informanterna erbjöds att välja mellan att genomföra intervjun på svenska (med ML eller MS) eller finska (med ML). Inför intervjuerna fick alla informanter muntlig och skriftlig information om studien och erbjöds att ställa frågor. I samband med intervjuerna skrev de också under ett samtycke för deltagande i studien. Intervjuerna varade mellan 50 och 100 minuter. Ljudupptagningar från intervjuerna spelades in i digitalt format.

En viktig del av att inom ramarna för studien uppmärksamma finska som officiellt minoritetsspråk var just att erbjuda intervjupersonerna möjlighet att genomföra intervjun på finska. Utgångspunkten var här inte enbart sverigefinnars språkliga rättigheter som nationell minoritet, utan även det faktum att kunskap skapas av oss människor i specifika språkliga sammanhang. Språk fungerar som ett medium för kulturellt präglade föreställningar och förkroppsligar specifika övertygelser, traditioner och historiska skeenden. Dessutom spelar språket en viktig roll för att forma individuella och kollektiva identiteter och för att främja en känsla av tillhörighet och samhörighet. Ett språk används inte bara för att beskriva verkligheten utan också för att forma, omforma och återskapa innehållet i olika sammanhang. Språket reflekterar och formar vår förståelse av världen, något som understryker vikten av medvetenhet om språkets roll i kunskapsproduktionen [24,25]. Detta är relevant inte minst i en studie om sverigefinnars hälsa i Stockholm, där det nationella minoritetsspråket finska spelar en avgörande roll [26]. Åtta av 20 deltagare valde att genomföra intervjun på finska. Dessa åtta deltagare var samtliga kvinnor. De hade alla minst en högskoleutbildning, de hade flyttat till Sverige som unga vuxna och de hade finska som sitt första språk. Det är dock viktigt att framhålla att samtliga deltagare som valde att genomföra in-

tervjun på finska även behärskade det svenska språket flytande; de föredrog dock att använda det finska språket i en intervju om vårderfarenheter och -behov hos sverigefinnar.

Intervjuarens egen position och relation – i detta fall att en av intervjuarna (ML) är en ”insider” i den sverigefinska gruppen, identifierar sig som sverigefinne och behärskar finska – kan ha en avgörande betydelse för förståelse av den sociala, kulturella och politiska kontexten. Att erbjuda intervjupersonerna att tala finska under intervjun möjliggör utsagor med subtila språkliga och kulturella nyanser [27,28]. Även så kallade ”idioms of distress”, det vill säga olika sätt att uttrycka sjukdom och lidande som återspeglar kontextuell och kulturell betydelse [29], har här tagits i beaktande i tolkningen av intervjuerna.

Huvuddelen av rapporten är skriven på svenska. ML är funktionellt tvåspråkig och har utfört översättningen av informanternas citat. Att översätta intervjudata från finska till svenska har tidvis varit komplicerat, eftersom exakta språkliga och kulturella motsvarigheter i de två språken inte alltid kan hittas. I översättningen har vi därför strävat efter att åstadkomma en ekvivalens i sammanhang och form snarare än efter en direktöversättning ord för ord [28]. I utsagor som involverar humor, ordlekar, metaforer och andra språkliga finesser har översättningen varit särskilt svår och ML har där valt att betrakta uttrycken kontextuellt snarare än att göra ett försök att finna exakta svenska motsvarigheter [30]. Översättningen av informanternas utsagor har delvis verifierats genom en tillbakaöversättning från svenska till finska och genom att tvåspråkiga personer har granskat och bedömt tolkningen och innehållet. Här nedan följer ett exempel på en tolkning av ett intervjuцитat där kontextuella och kulturella aspekter beaktas. Intervjuцитatet på finska lyder:

Ehkä joskus Tuonelan joki on houkuttanut.

En direkt översättning till svenska blir:

Kanske Tuonelaälven ibland har lockat (mig).

Denna direkta översättning fångar dock inte vad uttalandet verkligen kan innebära. Uttalandet kan enkelt missuppfattas som att det rör någon form av naturupplevelse, eftersom intervjupersonen talar om en älv. För att förstå uttalandet i sitt sammanhang är det nödvändigt att känna till att Tuonela är detsamma som dödsriket i finsk mytologi och att Tuonelaälven kan betraktas som skiljelinje mellan de levande och de döda. Därför har ML här valt att tolka intervjuцитatet som att intervjupersonen stundtals upplever dödstankar. Ytterligare ett citat kan illustrera mer grundläggande skillnader mellan finska och svenska:

Olen suomalainen Ruotsissa ja suomenkieli on minulle sydämenasia.

Detta kan översättas på flera sätt:

Jag är finländare/finsk/finne i Sverige och det finska språket är en hjärtesak för mig.

På finska är "suomalainen" ett brett begrepp som täcker in flera olika kategorier, medan en motsvarande övergripande term inte finns på svenska. Vanligtvis används "suomalainen" för att beskriva en person från Finland eller en person som har sina rötter i Finland, oavsett deras etniska bakgrund eller modersmål. Detta inkluderar således finskspråkiga finländare, minoritetsgrupper i Finland samt personer med finskt medborgarskap som kan ha olika etnisk eller kulturell bakgrund. Sådana skillnader i hur begrepp för gruppstillhörighet an-

vänds på svenska och finska kan skapa förvirring och missförstånd. Det är viktigt att vara medveten om denna typ av språkliga nyanser för att undvika felaktiga tolkningar eller generaliseringar i analysarbetet.

Analys

De inspelade intervjuerna transkriberades, vilket innebär att de skrevs ut i textform. Det utskrivna intervjumaterialet pseudonymiserades så att det utifrån intervjuцитat inte är möjligt att fastställa identiteten på de deltagande informanterna – till exempel ändrades eller ströks sådant som namn, yrke, födelseort och liknande. Granskningen av intervjumaterialet utgick från *tematisk analys* [31], med syfte att identifiera, benämna och beskriva återkommande teman och underteman i informanternas berättelser. Som ett första steg läste ML och MS samtliga transkriberade intervjuer upprepade gånger. Återkommande teman och underteman identifierades av ML och MS var för sig. Efter detta diskuterades innehållet och de preliminära tematiska indelningarna gemensamt. Teman och underteman förfinades undan för undan i en iterativ process, med omväxlande ”underifrån”-perspektiv (med utgångspunkt i intervjumaterialet) och ”ovanifrån”-perspektiv (med utgångspunkt i preliminära teman och underteman som sedan på försök applicerades på intervjumaterialet för att ta reda på om indelningen beskrev innehållet på ett meningsfullt sätt). I detta skede var olika former av så kallad ”data mapping” – varvid den tematiska indelningen visualiseras och kopplingar mellan olika teman och underteman skisseras – ett hjälpsamt verktyg i analysen. När konsensus kring en slutgiltig indelning i teman och underteman nåtts gick ML och MS på nytt igenom intervjumaterialet och valde ut illustrativa pseudonymiserade citat. Analysen utfördes med stöd av programvaran NVivo 11.

Etiska aspekter

Ett antal forskningsetiska frågeställningar har varit aktuella i genomförandet av projektet. En viktig aspekt i all intervjubaserad forskning är risken för att någon enskild informant skulle kunna identifieras. Vi har hanterat denna risk genom att följa de noggranna föreskrifter för datahantering som gäller inom Stockholms läns sjukvårdsområde, vilket bland annat har inneburit att känsliga personuppgifter behandlats med sekretess och att insamlad data förvarats på säkerhetsklassad filarea eller inlåst i säkerhetsklassat skåp på Transkulturellt Centrum som endast studieansvarig personal har tillgång till. Vi har också pseudonymiserat den insamlade intervjudatan enligt ovan, så att uttalanden som potentiellt skulle kunna medverka till att identifiera informanten (exempelvis sådant som rör namn, familjeförhållanden, arbetsplats osv) ändras i transkriberingen utan att den övergripande innebörden går förlorad.

Ytterligare en risk i projektet har varit att studiedeltagare skulle kunna uppleva sig som utpekade baserat på sin sverigefinska bakgrund och identitet. I ett vidare perspektiv kan man också tänka sig att studiens fynd skulle kunna komma att misstolkas på ett sätt som leder till ytterligare utpekande och stigmatisering av gruppen i fråga, trots att syftet är det motsatta. Vi har hanterat denna risk genom samarbete med den sverigefinska referensgruppen i framtagandet av rekryteringsmaterial och intervjuguide. I referensgruppens uppgifter har bland annat ingått att säkerställa att intervjufrågorna är relevanta och att sådana frågor som kretsar kring vanligt förekommande fördomar om sverigefinnar – vilka i sin tur kan påverka hälsorelaterade beteenden och vårdsökande inom gruppen – är formulerade på ett

godtagbart vis. Vi har också lagt stor vikt vid att presentera studiefynden på ett nyanserat sätt.

Den aktuella studien godkändes av Etikprövningsmyndigheten 8 november 2022 (Dnr 2022-05163-01). Muntligt och skriftligt samtycke till att delta har inhämtats från samtliga deltagare. Studien är preregistrerad på Open Science Framework (osf.io/45jnu).

Resultat

Beskrivning av informanterna

I projektet rekryterades 20 personer, varav 17 kvinnor och tre män. Medelåldern hos informanterna är 53 år (medianålder 61,5 år), med en spridning från 25 år till 78 år. Femton av informanterna är födda i Finland; 13 av dessa personer har flyttat till Sverige i vuxen ålder medan två av dem har flyttat till Sverige som barn tillsammans med sina föräldrar. Tre av informanterna är födda i Sverige med åtminstone en Finlandsfödd förälder och betraktar sig som ”andra generationen”. Två av informanterna betraktar sig som ”tredje generationen”, det vill säga att deras mor- eller farföräldrar har flyttat till Sverige från Finland. Endast de två informanterna ur ”tredje generationen” är födda i Stockholms län; övriga 18 informanter har flyttat till Stockholm – antingen från Finland eller från övriga Sverige – och har bott i Stockholms län i mellan tre och 45 år. En informant anger gymnasieutbildning som högsta utbildningsnivå; övriga 19 informanter har en högskoleutbildning.

Tematisk analys

I den tematiska analysen av intervjuerna identifierade vi sex huvudteman som på olika sätt är viktiga för informanternas upplevelser av hälsa och ohälsa:

1. Sverigefinsk identitet
2. Språk
3. Att förhålla sig till fördomar och diskriminering
4. Erfarenheter av krig
5. Egen hälsa och vårderfarenheter
6. Behov inom vården

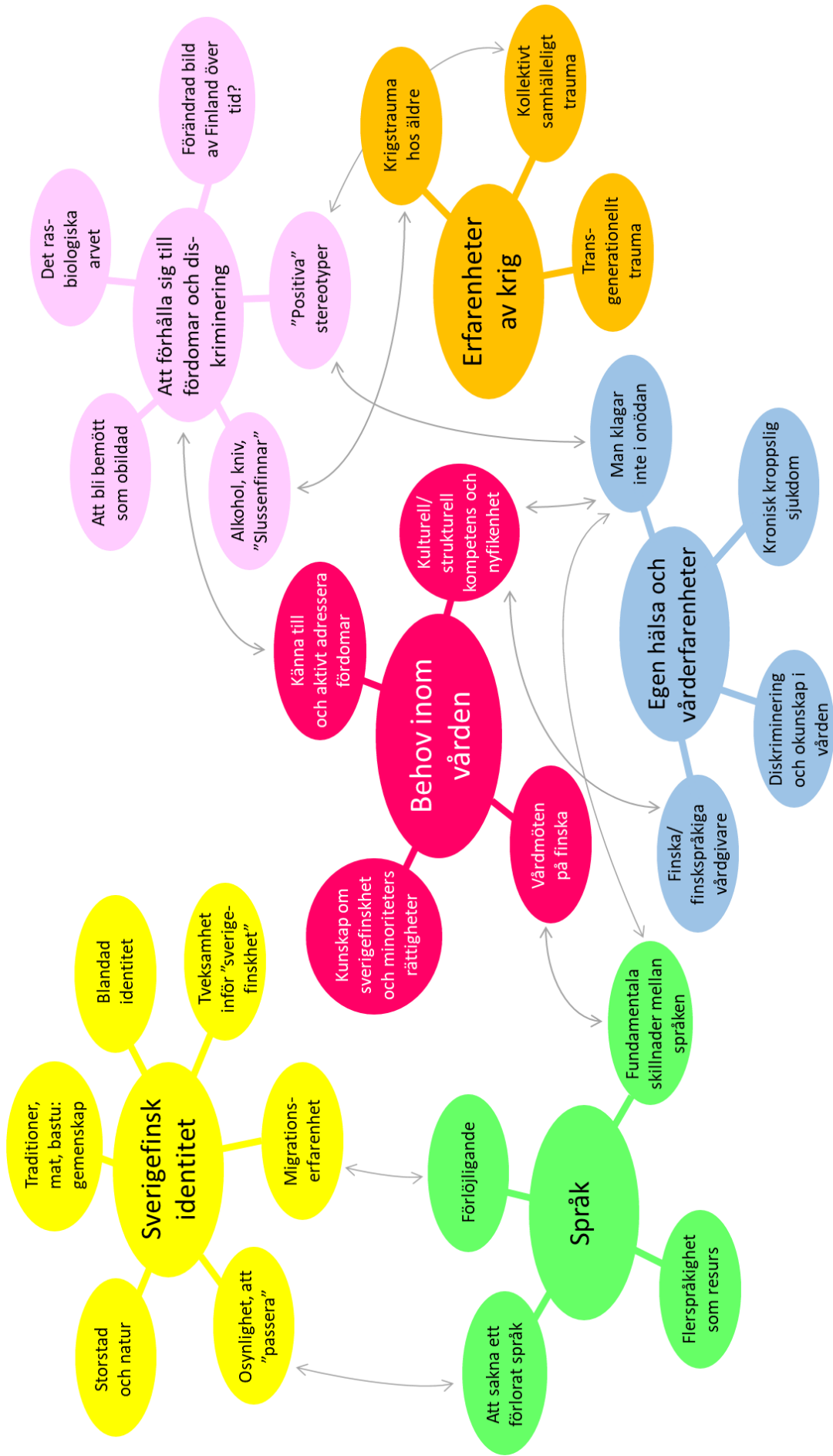
Inom varje tema identifierades också ett antal underteman (se Figur 1). Teman och underteman beskrivs mer ingående nedan.

Tema 1: Sverigefinsk identitet

Detta övergripande tema kretsar kring hur informanternas ser på den egna identiteten. De underteman som här är aktuella berör blandat identitetskap, tveksamhet inför sverigefinskhet som begrepp, migrationserfarenheter, att finna gemenskap i traditioner, betydelsen av storstadsliv och natur samt en osynlighet i upplevelsen av att ”passera” som svensk.

Blandad identitet

Många av deltagarna resonerar i intervjuerna kring hur de är på en gång finska och svenska – detta gäller inte minst de som själva är födda i Finland och som sedan har flyttat till Sverige under barndomen eller som vuxna. För vissa ingår även andra viktiga delar i synen på den egna identiteten, så som tillhörighet till en annan nationell minoritet eller härkomst i en viss del av landet. Denna blandade identitet lyfts i de allra flesta fall inte som någonting

Figur 1. Identifierade teman och underteman i intervjumaterialet. Pilarna markerar särskilt tydliga innehållsmässiga samband.

särskilt problematiskt, utan som en tämligen självklar del av informanternas liv. Många av uttalanden inom detta undertema kretsar just kring förhållandet mellan finskhet och svenskhet:

Jag har tappat mitt minne. Jag minns inte om jag är svensk eller finne. Båda sakerna finns ju där. I min vardag, i mitt liv är jag svensk. Jag betraktar mig inte som något annat. Jag antar att omgivningen inte heller gör det.

Nu har jag faktiskt dubbla medborgarskap, så jag måste ju tänka om här nu. För det blev jag förra året, det är ganska nytt. Jag har inte velat bli svensk, alltså verkligen. Jag vill inte. Det har varit nästan en principalsak. Nu tänker jag att jag måste tänka om lite hur jag ska säga då jag har dubbla medborgarskap nu.

För vissa kan vardagliga frågor så som vilket lag man hejar på i ishockey illustrera ett problematiskt förhållande mellan det finska och det svenska:

Finsk är ju viktigt. Det syns väl inte minst i idrottssammanhang. Är det landskamp Sverige-Finland så är det ingen tvekan. Jag håller på Finland. Sedan om Finland är ute ur leken, då håller jag på Sverige.

Vissa informanter upplever dock inget tydligt blandat identitetskap utan betonar antingen finskhet eller svenskhet, så som i dessa citat:

Jo, jag känner mig finsk och finländsk på det sättet. Väldigt många svenskar tror att vi är så nära – svenskar och finnar på något sätt – och att Finland och Sverige är så nära. Men jag tycker ändå att det är ganska mycket skillnader och jag identifierar mig inte som svensk utan jag identifierar mig som finsk och finländare. Både till sättet och bakgrund och tankesätt. Jo, alltså alltihopa egentligen. Jag känner mig inte svensk på det sättet. Det är klart att jag har jobbat i Sverige och lever här och studerat och jobbat och alltihopa. Men samtidigt i själen är jag finsk, finne.

Vain siksi, että näytämme melko samanlaisilta (kuin ruotsalaiset), monien mielestä olemme niin samanlaisia, mutta todellisuudessa näin ei ole. On monia eroja, enkä todella tiedä, mistä ne johtuvat: onko kyse kielierosta ja ajattelutavasta, siitä, miten elämme elämämme. Olen asunut Ruotsissa pitkään ja ymmärrän ruotsalaisen tavan, mutta se ei ole minun tapani. Elän suomalaista elämää Ruotsissa. [Översättning: Bara för att vi ser ganska likadana ut (som svenskarna), så tror många att vi är så lika, men så är det verkligen inte. Det finns många skillnader, och jag vet inte riktigt vad de beror på: är det skillnader i språk och tankesätt, hur vi lever våra liv? Jag har bott länge i Sverige och förstår det svenska sättet, men det är inte mitt. Jag lever ett finskt liv i Sverige.]

Flera informanter beskriver andra delar än just finskhet eller svenskhet som viktigt i det egna identitetsskapandet. Det kan exempelvis handla om att den ena föräldern är född i Finland och den andra föräldern i ett land utanför Norden, eller att man har vuxit upp i ett sammanhang där även en samisk eller tornedalsk identitet har varit viktig:

Jag fick precis förklara vad [sverigefinsk] betyder för en kollega. Jag skulle rakt av säga att jag är finsk. Jag fattar att jag bor här men det känns lite tillgjort att

vara sverigefinsk. Men jag tror att mina barn skulle nog säkert svara att de är svenskar, men att de har sin finska mamma. De har också finskt medborgarskap. Men jag skulle säga finsk, men då kommer jag efter ett tag till att pappa ändå är grek. Det går inte att ta ifrån mig.

Same är jag litegrann, men jag identifierar mig inte som det i och med att jag inte vuxit upp ordentligt i den kulturen, jag har mer varit på sidan.

Vi brukar säga att vi pratar finska men det är väl någon dialekt av meänkieli.

En upplevelse som återkommer hos flera informanter är att sådant som i Sverige ofta uppfattas som "typiskt finskt" i själva verket hänger samman med vad som kan beskrivas som norrländska livsvillkor, oavsett om det sedan rör sig om norra delarna av Sverige eller Finland:

Jag har svårt ibland att skilja på vad som är norrländskt och vad som är finskt.

Och skillnaden är inte så stor om du flyttar från Rovaniemi till Kiruna som det är att flytta från Kiruna till Stockholm eller Helsingfors, eller från Rovaniemi till Stockholm eller Helsingfors. Där är ett enormt glapp. Det finns en slags samhörighet kring livets kärvare dimensioner i Nordkalotten och Lappland än vad livet är på Stockholms gator. Det är stora kulturella skillnader mellan norr och söder skulle jag vilja säga.

Några informanter betonar istället en mer kosmopolitisk och transnationell idé om det egna identitetskapet, där tillhörigheten till Sverige eller Finland som nationer är mindre viktig än erfarenheten av att kunna vara rörlig och att passa in i många olika sammanhang:

Jag känner mig mer som internationell. Jag har tidigare bott ett år i Japan, jag har varit i England i 12 månader, har varit på Åland och arbetat. Var i Sverige också 2014. Jag är väldigt internationell på något sätt. Jag har lätt att komma in bland folk med andra nationaliteter.

Jag brukar vara lite komplicerad. Jag brukar säga att jag är en europé för jag har blivit uppfostrad till att vara en europé sedan jag var ett spädbarn. Så jag brukar säga att jag är en europé med finsk härkomst och just nu bor jag i Sverige. Så det är en flytande identitet. Med den vetskapen att vara europé och att vara född i Finland, det är sådant som präglar mig.

Tveksamhet inför begreppet sverigefinsk

Ett återkommande inslag i intervjuerna är en tveksamhet eller ambivalens inför själva begreppet "sverigefinsk". Ett par av informanterna är uttryckligen vana vid att se sig som och kalla sig för sverigefinnar, men för flertalet är detta mer främmande eller något som vuxit fram först på senare år:

Nej, men alltså jag säger nog mer att jag är från Finland. Det är inte att jag använder det begreppet. Om någon frågar "var kommer du ifrån?", då säger jag att jag är från Finland. Det är lättare på något sätt. Jag vet inte hur jag ska förklara. Det begreppet har jag inte lärt mig att använda.

Först trodde jag att jag absolut inte ser mig som sverigefinne, men då kanske jag delvis ser mig som en sådan eftersom jag när jag ska till Finland så känner jag att de märker på en gång att jag inte bor där. Och att jag inte tillhör "där". Jag tycker att jag tillhör här mer än jag gör i Finland.

Jag använder inte det ordet, men det är klart att jag ser mig som en sverigefinne i och med att jag fortfarande är finsk medborgare och har finsk bakgrund som bor i Sverige. Men jag har liksom inte använt det uttrycket, det är ganska nytt för mig. Det har inte alltid varit så att jag säger att jag är sverigefinne, men självklart gör jag det – att jag känner mig som sådan.

Inte minst de informanter som kan beskrivas som "tredje generationen" – barnbarn till Finlandsfödda personer – kan beskriva en ambivalens i att inte vara "finska nog" för att med självklarhet kalla sig sverigefinnar:

Därför att jag tycker att jag inte är tillräckligt finsk för att kunna claima det. Jag vet att det låter dumt, men det är så jag känner.

Det finns också hos vissa informanter invändningar mot begreppet som sådant, snarare än en tveksamhet inför själva innebörden:

*Men för mig är det helt okej. Jag tycker att jag passar in i den definitionen. Där-
emot har jag alltid haft lite svårt för ordet finne. Jag tror att det skulle ha varit
bättre att det var sverigefinländare. Det här med finnar har alltid haft lite neg-
ativ klang, finnar hit och dit. Men som sagt, sverigefinne är helt okej. Jag skulle
kanske själv hellre säga sverigefinländare.*

*Finne, sverigefinne, sehän on tavallaan solvaus. Kuka nyt haluaisi samaistua
siihen? [Översättning: Finne, sverigefinne, det är ju på sätt och vis ett skälls-
ord. Vem vill nu identifiera sig med det?]*

Flera informanter noterar att det har skett en förändring i samhället och inom den egna gruppen, så att begrepp så som "sverigefinnar" och "sverigefinsk" blivit allt mer vanligt förekommande med åren:

*Jag har tagit till mig begreppet. Det pratades inte så mycket om det när jag
flyttade till Sverige. Det har blivit ett mycket starkare begrepp. Kanske att de
senaste 20 åren har jag lagt märke till det. Just det uttrycket. Det pratades om
"finnar i Sverige" och det blev då sverigefinne. Jag kan tycka att det är en
ganska senkommen stark identitet. Det har blivit mer och mer.*

*Även om begreppet är mer etablerat nu så var det inte det när jag växte upp.
Det är vanligt i Sverige att man pratar om att man är en fjärdedel hit och en
kvart dit och sådana saker. Så det var väldigt mycket att man relaterade till sig
själv som halufinne och jag kallade mig för kvartsfinne.*

*Jag började nog beskriva mig som det för inte så länge sedan, kanske 2-3 år
sedan. Innan dess så har jag sagt när mina kompisar frågar att jag är 25 pro-
cent finsk – väldigt sådär kolonialistiskt och fragmenterat, att beskriva sig i
procent. Men i och med att jag har börjat bedriva en del sverigefinsk aktivism
och människor i den communityn har sagt att "vi ser dig som sverigefinsk" så*

har jag börjat kalla mig för det. Men om jag inte hade fått den acceptansen från communityt så hade jag inte själv tagit mig den friheten, för det hade inte känts rätt liksom.

Andra informanter, å andra sidan, kan utan vidare se sig själva som sverigefinnar utan att för den sakens skull nödvändigtvis söka sig till eller delta i specifikt sverigefinska sammanhang:

Jag identifierar mig i den egenskapen att vara en nationell minoritet. Nu är det så att jag har knappt någon kontakt med finnar i Sverige. Det gick 30 år utan att jag pratade ett endaste ord finska.

Migrationserfarenhet

Ytterligare en central del i den egna identiteten för många av informanterna är erfarenheter av att ha flyttat från Finland till Sverige – en migrationserfarenhet som innefattar upplevelser av att vara ny i landet som man också delar med många andra grupper i Sverige. Flera informanter kan beskriva minnen av hur de som barn rycktes upp från sitt sammanhang i Finland och hur det var att plötsligt befinna sig i en ny och i stora delar främmande miljö:

Jag var inte delaktig. Jag informerades om beslutet. Så skulle man kunna säga. Och jag tyckte det var jättespännande och lite märkvärdigt. Jag fattade ju inte vidden av det. Så är det. Och det var en så enorm arbetslöshet i slutet på 60-talet i Finland och i synnerhet i Nordkalotten. Det handlade om överlevnad. Pappa tog alla diverse jobb som gick att få.

Jag var väldigt ledsen när jag flyttade och jag var 13½. Jag ville inte stanna här, utan jag kom bara när det var jullov. Men jag hade ingen returbiljett. Jag hade fått vänner [i Finland], jag hade mycket kompisar, det gick bra i skolan och jag mådde bra där.

Och den utsatthet vi hade som invandrarungar. Ofantlig utsatthet. Jag hade varit rätt duktig i skolan i Finland och så flyttade vi hit och jag kunde inte språket och förväntningarna var desamma som de hade varit tidigare. Jag hade jättesvårt att anpassa mig.

Det är en jävla utsatthet att vara invandrarunge från ett land som inte har en sociometriskt hög status. Är du amerikan eller engelsman, då hamnar du i en slags aristokrati. Men att vara finne, då tillhör du inte aristokratin, så skulle jag säga.

Även de som har flyttat från Finland till Sverige i vuxen ålder beskriver svårigheter som har präglat deras liv som migranter i Sverige, inte minst under den första tiden i det nya landet men emellanåt även mer ihållande:

Att flytta till ett annat land borde ändå göra att alla har en viss osäkerhet i början. Man tillhör inte landet. Det har många positiva sidor men också negativa sidor. Man är inte med i gemenskapen på samma sätt, inte från början.

Och sedan att överhuvudtaget förstå rikssvenskan när det pratas fort, det var svårt i början, det var jätteknepig. Jag undrade flera gånger varför jag kom hit. Det kändes väldigt motigt.

Muutin tänne vain muutama vuosi sitten. Olin hämmästynyt siitä, miten vähän täällä Ruotsissa tiedetään Suomesta, sen historiasta, kielestä ja suomalaisesta kulttuurista, muuten kuin niistä kliseistä. [Översättning: Jag flyttade hit bara för några år sedan. Jag var överraskad över hur lite man vet om Finland i Sverige, Finlands historia, det finska språket och den finska kulturen, förutom de där klichéerna.]

Dels tycker jag att det är extremt svårt få någon typ av närhet till svenskar. Jag har aldrig lyckats knäcka den koden. Jag vet inte vad det är som krävs. Jag dras nog till andra som på olika sätt är som jag, inte nödvändigtvis från Sverige – att det är lättare.

Minä tunnen oloni yksinäiseksi. Minulla ei ole ketään, kehen mennä. Lisäksi minulla on vaikeuksia liikkua sairauteni vuoksi. Minulla ei ole ruotsalaisia ystäviä, enkä ole koskaan ollutkaan. Ruotsalaisten kanssa on vaikea päästä läheiseen kontaktiin. [Översättning: Jag känner mig ensam. Jag har ingen att besöka. Dessutom har jag svårt att röra mig på grund av min sjukdom. Jag har inga svenska vänner och har aldrig haft. Det är svårt att komma nära en svensk.]

I flera intervjuer betonas ett slags inneboende släktskap med andra migrantgrupper i Sverige och en förståelse för deras livsvillkor, något som har blivit en viktig del av den egna identiteten även för dem som för egen del nu har varit väletablerade i Sverige sedan många år:

En känsla för människors utsatthet. En empatisk inlevelse för människors utsatthet, det vågar jag säga att jag har ett bra utvecklat sinne för. Jag räds inte den.

Traditioner, mat och bastu: gemenskap

Så gott som alla informanter betonar hur den finska eller sverigefinska delen av ens identitet hålls vid liv genom upprätthållandet av finska traditioner och vanor:

Jag brukar säga att det är den enda lilla smula kultur som jag har. För att likasom – jag vet inte – i Sverige är vi väl tyvärr ganska historielösa och vi har tappat mycket av ritualer och gamla traditioner och synsätt. Och ja, det är svårt att förklara men med Finland så känns det ändå som att det finns en koppling till någonting större.

Inte sällan utgör mat och matlagning en viktig del i att bibehålla en koppling till ett finskt eller sverigefinskt arv för våra informanter:

Ruoka ja ruoanlaitto on tosi tärkeätä. Tunne käsissä, kun taittaa karjalanpiirakan. Maun ja tuoksun paistetun, mitä mä ennen jaoin mummon kanssa.

[Översättning: Mat och att laga mat är jätteviktigt. Känslan i händerna av att vika en karelsk pirog. Smaken och doften av de nygräddade, som jag tidigare delade med min mormor.]

Ja alltså, för det första så är det ju julmat, finsk julmat har vi alltid ätit och det spelar en stor roll för mig. Det här var faktiskt första julen som jag firade utan min familj [...] men då kändes det ändå viktigt för mig att ha finsk julmat och typ karelska piroger och morotslåda och så där. Så det lyckades jag med... Ja, farmor lagade till mig. Det är en sådan sak, och sen typ finsk mat överhuvudtaget med karelska piroger och äggsmör och så. Vissa finska teer som jag gillar och läsk och olika produkter. Sen på självständighetsdagen till exempel, att man träffas och tänder ljus och så. Jag gjorde inte det i år, men jag tände ljus i alla fall. Det är lite sådana små saker.

Mormor gjorde karelska piroger ganska ofta, kanske vid jul och lite andra gånger. Vi gjorde det tillsammans hon och jag en gång. Hon gjorde också kakor och efterrätter och sådana saker. Vi badade väldigt mycket bastu, för mormor och morfar hade en villa som det fanns en bastu i. Morfar hade byggt den själv tillsammans med andra. Det var en villa med bastu, en vedeldad bastu. Och det var mycket bastukorv, saunalenkki och knackkorv och makkara som man åt. När man var liten så tänkte man inte på det på samma sätt, att det här är finsk mat hit eller dit. Vid påsken var det memma och sådana saker. Vissa saker lever kvar.

Även just bastubad lyfts som en viktig identitetsskapande komponent i informanternas liv, samtidigt som några av dem också kunde uppleva detta som påtvingat:

Nu gör jag det inte längre, men jag har bastat mycket förut och mina barn älskar också bastu. Min pappa, alltså deras morfar, lärde dem att basta när de var jättesmå så vi älskar bastu allihop året om. Det är en viktig sak.

Sauna, sauna, miten voi elää ilman saunaa. Sauna on minun temppelini, minun kirkkoni [Översättning? Bastu, bastu, hur kan man leva utan bastu? Bastun är mitt tempel, min kyrka.]

Väldigt bra när det gäller vedeldad bastu med björkriset, för att när man är astmatiker som jag är så får jag lättare att andas. Så jag känner mig avslappnad och jag mår bra helt enkelt.

Jag har faktiskt aldrig gillat att bada bastu, fast jag gjorde det ganska mycket när jag var liten för att alla andra gjorde det och så. Men jag har inte så positiva minnen från det och jag tyckte det var ganska obehagligt. Och det har resulterat i att det är inget som jag är så förtjust i som vuxen, så jag undviker det gärna om det går faktiskt.

Andra viktiga kulturella aspekter av finskt och sverigefinskt liv som framhävs är musik, dans, film och textilhantverk:

Men å andra sidan, i Finland älskar man musik och dans. Det gör ju folk. Sedan kommer du hit och ingen människa tillstår att de dansar. ”Nej, jag kan inte.” För i Finland är det överallt alltid. Så det är lite annorlunda.

Salmiakki on suomalaista ja huumori ja tunteet, sillä tavalla kuin ne ilmaistaan Aki Kaurismäen elokuvissa. [Översättning: Saltlakrits är finskt och humor och känslor så som de uttrycks i Aki Kaurismäkis filmer.]

Jag har fått ärva allt från min mormor. När hon kom till Sverige så försörjde hon sig genom att sticka. Så jag har fått ärva alla hennes mönster, alla henne sticknålar och allt sånt där. [...] Jag skulle säga att det tar mycket inspiration från just den finska kulturen i färgval och mönster.

En viktig röd tråd i detta undertema är den *gemenskap* som uppstår och hålls vid liv just i form av traditioner, mat, bastu, musik och dans. Man vill förvisso baka och äta karelska piroger för att det är gott, men också för att det innebär en tillhörighet till en bredare finsk eller sverigefinsk kulturkrets. Det finns i informanternas berättelser också en upplevelse av att denna tillhörighet riskerar att gå förlorad om man inte aktivt ser till att hålla den vid liv.

Storstad och natur

Flera av informanterna lyfter en särskild känsla för urbana miljöer som en viktig del av deras bakgrund och identitet, i linje med vad som beskrivits i bakgrundsavsnittet ovan om hur den sverigefinska gruppen till följd av arbetskraftsinvandringen till stor del kommit att bosätta sig i storstäder och på industriorter:

Jag är inte så förtjust i naturen. Och det tror jag beror på att... Visst, det låter skadat men det är för att jag är verkligen uppvuxen i Stockholm. Jag tycker om Stockholm och jag tycker om att gå runt på T-Centralen och... Det är där jag har varit, så det är de platser som jag har knutit an till.

Jag skulle inte klara mig någonstans i Lappland eller så, det är inte min miljö.

Denna tendens kopplas i några berättelser till hur migranter oavsett härkomst ofta kan ha haft det lättare att finna sig tillrätta på större orter:

Om man tänker på invandring generellt så har ju människor sökt sig till storstäder. Sen försöker ju svenska staten placera invandrare i glesbygd i olika förläggningar och så där, men människor har alltid sökt sig till storstadsområden av en väldigt enkel anledning, nämligen att man vill ha kontakt med sina egna, tror jag. Det är nog inte unikt för den sverigefinska gruppen, även om det kanske har varit speciella städer eller speciella områden.

För många av våra informanter är det i dagsläget dock huvudsakligen storstadens digra utbud av konst, teater, musik och mat som lockar:

Jag skulle inte kunna bo ute på landet. Det är kulturutbudet som är hur viktigt som helst för mig.

Till exempel finns det ju flera finska affärer, vid Hötorget och i Södertälje och så till exempel, som är relativt lättillgängliga. Sen så har ju sverigefinska konstnärsföreningen möte i Stockholm [...]. Det ordnas ju event på ett annat sätt, alltså fester och så – har jag sett på Facebook, det är ingenting som jag har gått på själv. Men jag tror generellt att det finns mer möjligheter att träffa andra från sitt community.

Trots betoningen av det urbana i intervjumaterialet så är det för flera informanter också uppenbarligen viktigt att kunna vistas i naturen för att må bra. Detta gäller även flera av dem som vuxit upp och lever i storstadsmiljö:

Luonto on tärkeää, erityisesti täällä (Tukholmassa). Tarvitsen sitä rauhoittuakseni päästäkseni pois betonista ja puiden keskelle. [Översättning: Naturen är viktig, särskilt här (i Stockholm). Jag behöver den för att lugna mig och komma till träden bort från betongen.]

Det är kul om jag tar mig dit, det finns ju faktiskt jättefin natur även i Botkyrka. Om jag går en kvart så är jag nere vid Mälaren. Så på sommaren kan jag tycka det är trevligt, på vintern nej.

Där jag är uppvuxen i Akalla så har jag också mina barndomskompisar som bor kvar. Så när jag åker till dem, då går vi alltid till Järvafältet. Att vi alltid går en skogspromenad, det är vår grej.

Jag är ju utomhus väldigt mycket och jag är aktiv. Där jag vuxit upp så är det en väldigt stor del för minoriteter, både för samer och finnar och även torne-dalingar. Man är ute tillsammans och det ser jag som en väldigt stor del av min identitet.

Osynlighet och att "passera" som svensk

Flera informanter tar upp hur den sverigefinska nationella minoriteten tenderat att vara tämligen osynlig i Sverige. Detta hänger till viss del samman med att vita sverigefinnar till utseendet knappast särskiljer sig från den vita svenska majoritetsbefolkningen, så att det inte "syns" att man har finsk bakgrund. Särskilt för dem som själva är uppvuxna i Sverige utgör inte heller en finsk brytning en språklig särskiljande markör. Man "passerar" helt enkelt som svensk, med ett uttryck inlånat från USA där det framför allt har använts för att beskriva personer som helt eller delvis har afroamerikansk eller latinamerikansk bakgrund men vars utseende medför att de kan "läsas" som vita amerikaner av sin omgivning:

Eftersom jag pratar så bra svenska att ingen kan höra att jag är finsk, mer än om de ser mitt namn. Det har aldrig varit något problem. Det är ingen som vetat om det. Det är som på min arbetsplats nu när jag också ibland tar emot finska kunder. De blir helt chockade mina kollegor: "Jag visste inte att du kunde prata flytande finska".

Men över lag så möter man inte det mycket i vardagen. Jag menar, jag kan passera som vit svensk så väldigt lätt trots allt, för jag har ingen brytning och jag har ett utseende som stämmer överens med en majoritet av svenskar.

Och kanske framför allt det att jag utsätts inte för den diskriminering som finnar utsätts för, till exempel att man härmar deras brytning eller att man ser ett annorlunda för- eller efternamn och kommenterar det. Sådana saker. Det utsätts ju inte jag för eftersom jag liksom är svensk-passing eller svensk, beroende på hur man vill se det.

En informant som inte själv nödvändigtvis har erfarenhet av att ”passera” på detta sätt kan dock också beskriva hur man som sverigefinne inte längre betraktas som ”invandrare”, trots att gruppen som helhet tenderar att ha en migrationsbakgrund. Hon berättar till exempel om när hennes dotter skulle börja första klass och en ur skolpersonalen pratade om hur ”invandrarbarn” är, underförstått att informanten själv inte antogs ha invandrat till landet:

När hon skulle börja skolan så bodde vi i Rinkeby och hon gick på dagis där och sedan kommer det en människa från närmaste skola och skulle presentera skolan till oss föräldrar. Och så säger människan att ”ja, ni vet ju vilka problem det är med alla dessa invandrarbarn”. Jag tänkte: Vad är det för idiot? Kolla vem du pratar med. Och jag vägrar sätta mitt barn i en skola som ser henne som ett problem redan innan hon har börjat.

Detta speglar också den tendens som redan har nämnts ovan: att på ett personligt plan identifiera sig som migrant, trots att omgivningen alltså inte alltid gör det.

Tema 2: Språk

Vi har redan i det föregående avsnittet snuddat vid språkliga aspekter, så som hur de sverigefinnar som inte själva har en finsk brytning kan uppleva att de helt enkelt ”läses” som majoritetssvenskar – på gott och ont. I intervjuerna framstår dock frågor om språk som så viktiga att de utgör ett helt eget tema i vår analys. De underteman som här är aktuella berör flerspråkighet som resurs, fundamentala skillnader mellan finska och svenska, att sakna ett språk som man förlorat eller som man aldrig har fått lära sig samt upplevelser av att det finska språket förlöjligas i Sverige.

Flerspråkighet som resurs

Flera av informanterna beskriver hur de huvudsakligen har upplevt sin flerspråkighet – det vill säga att ha tillgång till både finska och svenska, samt eventuellt ytterligare språk – som en tillgång:

Jag tycker det är bra att kunna flera språk för att kunna kommunicera med folk. Det sägs att finskan är svår i grammatiken och så. Visst, det finns ju kinesiska och sånt som är svårare. Men i alla fall om man kollar på de nordiska språken, då får man [finskan] gratis när man vill engagera sig.

Puhun useita kieliä. Kotona puhumme suomea ja farsia, joskus myös ruotsia. Osaan myös englantia, ranskaa ja vähän venäjää. Mitä enemmän kieliä hallitse, sitä helpompaa on oppia uusia. Se myös avartaa maailmankuvaa ja helpottaa kanssakäymistä kaikenlaisten ihmisten kanssa. [Översättning: Jag pratar flera språk. Hemma pratar vi finska och farsi och ibland svenska. Jag kan också engelska, franska och lite ryska. Ju fler språk man kan desto lättare är det att lära sig nya. Det vidgar också världsbilden och gör det lättare att umgås med alla möjliga människor.]

Jag säger ibland för mig själv att jag tycker det är en jättestor gåva när man väl har kommit in i svenska språket, att man kan ta till sig två lite olika kulturer

och många kulturyttringar. Det tog lite tid innan man började förstå texter och de är helt enastående, fantastiska.

För någon informant har detta inneburit en slags erövrade stolthet över det finska språket, mot bakgrund av tidigare erfarenheter av att finskan har nedvärderats i förhållande till svenskan:

Sedan så bryter jag ju mycket på finska trots att vi bott så länge i Sverige. De första åren ansträngde jag mig för att prata som alla andra och sedan lärde jag sedermera känna en god vän som kom från Skåne och jag fattade inte mycket av vad människan sa. Och jag tänkte att kan man prata så och vara stolt över det, då kan jag vara stolt över mina finska rötter. Och där upphörde mina ansträngningar att låta som svensk. Då var jag 16 år.

Flera informanter kan också beskriva hur de har fått kämpa för att lyfta synen på flerspråkighet som en tillgång snarare än en brist. Detta gäller inte minst för dem som upplevt hur man från myndigheters håll under många år utgick från det felaktiga antagandet att flerspråkiga barn skulle ha svårare att ta till sig och lära sig det svenska språket:

Och när jag fick mitt första barn, när de kom från barnavården på hembesök. De frågade mig vilket språk jag ska prata med barnet. Finska så klart, sa jag. Pappan till mina barn är från Afrika så hans språk är franska. "När ska de lära sig svenska?" Men hallå, vi bor ju här. Hon kommer att lära sig språket. [...] Men de gjorde det väldigt klart att barn blir förvirrade. Men i och med att jag alltid har varit tvåspråkig själv, så vet jag att förvirrad behövde man inte bli. Så det har jag aldrig lyssnat på.

Fundamentala skillnader mellan finska och svenska

I några intervjuer framkommer en syn på finska och svenska språket som fundamentalt olika, vilket i sin tur också kan tänkas få konsekvenser för vårdmöten (mer om detta nedan). Det rör sig här alltså inte enbart om att det naturligtvis kan vara enklare att uttrycka sig på sitt förstaspråk, utan om att man uppfattar att vissa saker helt enkelt inte låter sig sägas på samma sätt och med samma innebörd på svenska som på finska. Här ingår även tankar om att det finns en inneboende betydelse i *hur* man säger saker och inte bara i *vad* man säger:

En djup känslomässig kontakt. Det är skillnad att säga "minä rakastan sinua" än att säga "jag älskar dig". Orden har helt annan laddning.

Något jag har lärt mig här i Sverige är att man tydligen ska prata på ett visst sätt som är lite inlindat. De säger alltid att jag är väldigt rak. Och raket uppfattas som aggressivt på något vis. Så det har vållat mig vissa problem. Ett tag försökte jag linda in så som jag uppfattar att alla andra gör, och sedan hade jag glömt vad jag skulle säga.

Att sakna ett förlorat språk

På samma sätt som flerspråkighet ses som en resurs så är det för flera informanter en sorg att inte ha fått lära sig det finska språket, eller att ha lärt sig språket som barn och sedan

gradvis förlorat det. Detta hänger till viss del samman med något vi redan har varit inne på ovan: att flerspråkighet under flera årtionden på oklara grunder sågs som negativt för barns språkutveckling. Till detta kan läggas att det för vissa har upplevts som stigmatiserande att tala finska och att man av den anledningen har avstått från att lära sina barn det finska språket:

Min generation, många av oss har ju inte språket fullt. Våra föräldrar har fått lära sig att man inte får prata finska.

Sedan är inte finskan ett levande språk i familjen heller, utan när mormor kom hit 1950 var det en annan syn på språk och barns utveckling som gjorde att hon valde att inte lära min mamma och min morbror någon finska så att säga.

Jag har hört av väldigt många andra att de helt enkelt inte har talat finska med sina barn, för de har trott att de gör dem en tjänst för att de ska bli svenskar.

Flera informanter har också upplevt hur de har behövt kämpa för att erbjudas hemspråksundervisning, antingen för egen del eller för sina barn:

Jag ville lära mig finska. Men först fick jag höra att jag inte fick för att jag inte talade finska hemma och då fick man inte [hemspråksundervisning]. Men sen – jag kommer inte ihåg om det var när jag gick i åttan eller nian – då var det tydligen så att jag kanske skulle kunna få läsa hemspråk finska trots allt. Då gick jag med min klasskamrat som också hade finsk bakgrund och talade finska hemma, vi gick till Åsö gymnasium och skrev ett prov. Då var det liksom ett finskprov, och jag kommer ihåg när jag fick det att jag förstod ju ingenting. Det var ett språktest helt enkelt och jag kunde ingenting, så att jag fick ju bara lämna in det och gå därifrån i förtid. Det var väldigt förödmjukande. Och mitt icke-godkända språktest resulterade i att jag inte fick läsa hemspråk.

Att inte ha lärt sig finska kan upplevas som negativt när det gäller ens egen identitet och självbild, men det kan också innebära rent praktiska svårigheter i fråga om att bibehålla kontakten med äldre släktingar i Finland:

Och så blir det ju svårare, man blir mer ensam. Man tappar ju en ganska stor del av sin släkt i och med att man inte kan kommunicera.

Men jag kommer ihåg när mina barn var små på 80-talet och 90-talet. Jag har några väninnor som tyckte att det var jättepinsamt att prata finska på tunnelbanan, vilket gjorde att de inte lärde finska till sina barn. Det var en stor sorg för dem, för när mormor och morfar kom från Finland så var de tvungna att hämta någon granne som var finska och som skulle översätta, för barnen kunde inte ett ord finska. Det har jag flera exempel på.

Några informanter beskriver också hur de som vuxna har försökt att återerövra språket och lära sig finska, något som inte alltid är så lätt:

Jag och min syrra har gått en kurs på Folkuniversitet, på en kvällskurs vid ett tillfälle. Sen åkte jag ju på utbyte till Tammerfors i sex veckor där jag också gick på finskakurs. Sen så har jag registrerat mig på en kurs på universitetet, men inte orkat slutföra för att det har varit för mycket. Och sen så har jag ju köpt

finska böcker och tänkt att jag skulle lära mig hemma och haft en Duolingo-app. Och nu senast i höstas så försökte jag igen lära mig finska, också via Folkuniversitetet. Så jag har verkligen försökt, men jag är inte språkbegåvad och jag får helt enkelt konstatera att det har misslyckats.

Förlöjligande

Ytterligare en aspekt av att tala finska eller att tala svenska med finsk brytning är erfarenheter av att förlöjligas av andra, medvetet eller omedvetet – en upplevelse som hänger tätt samman med de erfarenheter av migrantskap som lyfts ovan:

Det är många kommentarer om finska språket till exempel, att det låter löjligt eller att man skämtar om hur det låter eller härmar brytningar och så.

Alussa minua kiusattiin puheeni takia. Minua matkittiin, ja sanottiin että puhun kuin muuminpeikko... tai ei sanottu mitään, mutta ymmärsin ilmeistä ja eleistä, että puhun väärin tai kuulostan väärältä. [Översättning: I början blev jag retad för hur jag pratade. Man härmade mig och sa att jag lät som ett mumintroll. Eller så sa man ingenting alls, men jag förstod på gester och miner att det jag sagt var fel eller lät fel.]

Det kan komma upp när man berättar att man kommer från Finland. Det som då alltid vill poppa upp är att man börjar säga alla de fula orden på finska som man kan.

Tämä on niiiin väsyttävää! Aina löytyy joku, joka haluaa ”näyttää osaavansa” suomea ja alkaa hokea kaikki suomalaiset kirosanat ja sukupuolisanat, joita on oppinut, tai sitten sanoo yksi, kaksi, kolme suomeksi. Kuvittele, että tekisit näin Suomessa. menisit jonkun luokse – joka osaa ruotsia – ja sanoisit ett, två, tre, fittan, kuk, helvete. Se on ihan sairasta. [Översättning: Det är såå tröttsamt! Det finns alltid någon som vill ”visa att de kan” finska och börjar rabbla alla svordomar och könsord de kan på finska eller säger ett, två, tre. Föreställ dig att du är i Finland och går till någon som kan svenska och säger ett, två, tre, fittan, kuk, helvete. Det är helt sjukt.]

På pendeltåget var det några ungar, det är väl för tre år sedan så det är verkligen nutid. De satt där med sina hoodies och hade benen på stolen bredvid. Jag sa till dem och då var det en av ungarna som började härma mig. Jag blev förbannad. Jag sa att för fan, lägg av.

Tema 3: Att förhålla sig till fördomar och diskriminering

Ett centralt tema i många intervjuer är de många fördomar och stereotypa bilder av Finland och av sverigefinnar som florerar i det svenska samhället. Informanterna kan här ondgöra sig över inskränkta, förlegade och rasistiska idéer om finskhet. Det finns samtidigt en viss ambivalens inför vissa av de fördomar som förekommer – så som i diskussionen om alkoholvanor eller arbetsmoral nedan.

Alkohol, kniv och "Slussenfinnar"

En stor andel av våra informanter tar upp det faktum att sverigefinskhet ofta på ett fördomsfullt vis har förknippats med ett skadligt alkoholbruk och våldsamhet, inte minst i svensk massmedia och populärkultur men också på jobbet eller i privata sammanhang:

Det jag får höra mycket är att alla är alkoholister, att man alltid bär kniv.

Jag tror nog att vi alla vet vad man tror om oss. Om vi inte visste från början så har omgivningen talat om det här. Just för att jag dricker väldigt lite, jag dricker i princip ingenting under ett helt år. Jag dricker jättemycket mindre än mina svenska kollegor. Då blir det att "jaha, men du som är finsk?"

Oftast så har det varit i sammanhang där alkohol har varit involverad. Man har pratat med folk och de har skämtat om att man är finne och så har man skämtat tillbaka, fram och tillbaka. Men sedan har man hört att tongången har blivit lite grövre och grövre och till slut är det som ingen som skrattar längre utan det är bara uttryck, påståenden. Då har jag känt att det varit lite jobbigt.

Vissa av informanterna ser detta som något som var en vanligare företeelse förr, men som kan ha avtagit på senare år då en ny och mer positiv bild av Finland har vunnit mark:

[Min farmor] har ju berättat sådant som jag idag hör mina rasifierade vänner berätta om, till exempel att om det hade hänt något brott och hon läste i tidningen så tänkte hon: "Hoppas det inte är en finsk person", för att det blir den här kollektiva skuldbeläggningen.

Jag kommer ihåg när jag kom till Sverige 1980. Då kallade man ibland finnar för "jävla finnar" för det var mycket alkoholism och det sas att de satt på bänken vid Slussen, att de kom med finlandsfärjor och det var fylla. "Jävla finnar" sa man. Men som sagt, jag har aldrig upplevt det själv. Tvärtom.

Det är samtidigt uppenbart att det fortfarande florerar en hel del fördomsfulla uppfattningar om personer med finsk bakgrund i Sverige. Flera informanter nämner att de för egen del har försökt förhålla sig till de fördomar de stöter på genom att delta i skämtandet eller att försöka att inte göra någon stor sak av det hela:

Som uppväxt i Sverige så har jag nog varit väldigt präglad av fördomar och negativa stereotyper om finnar och själv använt det lite som skämt – det här med till exempel alkohol och så där. Men ju längre jag har kommit i min personliga utveckling och min syn på världen, desto mer har jag blivit medveten om den finskhet som jag bär med mig.

Det känns lite som att man förstör stämningen om man säger "nä men hörnu, nu känner jag mig lite kränkt". De gånger som man har försökt säga något så har det blivit "jaha, men jag trodde att ni finnar skulle vara tuffare". Det har känts svårt att ta itu med det på rätt sätt.

Det kanske har varit någon typ av fumlande efter ett identitetsskapande. Det är svårt att säga faktiskt. Det har oftast varit i relation till alkohol till exempel, [...] och då har jag kunnat typ skoja om det i anslutning till att vi är ute och festar.

Men är man i en internationell miljö så har man ju fått lära sig att det är en stereotyp, det är bara att ta det. Jag har en svägerska från Colombia och hon får alltid höra det här med kokain. Det är en stereotyp man får ta.

Det finns i intervjuerna också en medvetenhet om det faktiska skadliga alkoholbruk som har förekommit inom delar av den sverigefinska gruppen, samtidigt som man framhåller en vilja att nyansera och kontextualisera:

För nyanseringen skull så ska jag understryka att på min [svenska] farfars sida så är det väldigt svåra alkoholproblem där också. Farfars bror drack ihjäl sig när han var 50 och mina farbröder har också problem, så det finns ju verkligen där också. Men man kanske inte ser det på samma sätt för man har inte den här linsen med finskhet och fördomar och så. Men när det kommer till min finska släkt så är det ju dels morfars bror, han var ju gravt alkoholiserad. Vi kunde ju komma till gården i Finland och så satt han och var full klockan 11 och satt och drack med sin granne. Det var så det var liksom, det var den kulturen. [...] Och mamma har berättat om hemska minnen. Någon släkting hade delirium och jagade runt med kniv och så. Så att det är ju inte bara fördomar, utan det är ju verkligen så att det finns väldigt mycket alkohol och det är en alkoholkultur.

Jag har inte haft föräldrar eller mor- och farföräldrar som har haft sociala problem. Men sedan finns det de som vuxit upp med föräldrar som haft alkoholproblem och så vidare. Jag menar att det alltid blir: Vad är det vi minns och vad är vi beredda att glömma bort? Vi måste alltid på något sätt kunna granska oss själva.

Att bli bemött som obildad

Ytterligare en fördom som några informanter lyfter är att som sverigefinne förutsättas vara lågutbildad och jobba i ett arbetaryrke. Denna idé har sannolikt sitt ursprung i den omfattande finska arbetskraftsinvandringen med fokus på industriarbete under 1960- och tidigt 1970-tal, trots att just den sortens migration till Sverige avtog kraftigt redan för 50 år sedan:

*Suomalaisena sinut asetetaan aina työläisen rooliin, ei ole merkitystä kuinka monta koulutusta sinulla on. Sinut sijoitetaan kuitenkin siihen laatikkoon.
[Översättning: Som finsk blir du alltid placerad i rollen som arbetare. Det har ingen betydelse hur många utbildningar du har, du placeras ändå i det facket.]*

Fördomar kan till exempel se ut så här att man tycker att finländare har låg utbildning. Man tänker inte, man märker inte själv att en finländare kan gott och väl vara akademiker eller så. Den här attityden finns gentemot alla så kallade gästarbetare, att man inte tänker. Även om vi vet att Stockholm har väldigt högt utbildade taxiförare. Vi har allt möjligt, vi har ingenjörer från Iran, vi har läkare från Turkiet och vad som helst. Men man märker att finländare inte anses ha hög utbildning. Finländare är bara arbetare.

Sedan jobbade jag i hemtjänst och det kanske var kombinationen att jobba i hemtjänst och bryta på finska, att de pratade med en som om man vore lite mindre begåvad. Det minns jag.

Vi har i praktiken varit av lite lägre samhällsklass. Merparten av oss kom ju till arbetaryrken, industrin. Vi var yrkesmän i många fall men många var också utan utbildning. Det har inte varit någon finsk adel som har syntts här eller höga tjänstemän eller så. Det är först nu som det finns ganska stor blandning av yrkesutbildade som ingår i samhället i Sverige, men så var det inte på 60- eller 70-talet.

Det rasbiologiska arvet

Flera informanter tar också upp det rasbiologiska tankegodet om finnar som rasmässigt annorlunda och lägre stående som dominerade i Sverige under tidigt 1900-tal och som i någon mån kan leva kvar i kulturellt präglade föreställningar:

Även om man mot vita finnar kanske inte kan tala om rasism på det sättet, så är det ju onekligen så att finnar har varit rasifierade och förknippats med väldigt negativa egenskaper i historieskrivningen. Som [den rasbiologiskt inriktade forskaren Gustav] Retzius beskrev – ja men, långsint och explosiv och ful.

Men bara för att de strukturella och sociala gränsdragningarna förändras så betyder inte det att stereotyper inte hänger kvar. Synen på finnarna som en främmande ras fanns i svenska skolböcker fram till 1960-talets slut. Så tar man bort ordet ras och kanske byter ut det mot kultur, etnicitet eller nationalitet, men beskrivningen har varit densamma fram till 90-talet.

I detta sammanhang lyfter man också det faktum att de svenska forskarna Anders och Gustav Retzius under 1800-talet samlade på sig en avsevärd mängd finska kranier i syfte att undersöka dem frenologiskt med skallmätning. Detta skedde bland annat vid en forskningsresa i Finland 1873, då man under Gustav Retzius ledning grävde upp gravar för att komma åt kranier. Denna samling förvaras i dags dato fortfarande vid Karolinska Institutet i Stockholm.

”Positiva” stereotyper

Informanterna tar också upp en rad stereotyper av mer fördelaktig karaktär, som handlar om sådant som arbetsmoral, flitighet och ärlighet:

Men sedan så finns det också en mer positiv [stereotyp] om sverigefinnar som välintegrerade invandrare, sisu och så vidare som florerar.

Ge mig en arbetsuppgift så ser jag till att jag genomför den. Det är ett arv och det fanns ju hemma också. Man lämnar inte saker ogjorda. Man sopar rent framför sitt hus innan man börjar snacka skit om andra. Det finns i kynnet. Om man nu tänker att det är finskt, det vet jag inte, men det var i alla fall i vår familjekultur, där var det så.

Vi har en annan – hur ska man säga? – arbetsmoral. Vi har en annan tendens att hjälpa varandra, det tycker jag inte att den svenska kulturen har på samma sätt. Är på vi jobbet så jobbar vi. Vi går inte och fikar på det sättet utan vi är där för att jobba. Jag har en kollega på min arbetsplats. Vi pratade om det här

om dagen. Hon är också från Finland och vi är nästan aldrig med på fikaten, för vi jobbar på.

Jag tycker att det här med vänskapen med finnar... Man brukar säga det också, att det är djupare när man en gång blivit vänner. Det är svårare att bli vän med en finne för vi är lite mer tillbakadragna kanske. Inte jag men många andra. Lite svårare att få kontakt och bli vän med än med svenskar. Men sedan är man vän för livet på ett annat sätt, på ett djupare sätt.

Här ingår i viss mån också uppfattningar om Finland som ett föregångsland då det gäller nutida design och form:

Jag samlar på Muminmuggar. Jag klär mig gärna i Marimekkokläder. Och de som har koll, de kan ju kommentera det. "Åh, jag har också en Marimekkotrója." De som har koll på vad det är. Men det är inte många.

Flera informanter berättar att de för egen del emellanåt har kunnat spela på vissa av dessa mer positiva fördomar i sitt yrkesliv:

Det gör jag ibland: "Jag kommer från Finland, sluta snacka strunt, vad handlar saken om?" Lite förenklat.

Det är samtidigt uppenbart att även de mer fördelaktiga stereotyperna sällan är odelat positiva och att de kan botten i fördomar av negativ karaktär:

Sisu eli kestävyys voi olla sekä positiivinen että negatiivinen asia. Ei anneta helposti periksi, mutta se voi myös tarkoittaa sitä, että ei pysty päästämään irti jostakin, vaikka henki menis. [Översättning: Sisu eller uthållighet kan vara både positivt och negativt. Man ger inte upp så lätt, men det kan också betyda att man inte kan släppa något även om det innebär att man dör på kuppen.]

Jag fick det här restaurangjobbet tack vare mitt finska efternamn. Restaurangägaren sa så här att "finländare är bra arbetsdjur". Djur... Det var så det var.

Vissa informanter ser följaktligen också denna form av stereotyper som missvisande och i slutändan skadliga:

För mig är det ganska komplicerat att använda begrepp som finskhet. Jag håller inte med dem som kanske håller på och pratar om att det finns en viss finsk mentalitet som man ärver med sig, som någon sisu, att man jobbar hårt och så vidare. Det är precis som att man i Sverige pratar om att det är landet lagom och så vidare. Det är stereotyper som man lägger sig till med och som man gärna använder för de är positiva. Sisu är ju positivt, men samtidigt: Vad gömmer sig bakom det? Det är egentligen någon slags exceptionalism, en nationalism kan man säga.

Förändrad bild av Finland över tid?

I flera av intervjuerna pekar man på att bilden av Finland och av sverigefinnar undan för undan har förändrats till det bättre, mot bakgrund av sådant som ekonomiska och utbildningsmässiga framgångar:

Jag har också märkt att den allmänna attityden gentemot Finland har blivit att numera beundrar man Finland. Det gjorde man inte tidigare, vi var den fattiga kusinen från landet under 80-talet och 90-talet. Det svänger i och med att Finlands ekonomi blivit starkare och starkare. Nu ser man oftare att man är lite avundsjuk på hur bra Finland har spelat sina kort, inte minst i Nato-hänseende. Att Finland inte har lagt ned försvaret.

Den har blivit mycket positivare. Det var inte så att man gick och nedvärderade eller hånade finnar på 80-talet. Man fick ofta höra det ryktet, att de var väldigt arbetsamma och flitiga – det har ju funnits hela tiden. Men som sagt, just som arbetare i industrin och så vidare. Men nu följer man Finlands internationella framgångar i politiken och samhället i stort. Det ger en mycket positiv bild.

Näkemys Suomesta on muuttunut Ukrainan sodan myötä: ”Suomalaiset osaa- vat ja tietävät, miten toimia kriisitilanteissa” Yhtäkkiä suomalaisia pidetään asi- antuntijoina eikä vain säälittävinä sota-uhrina. [Översättning: Bilden av Finland har förändrats i och med kriget i Ukraina: ”Finländarna kan och vet hur man gör i krissituationer.” Plötsligt betraktas finländare som experter och inte bara som stackars krigsoffer.]

Vissa informanter framhåller samtidigt att detta kan ha skett genom att man tillsammans med andra migrantgrupper har inordnats i en slags inbördes rangordning där personer med finsk bakgrund numera ses som ”nästan svenska”:

Om man då också tänker på 80-talet, då var inte finnar jättepopulära heller. Nu har vi stigit i graderna, nu brukar man höra ”nej, vi räknar inte dig”. Men jag minns mycket väl tiden när man räknade oss till invandrarna som skulle åka hem om man inte hejade på Sverige.

Sedan finns också den här tanken eller hypotesen om att när det kommer nya grupper eller nya invandrare så klättrar man i hierarkierna. Om man bara ser till just hur det var för finnarna som kom så absolut, så kan man se det. [...] Jag tror att i och med flyktingvågen från Jugoslavien så kan vi verkligen säga att det finska var en del av det nordiska och det vita på ett annat sätt.

Tema 4: Erfarenheter av krig

Ett viktigt tema i flera intervjuer är de erfarenheter av krig som präglade Finland under 1900-talet: inbördeskriget 1918 efter Finlands självständighet från rysk överhöghet, frände- folkskrigen 1918-1922, vinterkriget 1939-1940, fortsättningskriget 1941-1944 och Lapp- landskriget 1944-1945. De underteman som här är aktuella berör krigstrauma hos äldre personer, kollektivt samhälleligt trauma samt så kallad transgenerationell överföring av trauma.

Krigstrauma hos äldre

Att den äldre generation som själv har deltagit i krig eller som direkt har påverkats av krigets vardag led svårt även efter krigsslutet lyfts av flera informanter. Inte sällan talar man om detta som en förklaring till den överrepresentation i fråga om skadligt bruk av

alkohol och suicid som lyfts i bakgrundsavsnittet ovan. Följande citat illustrerar flera olika sorters problematik som kan kopplas till traumatiska upplevelser under kriget:

Men det var ju ett problem med de här alkoholiserade finnarna. Många var skadade av kriget, hade mentala skador och kunde inte hantera det på annat sätt. Det har inte kommit från tomma intet.

Om man inte är så bra på att prata om sina känslor – vilket vita svenskar inte heller är ska jag säga – så är ju det så klart en copingstrategi som är ganska enkel att ta till. Och med krigstrauma och så. Det tror jag absolut hänger ihop.

Tietoa sodankokemuksien välittämistä? Oli joko täydellinen hiljaisuus, ei puhuttu lainkaan omista kokemuksista, tai sitten juutiin yhdessä muiden kanssa, joilla oli myös sotakokemuksia, ja käytiin läpi samoja tapahtumia kerta kerran jälkeen. [Översättning: Kunskap om hur man förmedlade krigsupplevelser? Det var en total tystnad, man pratade inte alls om sina upplevelser eller så drack man med andra som också hade krigsupplevelser och gick igenom samma upplevelser gång på gång/ältade dem.]

Jag tror att det måste vara historien. Dels inbördeskriget med trauman, dels andra världskriget. Jag skulle säga att det är en väldigt stor del.... Det finns knappt något hem i Finland som inte har förlorat någon i kriget. Det måste påverka väldigt mycket. Våldsamt och missbruk av alkohol. [...] Jag skulle tro att det är den absolut största enskilda orsaken.

Självklart att det finns traumatiska upplevelser. Det har man märkt på den manliga befolkningen i Finland, hur många som inte hittade något riktigt liv efter kriget. Många sökte sig till Sverige av dem.

När gamla veteraner får några glas i sig, då börjar de föra krig på nytt. Sedan att de har mardrömmar och så vidare.

Jag tror det är ett problem som berör de äldre finländarna väldigt mycket. De har ju en annan historisk bakgrund. De som varit med om kriget. Och har de inte varit med om kriget, då har de varit med om den tuffa tiden efter kriget. Men nu börjar det bli annorlunda och det verkar vara så att finska ungdomar dricker alkohol i mycket mindre mängder än äldre finländare.

Kollektivt samhälleligt trauma

Ytterligare ett undertema berör det faktum att även de finnar som inte själva deltog i kriget påverkades av ett kärvare samhällsklimat och av knapphändiga materiella förhållanden. Detta inbegriper även den del av den finska befolkningen som föddes under efterkrigstiden och som växte upp i ett samhälle sargat av krig och ekonomiska umbäranden:

Man bombade sönder hela Lappland. Det var återuppbyggnad i slutet av 50-talet när jag föddes och under mina barndomsår. Det präglar en förstås.

Jag tycker det är ganska uppenbart att det har påverkat, givetvis. Samhället blir råare, det har man konstaterat i många olika analyser och utredningar.

Även inbördeskriget i Finland. Det förråar samhället. När folk dör och dödas utan någon direkt anledning. Hela samhället blir mycket råare.

Itse en ole kokenut sotaa, mutta isoisäni veli kaatui sodassa. Se on jotain, mikä on läsnä jokaisen suomalaisen tietoisuudessa. Kaikilla on jollain tavalla kokemuksia sodasta suorainaisesti tai epäsuorainaisesti. [Översättning: Jag har själv inte upplevt krig, men min farfars bror stupade i kriget. Det är något som är närvarande i varje finländares medvetande. Alla har på något sätt upplevser från kriget direkt eller indirekt.]

Sota ei tarkoittanut vain köyhyyttä. Kaikki oli hajallaan, tuhoutunutta; talot, ihmiset, suhteet, kaikki. [Översättning: Kriget innebar inte bara fattigdom. Allt var sönder, förstört; hus, människor, relationer, allt.]

Du vet, vi fick elektricitet till den där lilla byhålan där jag är uppvuxen 1965. Så jag har upplevt en tid utan elektricitet. På vintern så frös brunnen och vi var tvungna att smälta både till djuren för att få vatten. [...] Och jag hade aldrig sett rinnande vatten innan vi flyttade till Västerås. Jag kommer ju från 1800-talet skulle man kunna säga. Det har betydelse, det har stor betydelse faktiskt.

Vi är lite mer melankoliska. Vi har en sorts melankoli som antagligen kom redan från de här fattiga tiderna under krigsåren, så vi har någon typ av melankoli i våra själar. Det känner jag igen när jag pratar med många andra av mina finska kompisar. Vi har fått det där litegrann sedan barnsben.

Delvis tycks denna samhälleliga erfarenhet kunna kopplas samman med de "positiva" stereotyper som nämnts ovan: som finne är man mer arbetsam, rakt på sak och allvarstygnd till följd av de kollektiva traumorna som det finska efterkrigssamhället har genomlidit. Flera informanter framhåller också att kunskapen och medvetenheten om hur kriget har påverkat Finland som land i allmänhet är dålig hos många svenskar, kanske till följd av att ämnet inte alltid berörs särskilt ingående i skolans historieundervisning i Sverige.

Transgenerationellt trauma

Flera informanter talar också om hur så kallat *transgenerationellt* eller *intergenerationellt* trauma – det vill säga traumatiska erfarenheter som på olika sätt går i arv från en generation till nästa – har påverkat dem själva och det finska samhället i stort:

Och sen också hela biten med intergenerationellt trauma, från båda mina föräldrar. Absolut. Det är det här att man projicerar det obearbetade på sin avkomma liksom. Det är ju ganska välkänt att det är så, och så har det absolut varit från båda mina föräldrar.

En intressant sak som jag umgås med väldigt mycket är nedärvd PTSD hos generationen efter kriget. Jag är uppvuxen med krigsberättelser och du vet, när jag kommer till Finland och träffar gamla gubbar så drar de upp tröjan och visar: "Titta, här blev jag skjuten och här och här". Och jag är helt totalt försvarslös mot berättelser, bilder och kunskap om kriget. Och det som hände uppe i Lappland. Jag gråter, hamnar i ett övergivenhethulkande där jag har absolut inget försvar emot det. Då tror jag att det är nog nedärvd PTSD på något vis

som jag är bärare av. Alla de berättelser som jag har hört, alla de vedermödor som människorna...

Jos kantaa sotakokemuksia, vaikka ne olisivatkin kaukana suvun historiassa, tuo mukanaan painon ja varmasti se vaikuttaa jollain tavalla mielenterveyteen. [Översättning: Att bära på krigsupplevelser även om de finns längre bak i släkt-historien ger en tyngd och påverkar säkert den mentala hälsan på något sätt.]

Kommunikation av trauma mellan generationer präglas ofta av tystnad; av det som inte uttalas men som finns där ändå. Så är fallet även i våra informanternas berättelser:

Det var för känsligt för män att prata om det. Det var också det att när männen ryckte in så fick de inpräntat i sig att allt som sker på fronten, det är inget man pratar om hemma. Det ger nytta till fienden. Så man ska knipa käft. Och det har påverkat.

Trots denna tendens har några av informanterna kunnat erfara ett mer meningsfullt utbyte med föräldragenerationen om deras krigserfarenheter, även om detta likafullt kan vara tungt:

I slutet av pappas liv, de sista åren när döden närmade sig, så pratade vi om kriget varenda gång vi sågs. Varenda gång vi sågs så pratade vi om det. De var evakuerade i Sverige, både mamma och pappa var ju små. Pappas äldsta syster som var 12 år då [...] fick gå efter lastbilen med kossorna. Kossorna var ju liksom det enda som familjen ägde. Det var så hemskt, så förfärligt rent ut sagt. Nu börjar jag gråta.

Några informanter lyfter också tanken att krigstrauma och andra traumatiska erfarenheter hos en äldre föräldrageneration inte nödvändigtvis ”tar stopp” hos dem i generationen efter:

Jag tänker att om man utsätts för mer diskriminering och har det tuffare, då är det klart att det kan påverka flera generationer framåt och så.

Det tar två-tre generationer att växa ifrån andra världskrigets trauma för Finland. Vi som är barn till dem som var med i kriget, vi får delvis ta över föräldrarnas trauman. Jag ser att mina barn börjar bli någorlunda fria.

Tema 5: Egen hälsa och värderfarenheter

Detta tema kretsar kring direkt egna erfarenheter av hälsa och ohälsa och av att söka och få vård. De underteman som här är aktuella berör kronisk kroppslig sjukdom, diskriminering och okunskap inom vården, en tendens att inte ”besvara vården i onödan” samt erfarenheter av vårdmöten med finsk eller finskspråkig vårdpersonal.

Kronisk kroppslig sjukdom

Det inte möjligt att rent statistiskt avgöra huruvida förekomsten av kronisk kroppslig sjukdom är högre än genomsnittet hos våra informanter. Samtidigt är det uppenbart att

nästintill allihop berättar om någon form av ihållande kroppslig åkomma som på olika sätt påverkar deras vardag:

Jag har kronisk värk. Det har jag haft länge. Jag är artrosangripen i min kropp. Ryggen har krympt 4½ cm för att jag fått en smärtskolios. Jag äter värktabletter nästan dagligen kan man säga.

Minulla on lapsuus-reuma. Olen saanut hyvää hoitoa siitä täällä Ruotsissa. [Översättning: Jag har barndomsreumatism. Jag har fått bra vård för det här i Sverige.]

Jag har nedsatt immunförsvar, så jag får väldigt svåra luftrörskatarrer. Jag har aldrig klarat av det utan antibiotika.

Jag har en ganska komplicerad fotskada. Det är en vårdskada där vården missade en skada. Jag har slagits om den här vårdskadan i mer än 20 år.

Jag har whiplashskada så jag har nervvärk varje dag, men man vänjer sig vid allt. Så det är det som är det största hindret, det är därför jag är förtidspensionär. Jag kan inte sova på nätterna och det påverkar studier och sådant eftersom jag jämt är trött, gäspar och har mig och sedan svårt att koncentrera mig. Så det tar längre tid med allting.

Diskriminering och okunskap inom vården

Flera av informanterna kan vittna om erfarenheter av diskriminering, nonchalans eller okunskap inom vården som har lett till negativa konsekvenser. Det vanligaste är dock att det inte rör dem själva som patienter, utan till exempel en äldre släkting:

Jag har fått växa upp med att vi inte kontaktar vården. Min mormor dog i sprucken aorta. Hon kände att något var fel, det kom blod. Hon kontaktade vården flera gånger och de sa att det var ingen fara. Och det var ju någonting.

Man behöver inte gå så långt bakåt i tiden. Till exempel 2004 när pappa låg på dödsbädden så fick han en kommentar: "Upp med dig bara, det är inget fel på dig, du är ju finne". Då var min bror där och sa ifrån.

Någon informant har också varit med om att bevittna diskriminerande beteenden och attityder i sin roll som vårdpersonal:

Vi hade faktiskt en gång en kvinnlig finländsk patient. Hon hade finska som modersmål men hade lärt sig svenska i Sverige. Hon blev dement så då glömde hon svenskan och då tyckte jag att vi skulle koppla in en tolk som skulle komma och tolka så att vi kom tillrätta med henne. Det var en annan i personalen som sa att "nej, det gör vi inte eftersom vi är i Sverige och här ska vi prata svenska".

En återkommande erfarenhet är att behöva informera vårdgivare och andra myndighetskontakter om de rättigheter som sverigefinnar har i egenskap av nationell minoritet, eftersom kunskapen om detta inte alltid är tillräckligt spridd:

Jag har engagerat mig i vilka rättigheter gamla och sjuka har. Har rätt att komma till finskt äldreboende och rätt att få den här hjälpen, tolkhjälp eller annan hjälp på finska för dem som inte kan. Det är det som jag har hållit på med, att ringa till många myndigheter och påmint dem att det är ett minoritets-språk och att de har rätt enligt lag. Det är många som inte vet det.

Jag har en släkting som bor här. Han flyttade hit på 70-talet. Det är min morfars lillebror, han är 79 år men kan inte bra svenska. Han har inga egna barn, han har bött själv. [...] Där har jag fått ringa till mottagningar, att "nu ser ni till att det finns tolk när han kommer". Jag har fått hjälpa honom. För att vårdcentralen till exempel där han gått länge, de tycker att han kan ju en del svenska så det behövs inte. De är lite så där "ja, ja". Medan jag säger att det är hans rättighet, han har rätt att få tolk. Han ska ha det.

Vid tillfällen då ens rättigheter som nationell minoritet inte tillgodoses – till exempel då man inte ges möjlighet att tala sitt minoritetsspråk i myndighetskontakter – kan det ibland vara svårt att veta om det rör sig om att behoven negligeras på ett mer strukturellt plan eller om det snarast handlar om att olika praktiska eller tekniska lösningar fallerar. Det sammantagna intrycket är dock att det alltså finns hinder som står i vägen för ett gott bemötande:

Hon ringde till Vårdguiden. Man [kunde tidigare] få hjälp på finska och när hon tryckte på det valet så blev hon bortkopplad. Hon kom aldrig fram där hon skulle kunna få rådgivning på finska. Jag vet inte om det var något med att de inte hade någon tillgänglig eller om det bara var något fel just den gången på tjänsten.

Man klagar inte i onödan

Detta undertema innefattar redogörelser för hur man som sverigefinne eller person med finsk bakgrund i Sverige inte gärna söker vård "i onödan" och för hur man i majoritets-svenska sammanhang kan uppfattas som fåordig och uthärdande. Undertemat skulle kunna rymmas under det övergripande temat "Att förhålla sig till fördomar och diskriminering", men då det i mycket hög grad också berör faktiska erfarenheter inom vården så har vi valt att inordna det här istället:

Jag får ju alltid frågan: Varför har du väntat så länge med att kontakta vården?

Jag blir själv ertappad ibland. Inte minst när jag fick symtomen på hjärtarytmi. Jag funderade på att inte gå vidare, utan det var min fru som jagade mig till att gå och ta reda på vad det var. Det är ett exempel. Jag har tänkt ofta att varför ska jag gå och belasta akuten när jag vet att de har så hemskt mycket att göra där? Jag känner mig helt okej, varför ska jag gå dit?

Suomalaisena en yleensä mielellään hakeudu hoitoon, mutta kun sen teen, se on ehdottoman välttämätöntä. Sain ison haavan ja menin päivystykseen, mutta siellä minun piti perustella, miksi olin tullut sinne. Kun sitten tapasin lääkärin, hän kysyi, miksi en ollut tullut aiemmin – oli liian myöhäistä haavan ompelemiseen. [Översättning: Som finsk söker jag gärna inte vård, men när jag gör det

så är det absolut nödvändigt. Jag fick ett stort sår och gick till akuten, men där måste jag förklara varför jag kommit dit. När jag sedan träffade läkaren så frågade hen varför jag inte kommit tidigare – det var för sent att sy såret.]

I alla fall från min finska sida så har det varit väldigt mycket att man pratar inte riktigt om sina problem. Man vill inte berätta eller be folk om hjälp. Så jag har haft mycket problem med det när jag var yngre. Jag har haft besvär också med psykisk ohälsa när jag var yngre, men det har jag tagit itu med. Men jag misstänker att det ligger i huvudet, att jag vill inte tränga mig på folk.

I vissa fall kan idén om finnar som inbundna och fåordiga även innefatta sådant som snarast handlar om att vissa psykiatriska tillstånd är stigmatiserade i samhället:

Och det här med depression till exempel det finns ju inte riktigt på kartan. Där finns ingen förståelse i min släkt eller i min familj, att man kan vara deprimerad. Det är bara att gå ut och promenera, att basta. Det går över om man bastar eller går ut och promenerar, fast man är jättedeprimerad. Så det är lite så. Och till exempel det här med psykisk ohälsa. Man pratar inte mycket om det i Finland, inte i alla fall bland männen. Det har varit tabu.

Flera informanter kopplar samman denna erfarenhet med de ”positiva” stereotyper som beskrivits ovan:

Det har lite med den finska sisun att göra. Bit ihop och gör det du ska och sluta gnälla.

Han fick problem med kärlekskramp och hjärtat. Men varenda dag när han kände sig lite bättre så tog han sin verktygslåda och in i bilen med den och körde till jobbet och frågade om det fanns något att göra. Sedan lämnades bilen kvar och verktygslådan där och så gick han till akuten igen. Så han kunde inte acceptera att han inte kunde arbeta.

I detta undertema ingår också beskrivningar av hur ens sätt att kommunicera och uttrycka att man inte mår bra missförstås – eller inte förstås alls – av svensk vårdpersonal:

Och om man säger ”det är okej” – det är en ganska bred skala. [...] ”Okej” kan ju vara att det är precis att man håller sig över ytan, men det kan också vara att det går jättebra.

Jag försöker alltid vara saklig när det kommer till mina medicinska besvär, försöker beskriva. Nu är jag inte utbildad inom medicin, men så likt medicinskt [språk] som möjligt. Försöker konkretisera och inte prata så mycket om hur jag känner kring det. Jag vet inte om det uppfattas som att jag inte besväras så mycket av det egentligen.

Det ska samtidigt nämnas att någon informant menar att idén om att sverigefinnar inte klagar i onödan är en kulturell stereotyp som emellanåt överdrivs inom vården:

Att vissa kulturer uttrycker smärta på ett annat sätt och spelar över. Medan finska män tas alltid som exempel, de är tvärtom och signalerar inte när de har

ont och så. Så att det är absolut något som i högsta grad är levande i det svenska samhället.

Möten med finska eller finskspråkiga vårdgivare

Som en positiv motpol till de erfarenheter som redogörs för ovan återfinns berättelser om möten med finska eller finskspråkiga vårdgivare. Här handlar det istället om att informanterna upplever sig ha blivit förstådda, tagna på allvar och noggrant utredda av någon som förmår att avläsa deras sjukdomsuttryck på ett kulturellt kompetent vis:

Tidigare har jag haft problem med axeln till exempel. Det har jag sökt på vårdcentralen för. Första gången jag var inne för det så var det som att "det är inget, käka Alvedon en vecka så går det över". Jag försökte förklara att "jo, jag har prova äta Alvedon men det här är ett problem som jag haft i flera år, det är inget som kommit nyss". Sedan fick jag faktiskt läkartid hos en läkare som kom från Finland och han kollade ganska noga på det och så hänvisade han mig till en sjukgymnast. Efter det har det blivit bättre. Så det kändes väl lite ironiskt.

Jag bodde i Luleå tidigare när jag pluggade där. Då hade jag samma läkare under väldigt lång tid. Hon lärde sig se på mitt ansiktsuttryck när jag hade ont för hon insåg att jag inte kommer att säga. Här har jag inte haft samma läkare, här har jag hoppat mycket mellan läkare i stället och då blir det svårare att av-göra.

On paljon helpompaa, kun terveydenhuollossa on joku, joka osaa suomea ja ymmärtää, miten suomalainen ilmaisee itseään. Voi mennä suoraan asiaan eikä tarvitse selittää, miksi asiat ovat niin tai näin. [Översättning: Det är mycket lättare när personal inom sjukvården kan finska eller förstår hur en finländare uttrycker sig. Man kan gå rakt på sak och behöver inte förklara varför saker är som de är.]

Några informanter har egen erfarenhet av kontakt med Finska psykiatriska mottagningen inom vuxenpsykiatri eller Finska teamet vid barn- och ungdomspsykiatri i Region Stockholm. Även dessa vårdkontakter har varit uttalat positiva:

Samma psykolog i över tio år. Jag har bara sett fördelar med det, att ha samma trygga personer som känner oss i stället för att behöva börja om och förklara. De har varit fasta trygga personer där som känner oss och det har bara varit fördelaktigt. Och det ser jag ju som ett stort plus. Jag tror inte att det är så någon annanstans.

Tema 6: Behov inom vården

Ett sista övergripande tema berör de behov och önskemål i fråga om hälso- och sjukvård för personer med finsk bakgrund i Sverige som informanterna uttrycker. Dessa behov speglar i viss mån sådant som har framkommit i det föregående temat, "Egen hälsa och vårderfarenheter". De underteman som här är aktuella berör kunskap om sverigefinskhet och minoriteters rättigheter, kulturell och strukturell kompetens, att aktivt adresserar fördomar samt önskemål om att i högre grad kunna använda det finska språket i vårdmöten.

Kunskap om sverigefinskhet och minoriteters rättigheter

Detta undertema kretsar kring önskemål om en ökad kunskap om och insikt i sverigefinnars livsvillkor och rättigheter som nationell minoritet inom hälso- och sjukvård. Flera informanter uppfattar för det första att kunskapen i dessa frågor är undermålig i dagsläget:

Vårdens kunskap om den sverigefinska minoriteten? Nej, men den skulle jag inte säga existerar utan det är väl som med alla minoriteter, att om det överhuvudtaget beaktas i vården så är det ju olika typer av fördomar som råder. Eller jag vet inte vad det skulle vara för kunskap...

När den sverigefinska bakgrunden överhuvudtaget uppmärksammas tycks det också ofta ske på ett slentrianmässigt vis – i form av ”boxar som ska checkas av” – snarare än med ett seriöst intresse och på ett sätt som medför någon faktisk påverkan på själva vårdinnehållet:

Det känns väl mer som – eller jag har fått den uppfattningen när de frågar om mina alkoholvanor och självmordstankar, att det är lite rutinfrågor. De här frågorna måste ställas.

Ett uttryckligt behov som informanterna här identifierar är att stärka hälso- och sjukvårdens kunskap om de rättigheter som är förknippade med den nationella minoritetsstatusen:

Jag tänker att mottagningarna behöver bli medvetna om att det finns en sådan minoritetslag, att det är lag på att de här personerna som tillhör de här minoriteterna har rättigheter. Det är deras rätt. Det spelar ingen roll vad de tycker – och de kanske tänker att det är onödigt. Jag tror att det är okunskap, att de inte vet om det.

Några informanter lyfter här också behovet av att på ett strukturerat vis involvera sverigefinnar i frågor inom hälso- och sjukvården som rör dem som grupp:

De anställer inte människor som det ytterst berör – olika grupper vad det nu är, alltså sverigefinnar eller afrosvenskar eller så. Utan det de gör är ju att de har vita majoritetssvenskar på nästan alla inflytelserika poster. Och sen så hör de av sig till minoritetsföreningar och frågar: ”Vad tycker ni att vi borde göra?” Och så har de dialog kallas det ju eller samråd, fast det är ju egentligen gratisarbete som de här minoritetsföreningarna utför. Och det leder inte till någonting konkret, utan man säger liksom ”tack för era synpunkter” och skriver ner att vi har pratat med de här föreningarna.

Kulturell och strukturell kompetens: nyfikenhet på patienten

Vid sidan om en ökad kunskap om de nationella minoriteternas rättigheter lyfter många informanter ett närbesläktat ämne: behovet av en stärkt kulturell och strukturell kompetens inom hälso- och sjukvården. Dessa begrepp beskrivs mer utförligt i diskussionsdelen nedan. Kortfattat kan här sägas att man med *kulturell kompetens* avser en nyfikenhet inför och uppmärksamhet på kulturella aspekter av hälsa och ohälsa och hur en individs kulturella sammanhang påverkar hälsorelaterade föreställningar och beteenden. Detta innefattar till exempel sådant som hur man föreställer sig orsaker bakom sjukdom, hur sjukdom uttrycks och kommuniceras samt vilka former av stöd och hjälp som ses som mest adekvata.

Som ett komplement har också begreppet *strukturell kompetens* lanserats, som en beskrivning av ett aktivt intresse för hur socioekonomiska och strukturella aspekter – sådant som arbetslöshet, fattigdom och diskriminering – påverkar hälsa och sjukdom. Våra informanter efterlyser en större förståelse för hur personer med finsk bakgrund uttrycker sjukdom, bland annat mot bakgrund av vad som framkommit under det tidigare undertemat ”Man klagat inte i onödan”:

Det skulle nog vara bra. Just det där att det är lättare att prata med någon som har erfarenhet eller förståelse, det är lättare att förklara problematiken som jag till exempel har med min pappa eller bakgrund i familjen om det är någon som är medveten om hur det brukar vara, hur det kan vara inom sverigefinska släkter.

Sedan tror jag att man generellt behöver ha en ökad kunskap om kulturella olikheter inom vården. Jag menar, en finne som söker vård kanske verkligen behöver vård, man har inte så hög nivå av hälsoångest utan då är det allvar. Och att bli bemött utefter det.

Men även om man kan prata svenska så är det ju just det att få prata med någon som har samma levda erfarenhet som en själv. Det är ju många som tillhör minoriteter generellt som beskriver för mig – patienter då – att de måste utbilda vårdpersonalen om att ”så här är det att vara [minoritet], det här bemöts jag av varje dag”. Och i bästa fall så lyssnar ju vårdpersonalen. I värsta fall så invaliderar de ju patienten och säger att ”nej, men det tror jag inte” eller ”den personen hade nog bara en dålig dag”.

Kulturell och strukturell kompetens innefattar naturligtvis kunskap, men snarare än en detaljerad faktakunskap om olika gruppers kulturer och livsvillkor brukar man med dessa begrepp betona en mer grundläggande nyfikenhet, öppenhet och ödmjukhet inför den patient man har framför sig. Det är omöjligt att som personal inom vården känna till allt om hur man i olika grupper tenderar att förstå och uttrycka sjukdom – och alla som tillhör en viss grupp tänker och betar sig naturligtvis inte heller likadant. Det viktiga är här istället att vara uppmärksam och lyhörd inför att kulturella och strukturella faktorer kan spela roll och att vara öppen för att utforska detta tillsammans med patienten. Även detta synsätt återkommer i intervjuerna:

Det här bemötandet. Jag förstår inte varför det ska vara så svårt för mig också att säga det. Alltså inte skriva i pappan på den att den är finne men ha det med i beaktningen, med respekt, att veta att det trots allt är en del av dem men låt människan själv bestämma hur stor del det är för den är ju ändå en person exakt som alla andra. Du vill inte heller bli sedd och bemött som enbart svensk, du har ju andra... Det är inte hela sanningen att någon är finsk, att det är rubriken på allting. Utan det är en del av den människan och den ska man ändå vara medveten om, den ska man respektera men man ska inte själv sätta rubriken på den att du är finsk.

Känna till och aktivt adressera fördomar

Mot bakgrund av de många förkommande fördomar och stereotyper om sverigefinnar som våra informanter har redogjort för så uttrycker man också att det finns ett behov av att

aktivt adressera fördomar inom hälso- och sjukvården. I motsats till ett mer passivt förhållningssätt där man enbart bortser från fördomar, med en förhoppning om att de därmed per automatik ska försvinna, menar informanterna här att vårdpersonal både behöver känna till och lyfta fördomar och diskriminering som något som kan ha betydelse i patientens vardag och i vårdmötet:

Alltså, medvetenheten om de egna fördomarna är egentligen det enda som gör att man kan bedöma patienten på ett korrekt sätt. För att det är ju det som är så ironiskt: alla är ju individer. Så visst, det kan finnas mönster i olika grupper, att något är vanligare än det andra. Men är man inte medveten om sina egna fördomar och sin egen diskriminering och rasism, då kommer man aldrig kunna se patienten för den som den är, liksom. Och man kanske inte kommer kunna lyssna på hen heller, för att man är så fixerad vid den här bilden som man redan har.

Det är så viktigt att som vårdpersonal förstå att man själv utövar och upprätthåller rasism och diskriminering på ett omedvetet sätt. [...] Samma sak är det med sverigefinnar. Vad finns det för specifika fördomar om sverigefinnar? Jo, att de är våldsamma, att de dricker alkohol och att de är tysta och aggressiva och suicidala och allt det där. Det är så viktigt att vara medveten om det och veta att jag kommer att tolka individen genom det här filtret och jag riskerar att göra en felbedömning på grund av mitt rasbiologiska tankegods och mina rasbiologiska filter. För att på det sättet kunna korrigera dem. Men jag tror att det är jättefarligt att tänka att man behandlar alla lika och att man säger att bakgrund inte spelar någon roll och att man inte ser det och att man är öppen och så där – det är det riktigt farliga.

Vårdmöten på finska

Flera informanter uttrycker slutligen ett önskemål om att vårdmöten på det nationella minoritetsspråket finska oftare ska kunna erbjudas för dem som så önskar:

Finskan har ju status som minoritetsspråk. Det ska inte vara skambelagt för folk att använda sig av tolkservice och den behöver vara seriös.

Det är så viktigt att man kan få vård på sitt språk tänker jag, det är jätteviktigt oavsett. Alla ska bli mer medvetna om att man har den rättigheten oavsett. Det gäller väl säkert alla minoritetsspråk.

Haluan hoitoa suomeksi lapsilleni. Tiedän, että sitä on olemassa, mutta se on liian kaukana. Toivoisin, että anakin joskus olisi mahdollista saada hoitoa suomeksi verkosta. [Översättning: Jag vill ha vård på finska för mina barn. Jag vet att det finns, men det är för långt borta. Jag önskar att det åtminstone någon gång skulle vara möjligt att få vård på finska via nätet.]

Om det är så att man har dåliga kunskaper i svenska är det mycket skönare att prata finska och inte ha tolk. Det är ju en superviktig grej.

Informanterna framhåller också att möjligheten att använda finska språket i kontakter med hälso- och sjukvården kan vara särskilt betydelsefull för äldre personer, som kanske inte

alltid har lärt sig svenska fullt ut eller vars språkliga förmåga påverkas av en sviktande kognitiv funktionsnivå:

En sak är just det att man kanske borde tänka på språksvårigheter, speciellt när det handlar om äldre människor. För det är så knasigt att många äldre människor som har lärt sig svenska först i Sverige inte har lärt sig svenska i skolan. De tappar svenskan när de blir äldre.

Den sitter inte ordentligt den svenskan, för man har lärt sig den på arbetsplatsen så det har aldrig blivit någon ordentlig svenska och då tappar man bort den. Det borde man kanske tänka på just när det gäller äldre finländare. Jag har märkt att samma sak händer med chilenare, att de tappar bort svenskan. Och när de är i vårdsituationen – de kan inte uttrycka sig tydligt och klart. Så då borde man kanske ha mera tålamod och fråga: ”Menar du så här eller menar du så där? Var det så där eller var det så där?”

Diskussion

Det övergripande syftet med detta projekt har varit att stärka Region Stockholms förutsättningar att tillfredsställa behovet av god och jämlik vård för den sverigefinska befolkningen. För att uppnå detta har de specifika målen i projektet varit att öka kunskapen på flera områden: om den sverigefinska befolkningens hälsorelaterade behov i Stockholms län, om sverigefinnarnas syn på risk- och skyddsfaktorer samt om erfarenheter av kontakter med hälso- och sjukvård – framför allt avseende psykisk ohälsa – och önskemål om utveckling av vården hos den sverigefinska gruppen. I projektet har 20 sverigefinnar (17 kvinnor och tre män) i åldrarna 25-78 år i Stockholms län intervjuats. Analysen av intervjuerna pekar på en rad återkommande viktiga teman. Sex huvudteman kan urskiljas, samtliga med en rad underteman: 1) sverigefinsk identitet, 2) språk, 3) att förhålla sig till fördomar och diskriminering, 4) erfarenheter av krig, 5) egen hälsa och vårderfarenheter, och 6) behov inom vården. I denna avslutande diskussionsdel går vi igenom viktiga delar av våra fynd och undersöker dem i ett bredare sammanhang.

Olika sätt att vara sverigefinsk

För några av våra informanter är det självklart att kalla sig för sverigefinne, medan begreppet för ett flertal av dem upplevs som mer ovant eller främmande. Det kan här vara värt att återkoppla till den diskussion om olika möjliga innebörder i den sverigefinska identiteten som vi redogör för i vår delrapport *Sverigefinnarnas hälsa: en kunskapsöversikt*. Forskaren Tuire Liimatainen beskriver hur det hos personer med finsk bakgrund i Sverige idag finns en rad olika sätt att förhålla sig till begreppet sverigefinsk [10]. För många tycks det intuitivt te sig mer naturligt att se sig själv som ”finne i Sverige”, även om ordet ”sverigefinne” successivt har blivit mer väletablerat sedan gruppen år 2000 erhöll officiell status som nationell minoritet. Liimatainen pekar i sin forskning på åtminstone fem olika sverigefinska diskurser, som lägger tonvikt vid olika delar av sverigefinnarnas upplevelser:

1. Inom ramarna för en *diasporisk* diskurs är sverigefinnen först och främst en migrant och en ”outsider” – en person som något skäl har varit tvungen lämna sitt hemland och som i exil på olika sätt försöker hålla liv i en finsk identitet som med tiden riskerar att bli oföränderlig och onyanserad. Att resa åter till Finland kan i denna kontext bli en förvirrande och exkluderande upplevelse, då det finska samhället ofrånkomligen har förändrats på ett sätt som inte alltid stämmer överens med den egna bilden av det Finland som man själv en gång lämnade.
2. I en *transnationell* diskurs är vistelsen i Sverige inte på samma sätt påtvingad och den egna identiteten kan på ett mer okomplicerat sätt omfatta både finskhet och svenskhet. Liimatainen poängterar att detta förhållningssätt är vanligare hos yngre sverigefinnar som flyttat från Finland till Sverige från 1990-talet och framåt, kanske för att man har valt att studera i Sverige snarare än för att man – som för en äldre generation – varit tvungen att flytta för att överhuvudtaget kunna livnära sig.
3. En tredje diskurs är vad som kan kallas för en *bindestrecksdiskurs* (”hyphenated discourse” på engelska): en hybridvariant där det finska och det svenska utgör en slags byggstenar som sätts samman med andra komponenter (så som kön, sexuell läggning, klassbakgrund med mera) för att forma en övergripande identitet där de

enskilda delarna blir olika viktiga i olika sammanhang och i olika delar av livet. Denna hållning tycks vara vanlig hos andra och tredje generationens sverigefinnar, som kanske inte själva har en egen erfarenhet av att leva i Finland.

4. Inom en *minoritetsdiskurs* betonas snarare det sverigefinska som något eget och unikt. Sverigefinskhet är här inte en blandning av svenskt och finskt, utan en specifik position med en specifik historia. Denna samhällsposition har ofta varit utgångspunkten för den minoritetspolitiska kampen för sverigefinska rättigheter gentemot det svenska majoritetssamhället. Liimatainen beskriver också hur minoritetsdiskursen kan vara mer inkluderande för de sverigefinnar som till exempel inte fått lära sig finska under sin uppväxt i Sverige – kanske bär det då för vissa emot att på ett naturligt sätt se sig själv som finsk, men sverigefinsk kan man likafullt vara.
5. En femte ingång i det sverigefinska, slutligen, är en *historisk* diskurs (det något svåröversatta ”autochthonous discourse” på engelska), där sverigefinnar inte i första hand ses som migranter och nykomlingar utan som en grupp med vidsträckta historiska rötter i Sverige och som under århundradenas lopp på olika sätt varit föremål för marginalisering och diskriminering. Denna hållning torde vara vanlig till exempel hos dem som vill lyfta den skogsfinska gruppens erfarenheter som något mer än enbart historisk kuriositet för släktforskare.

Hos våra informanter är en transnationell diskurs eller en bindestrecksdiskurs av allt att döma vanligast. Man förhåller sig på ett – för det mesta – okomplicerat vis till begrepp som svenskhet och finskhet och verkar inte alltid se behovet av en specifik term som ska omfatta en särskild sverigefinsk identitet. I vissa sammanhang beskriver man sig som finsk, i andra sammanhang som svensk; ofta kan andra identiteter förefalla viktigare, så som ens yrkesidentitet eller identiteten som stockholmare. Hos det fåtal av våra informanter som faktiskt har omfamnat en uttalat sverigefinsk identitet tycks det vanligtvis finnas en starkare koppling till en minoritetsdiskurs: man är engagerad i minoritetspolitiska sammanhang och deltar i en strävan efter att på olika sätt stärka den sverigefinska nationella minoritetens rättigheter i Sverige.

Samtidigt som synen på sverigefinskhet alltså varierar så beskriver så gott som samtliga informanter hur finska traditioner, maträtter och vanor – inte minst bastubad – har en stor betydelse i deras liv. Att bibehålla finska traditioner och vanor kan härmed ses som en skyddsfaktor. För vissa kan det röra sig om direkt hälsorelaterade aspekter, så som att man upplever att det björkris som ofta används i bastun är gynnsamt för luftrören. Det tydligaste sambandet mellan upprätthållandet av finska traditioner i vardagen och hälsa står dock att finna i den positiva och stärkande *gemenskap* som man härigenom upplever med andra med finsk bakgrund i Sverige – oavsett om man själv sedan väljer att använda begreppet sverigefinnar eller inte. Sådant som mat, musik och dans utgör på detta vis en bro till en bredare finsk eller sverigefinsk kulturkrets. Det finns i informanternas berättelser också en upplevelse av att denna tillhörighet riskerar att gå förlorad om man inte aktivt ser till att hålla den vid liv, en oro som ofta finns med som en viktig komponent i berättelser om identitetsskapande kulturarv oavsett vilken grupp det rör sig om [32].

Liimatainen har också pekat på en annan tendens som framkommer i våra intervjuer: att andra eller tredje generationens sverigefinnar ofta kan ”passera” som majoritetssvenskar, i och med att de ofta (men långt ifrån alltid) är vita och dessutom inte på ett enkelt vis kan identifieras baserat på hur de talar svenska [10]. Detta kan utgöra en fördel i vissa samman-

hang, så som när man slipper utsättas för vanliga fördomar. Det kan samtidigt dock medföra att finskhet i Sverige förvandlas till något närmast osynligt, vilket kan göra det svårare att sätta fingret på kvarlevande stereotyper och diskriminering. I internationell forskning har man pekat på att identifieringen med en förmodat ursprunglig etnicitet till och med kan vara starkare hos barn och barnbarn till personer som invandrat till ett land än hos ”första generationens” migranter, som ett led i ett nyupptäckande och ianspråktagande av den egna bakgrundsberättelsen [33]. Något liknande kan vi se hos våra informanter, där den sverigefinska identiteten i vuxen ålder blivit en viktig del av livet för samtliga intervjudeltagare ur ”tredje generationen”.

Fördomar som lever kvar

Det finns i intervjumaterialet en viss ambivalens inför de fördomar och stereotypa bildbilder av sverigefinnar som förekommer i det svenska samhället. Det kan exempelvis vara svårt att förhålla sig till tröttsamma uppfattningar om att finnar och sverigefinnar i allmänhet antas dricka mycket alkohol – flera av våra informanter nämner uttryckligen att de inte dricker någon alkohol alls – samtidigt som det finns en tydlig medvetenhet om att det på gruppnivå har varit vanligare med ett skadligt bruk av alkohol hos personer med finsk bakgrund. Det är naturligtvis fullt möjligt att uppmärksamma hälsorelaterade behov, så som att belysa och arbeta för att motverka alkoholrelaterad dödlighet hos sverigefinnar som grupp, och samtidigt kämpa för en mer nyanserad och mindre fördomsfull bild av sverigefinnar hos den svenska allmänheten. Det är dock inte alltid helt enkelt att navigera i dessa frågor. Flera informanter nämner exempelvis att de emellanåt själva på ett skämtsamt vis har kunnat luta sig mot stereotypa bilder av sverigefinnar, till exempel i situationer där alkohol har förekommit. I stunden har man kanske uppfattat detta som en medveten självironi, men i intervjuerna tas det framför allt upp som negativa exempel på hur fördomar kan internaliseras och bli en del av den egna självbilden. Det tycks också kunna vara särskilt svårt att bemöta vissa stereotyper som finne eller sverigefinne. En informant som valt att protestera mot fördomsfulla uttalanden berättar att hen då fått till svar att ”jag trodde att ni finnar skulle vara tuffare” – en slags rundgång av fördomar där den som säger ifrån får ytterligare en stereotyp bild klistrad på sig.

Fördomar och stereotypa bilder av sverigefinnar och finnar aktualiseras även inom vården. Våra informanter berättar till exempel om hur äldre anhöriga med hänvisning till sitt finska påbrå uttryckligen har uppmanats att bita ihop och inte sjåpa sig under sjukhusvistelser, underförstått att de som sverigefinnar ”borde” vara särskilt tåliga och tuffa. Denna stereotyp kan av allt att döma vara särskilt påtaglig för män med finskt ursprung. Antalet manliga informanter i denna intervjustudie är alltför litet för att vi ska kunna dra några tydliga slutsatser om skillnader i sverigefinska kvinnors och mäns erfarenheter. Både kvinnor och män lyfter dock bilden av den sverigefinska mannen som obenägen att söka vård. Detta är samtidigt knappast något unikt för sverigefinnar – män i Sverige vänder sig i allmänheten mer sällan till vården än vad kvinnor gör [34] och en föreställning om män som särskilt sammanbitna och tystlåtna i vårdssammanhang förekommer på många håll [35]. Någon informant tar också upp hur den stereotypa bilden av den sverigefinska mannen som tuff och tålig kan leda till ett nonchalant och avfärdande bemötande inom vården (mer om detta i avsnittet om kulturell kompetens nedan).

Några informanter lyfter specifikt behovet av att man inom hälso- och sjukvården aktivt synliggör och adresserar förekommande fördomar, istället för att tillämpa en slentrianmässig ”blindhet” i fråga om stereotypa bilder av olika grupper. Ett grundantagande är här

att hälso- och sjukvården riskerar att reproducera fördomar i vårdmöten med sverigefinnar om man inte är öppen för att synliggöra egna förutfattade meningar. Hur man på bästa sätt ska lyfta och arbeta med dessa frågor är dock inte helt självklart. Som vi sett ovan kan man som enskild sverigefinne uppleva en viss ambivalens inför frågor om till exempel alkoholbruk: kanske ser man behovet av att arbeta med att minska skadlig alkoholkonsumtion hos den bredare gruppen av personer med finsk bakgrund *samtidigt* som man på goda grunder kan vara trött på den stereotypa bilden av finnar och sverigefinnar som särskilt benägna att dricka alkohol. På motsvarande sätt kan det inom hälso- och sjukvården finnas ett faktiskt behov av att särskilt uppmärksamma skadligt alkoholbruk och förhöjda suicidtal hos sverigefinnar – tendenser som befintlig forskning genomgående har pekat på [2] – samtidigt som man behöver ha verktyg och språk för att kunna göra det på ett respektfullt och kompetent sätt. Några av våra informanter har upplevt att vårdpersonal kan förhålla sig tämligen slentrianmässigt till dessa frågor, på så vis att alkoholkonsumtion och suicidtankar blir något som tas upp under ett vårdbesök mest för att ”checka av boxar” på ett frågeformulär, snarare än av genuin omsorg om patienten. Möjligen kan en hjälpsam ingång vara att tydligt förklara orsaken till att frågorna ställs samtidigt som man uttrycker en medvetenhet om de vanliga fördomar som florerar, för att därefter efterfråga patientens erfarenheter av att förhålla sig till detta – så har vi gjort i våra intervjuer i detta projekt och vi upplever att det har gett oss en nyanserad inblick i våra informanternas upplevelser och erfarenheter.

En ytterligare aspekt av detta är att ett fördomsfullt bemötande i sig kan vara skadligt. Förekomsten av internaliserade fördomar – det vill säga när stereotypa idéer om den egna gruppen som sämre eller mindre värd slår rot i en persons självbild – är förknippad med negativ påverkan på den psykiska hälsan [36,37], ett samband som antas uppstå genom ett större stresspåslag i kroppen (så kallad allostatisk belastning). Ett relevant begrepp som blivit vanligare de senaste åren är *minoritetsstress* [38]: en särskild typ av kontinuerligt närvarande stress som kan uppstå hos personer som tillhör olika minoritetsgrupper i samhället. Vid minoritetsstress bidrar sådana faktorer som strukturell ojämlikhet, fördomar och medvetna eller omedvetna kränkningar som minoriteter dagligdags möter till en ständigt förhöjd stressberedskap, utöver den vanliga stress som alla personer oavsett gruppstillhörighet kan uppleva. Det är till exempel en påfrestande upplevelse för var och en av oss att förlora jobbet, men att ovanpå detta veta eller misstänka att det har skett på grund av ens minoritetstillhörighet adderar ytterligare ett lager av stress, intimt förknippad med ens självbild och självkänsla. Sådan minoritetsstress har visat sig kunna bidra till såväl nedsatt psykiskt mående som försämrad kardiovaskulär och metabol hälsa [39]. Tätt förknippat med minoritetsstress är även det engelskspråkiga folkhälsobegreppet ”*weathering*” (inlånat från geologin, där den bokstavliga betydelsen är ”vittring”), som beskriver kumulativa hälsoeffekter av stressorer så som ekonomisk utsatthet, osäkra arbetsvillkor, dåliga bostadsförhållanden, våld och otrygghet i grannskapet, utanförskap, rasism och diskriminering [40]. Det är högst troligt att ”*weathering*” som fenomen kan förklara en ansevärd del av den överrepresentation av kroppslig och psykisk ohälsa som man på grupp-nivå ser hos sverigefinnar i befintlig forskning [2].

Krigens betydelse

I diskussionen om typiska fördomar om alkoholbruk gör våra informanter återkommande en koppling till det krigstrauma som det finska samhället genomlevt på olika nivåer. Finlands moderna historia präglas av krig på ett helt annat sätt än Sveriges – något som

man i det majoritetssvenska samhället inte nödvändigtvis har någon ingående kännedom om. Under 1900-talet har Finland varit involverat i ett antal blodiga krig. Inbördeskriget 1918 efter Finlands självständighet från rysk överhöghet, vinterkriget 1939-1940 och fortsättningskriget 1941-1944 är kanhända de mesta välbekanta, men till listan kan även läggas frändefolkskrigen 1918-1922 och Lapplandskriget 1944-1945. Att den äldre generation som själv har deltagit i krig eller som direkt har påverkats av krigets vardag led svårt även efter krigsslutet lyfts av flera informanter. Inte sällan talar man om detta som en förklaring till den överrepresentation i fråga om skadligt bruk av alkohol och suicid som vi har lyft i projektets litteraturöversikt [2]: alkohol beskrivs som en form av "självmedicinering" som i huvudsak manliga krigsveteraner har tagit till i brist på adekvat stöd och behandling för depressivitet, ångest och posttraumatisk stress. En bristande förståelse från omvärlden kan ha bidragit ytterligare till en känsla av isolering och alienering hos den generation som varit direkt drabbad av kriget, och då kanske särskilt hos dem som sedermera flyttat till Sverige där få i majoritetsbefolkningen har haft någon närmare kännedom om och inlevelse i Finlands umbäranden under krigsåren. Värt att notera är dock att även en av de yngsta informanterna i projektet – 28 år gammal – påtalar den okunskap om grannlandet Finlands historia som präglar Sverige av idag. Man lyfter också krigstrauma i en bredare samhälls- bemärkelse som något som har drabbat det finska folket kollektivt och som har medfört en viss kärvhet och pragmatism i synen på arbete och relationer, samtidigt som det också har bidragit till en känsla av samhörighet och gemensam strävan.

Flera informanter talar också om hur transgenerationellt trauma – det vill säga traumatiska erfarenheter som på olika sätt går i arv från en generation till nästa – har påverkat dem själva och det finska samhället i stort. Mycket av den forskning som finns på området kretsar kring erfarenheterna hos Förintelseöverlevande och deras barn och barnbarn [41–43], hos kambodjaner som genomlevde Röda khmerernas folk mord [44,45], hos överlevande efter folk mordet i Rwanda [46,47] eller hos ursprungsbefolkningar som sett sina samhällen raseras och familjestrukturer brytas upp [48]. En rad mekanismer bakom transgenerationell överföring av trauma har föreslagits. Troligtvis samverkar sådana faktorer som epigenetisk påverkan [49,50], svårigheter för föräldrar som själva mår dåligt att erbjuda sina barn en trygg och stabil uppväxtmiljö [51,52], dysfunktionella kommunikationsmönster inom familjen med antingen en genomgripande tystnad eller en överdriven upptagenhet vid traumat [41–43], samt sociokulturell påverkan i det bredare samhället [48,53,54] till att fortplanta psykiskt lidande från en generation till nästa. En vanlig erfarenhet är att traumatiserade föräldrar kan vara antingen känslomässigt otillgängliga eller överdrivet ängsliga – inte sällan kan en förälder pendla mellan dessa två lägen, vilket riskerar att medföra både direkta traumatiska upplevelser för barnet och senare svårigheter i fråga om känsloreglering [51,52]. Det är också vanligt att den yngre generationens enda egentliga inblick i föräldrars traumatiska upplevelser är knapphändig information som man fångar upp när mamma eller pappa pratar med andra överlevande eller sådant som föräldrarna "råkar" berätta då de till exempel druckit alkohol [46,47]. Det kan också röra sig om överdrivet detaljerade beskrivningar eller skuldbeläggande i stunder av ilska, så som att krav på att barnen sköter sig eller klarar sin skolgång underbyggs med hänvisningar till vad föräldern själv har fått utstå [41,44,55]. Sådana inblickar är dessvärre fragmentariska till sin natur, saknar sammanhang och erbjuder sällan möjligheter till följdfrågor.

Utsatta grupper tenderar också att själva skuldbeläggas för det kollektiva trauma de utsatts för, vilket medför en ond spiral där yngre generationer växer upp med en bild av fattigdom och social problematik som ett inneboende karaktärsdrag hos den egna gruppen snarare än som något som påtvingats dem till följd av historiska skeenden. Denna aspekt har lyfts i

särskilt hög grad av företrädare för de nordamerikanska ursprungsbefolkningarna [48] men kan mot bakgrund av vad som framkommit i våra intervjuer i viss mån sägas gälla även för den sverigefinska gruppen, där skadligt alkoholbruk och våld sällan har förståtts mot bakgrund av traumatiska krigserfarenheter utan istället har förvandlats till fördomar om förmodat sverigefinska egenskaper.

Transgenerationella aspekter av de finska krigserfarenheterna uppmärksammas idag allt mer i Finland, både inom forskning och i den samhällsdebatten. Mycket av det som skrivits i detta sammanhang finns dock endast tillgängligt på det finska språket. Under kriget genomled både soldater och civila olika krigsrelaterade trauman, så som att förlora släktingar och vänner, att tvingas överge hus och hem och evakuera inom landet eller att behöva skiljas från sina föräldrar och komma till Sverige som krigsbarn. Man har pekat på att det efter krigsslutet i Finland inte fanns tillräckliga kunskaper om hur man på bästa sätt skulle hantera psykologiska trauman hos hemvändande soldater och andra drabbade. Detta är förvisso inte unikt för Finland – en bredare förståelse för kopplingen mellan krigstrauma och psykisk hälsa kan skönjas först i efterdyningarna av Vietnamkriget – men har ofrånkomligen präglat de generationer som var direkt drabbade av kriget. En stark tystnadskultur medförde ytterligare svårigheter i fråga om att tala öppet kring svåra erfarenheter och försämrade möjligheterna till läkning. Istället för att se att olika psykologiska problem kunde härröra ur krigserfarenheter tenderade man att skuldbelägga sig själv och andra i termer av "svag psykisk konstitution" och "förfall", vilket ledde till skam och tystnad [56]. De hemvändande finska soldaterna var i mycket stor utsträckning traumatiserade, men var hänvisade till att själva försöka hantera det hela utan professionell hjälp. Detta ledde många gånger till att obearbetade trauman fick destruktiva utlopp, i form av till exempel skadligt alkoholbruk och våld mot familjemedlemmar [57]. Många finska kvinnor var efter krigsslutet också kraftigt utmattade av att ensamma ha tagit hand om familj och hem under lång tid, och även de kunde ta till fysiskt och psykiskt våld gentemot familjemedlemmar i brist på mer konstruktiva sätt att hantera sin situation.

Sammantaget bidrog dessa faktorer till att skapa kvardröjande trauman som inte bara påverkade dem som själva hade upplevt kriget utan även därpå följande generationer [58]. Ett centralt begrepp inom forskningen om transgenerationellt trauma i Finland är *taakkasiirtymä*. Detta begrepp, som kan översättas som *belastningsöverföring*, myntades redan på 1960-talet av psykiatrikern och psykoanalytikern Martti Siirala och innebär just att obearbetade och nedtystade erfarenheter överförs från en generation till en annan. *Taakkasiirtymä* är idag ett vedertaget begrepp i den vetenskapliga diskussionen om transgenerationellt trauma i Finland.

Behovet av kulturell och strukturell kompetens

Vi har i resultatdelen ovan kort diskuterat begreppen kulturell och strukturell kompetens som något som efterfrågas av våra informanter. Med *kulturell kompetens* avses alltså en öppenhet och nyfikenhet inför hur en individs kulturella bakgrund och sammanhang påverkar hälsorelaterade föreställningar och beteenden [59]. Detta innefattar till exempel sådant som hur man föreställer sig orsaker bakom sjukdom, hur sjukdom uttrycks och kommuniceras samt vilka former av stöd och hjälp som ses som mest adekvata. Som ett komplement till detta har också begreppet *strukturell kompetens* lanserats, som en beskrivning av ett aktivt intresse för hur socioekonomiska och strukturella aspekter – sådant som arbetslöshet, fattigdom och diskriminering – påverkar hälsa och sjukdom [60,61]. Snarare än en

detaljerad faktakunskap om olika gruppers kulturer och livsvillkor brukar man med dessa begrepp betona en mer grundläggande nyfikenhet, öppenhet och ödmjukhet inför den patient man har framför sig. Ibland används också begrepp så som kulturell ödmjukhet, kulturell sensitivitet eller kulturell trygghet för att beskriva ett liknande förhållningssätt [62,63]. Att man riktar in sig just på en övergripande attityd eller inställning till vårdmötet beror på att det helt enkelt är omöjligt att som personal inom hälso- och sjukvården besitta detaljkunskap om hur man i olika grupper tenderar att förstå och uttrycka sjukdom. Alla som tillhör en viss grupp tänker och betar sig naturligtvis inte heller likadant – det viktiga är här att vara uppmärksam och lyhörd inför att kulturella och strukturella faktorer kan spela roll och att vara öppen för att utforska detta tillsammans med patienten. Kultur är inte något som enbart finns hos patienten och som läkaren, psykologen eller sjuksköterskan kan bli en objektiv expert på; en uppmärksamhet på vårdgivarens egna kulturellt betingade uppfattningar och idéer (så som till exempel sådana förutfattade meningar och fördomar som vi har berört ovan) är minst lika viktig för att åstadkomma ett kulturkompetent bemötande [64,65].

Detta innebär samtidigt inte att frågor om kulturell och strukturell kompetens nödvändigtvis behöver bli överdrivet vaga och oprecisa. Det går mycket väl att förhålla sig till denna slags kompetens på ett systematiskt vis, så som när kulturell kompetens tillämpas på organisationsnivå, individnivå och interventionsnivå [63]. På en organisationsnivå innefattar kulturell kompetens sådant som att säkerställa att en klinik inom hälso- och sjukvården når ut på ett likvärdigt sätt till olika grupper i samhället och att det finns en spridd kunskap om de särskilda rättigheter som behöver beaktas – så som de nationella minoriteternas lagstadgade rättigheter – så att inte okunskap och godtycke begränsar tillgången till vård. På en individuell nivå kan kulturell kompetens snarare handla just om ett aktivt intresse och en öppenhet för kulturella aspekter av hälsa och sjukdom hos en själv som vårdpersonal. Detta innefattar också att känna till och använda verktyg som fördjupar förståelsen för sociokulturella faktorer i vårdmötet, så som den så kallade Kulturformuleringsintervjun i den diagnostiska guiden DSM-5 – en personcentrerad intervju som belyser just betydelsen av bakgrund, identitet och sammanhang för hälsa och sjukdom [23]. På en interventionsnivå, slutligen, innefattar kulturell kompetens sådant som att anpassa behandlingsinnehållet på ett sätt som gör det relevant för den enskilda patienten och tar hänsyn till hur en persons livsvillkor påverkar förmågan att ta till sig och medverka i en viss behandling.

Ett exempel på hur behovet av kulturell kompetens kan bli aktuellt i mötet med sverigefinska patienter handlar om den tendens till att inte söka vård ”i onödan” som flera av våra informanter tar upp. De beskriver här å ena sidan hur de själva och deras sverigefinska anhöriga i det längsta kan dra sig för att kontakta vården, mot bakgrund av en idé om att man borde bita ihop och inte vara ”till besvär” eller som en konsekvens av faktiska tidigare upplevelser av dåligt bemötande. Å andra sidan kan en stereotyp syn på sverigefinnar – och då kanske i synnerhet sverigefinska män – som särskilt sammanbitna och uthärdande komma att utgöra ett hinder i vårdmötet. Flera informanter kan beskriva hur deras sjukdomsuttryck har negligerats av majoritetssvenska vårdgivare, medan vårdgivare med finsk bakgrund har kunnat uppfatta precis samma symptombeskrivning som värd att ta på allvar. Det handlar således inte enbart om att sverigefinska patienter skulle vara extra återhållsamma och överslättande då de beskriver sina besvär, utan om hur väl deras vårdgivare förmår att läsa av betydelsen av deras beskrivningar, minspel och kroppsliga gester. En kulturellt kompetent vårdgivare tar hänsyn till att innebörden i en sjukdomsbeskrivning kan variera avsevärt och intresserar sig för vad som ligger i den enskilda patientens uttryck för sjukdom och ohälsa, snarare än att förutsätta att en viss grupp alltid betar sig på ett och

samma sätt. Vetskapen om att sverigefinska patienter inte alltid uttrycker lidande på ett sätt som är självklart igenkännbart för majoritetssvensk vårdpersonal bör finnas med som en komponent i en kulturellt kompetent bedömning, mot bakgrund av vad våra informanter har beskrivit, men man kan samtidigt inte ta för givet att det förhåller sig på det viset för just den enskilda sverigefinska patient som man har framför sig.

Att använda finska språket inom hälso- och sjukvård

Frågor om kulturell och strukturell kompetens är av nödvändighet flytande till sin karaktär. Det går inte att på förhand veta vilka identitetsmässiga, kulturella och strukturella aspekter som är mest betydelsefulla för just den patient man som vårdgivare möter. Vårdmötet behöver därför präglas av en nyfikenhet och öppenhet där också ambivalens och motsägelsefullhet kan ges utrymme. Vårdpersonal kan som sagt omöjligen besitta en ingående detaljkunskap om olika gruppers livsvillkor i det svenska samhället, *men* man kan som medborgare kräva att det inom vården finns en spridd kunskap om vad man faktiskt är skyldig att erbjuda patienter som tillhör de nationella minoriteterna. Detta gäller kanske allra tydligast i fråga om minoritetsspråken. Region Stockholm ingår i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska. (jiddisch och romani chib omfattas inte av konceptet förvaltningsområden). Med förvaltningsområde innebär att dessa minoriteter har förstärkt skydd i språkavseende enligt lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk [21]. Det betyder att personer ska kunna använda dessa språk i tal och skrift i sina kontakter med Region Stockholm i ärenden i vilka de är part eller ställföreträdande för part, till exempel hos patientnämnden och smittskyddsläkaren samt i ärenden som gäller psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård. Rättigheten att i dessa situationer använda finska (liksom meänkieli eller samiska) gäller även om personen också talar svenska. Regionen ska även i övriga fall, till exempel när det gäller verksamheter som avser rådgivning och information till allmänheten, sträva efter att bemöta enskilda på finska när det efterfrågas.

Samma tydligt uttalade rättighet att använda finska som minoritetsspråk inom hälso- och sjukvården finns dock inte då det gäller ett "vanligt" vårdmöte (det vill säga en vårdkontakt som inte inbegriper att den enskilde har partsställning till exempel i ärenden som gäller psykiatrisk tvångsvård, rättspsykiatrisk vård eller ärenden hos smittskyddsläkare). Hälso- och sjukvården bör dock sträva efter att kunna bemöta den enskilda patienten på dess minoritetsspråk även i övrigt. I patientlagen anges att information om hälsotillstånd och behandling som ges till en patient ska anpassas till individens förutsättningar utifrån ålder, mognad, erfarenheter och språklig bakgrund och att vården så långt som möjligt ska utformas och genomföras i samråd med patienten [66]. Detta medför att patient och vårdpersonal behöver förstå och kunna kommunicera med varandra på ett så obehindrat sätt som möjligt. Om patienten och vårdgivaren inte talar samma språk kan en tolk behöva användas – detta ses vanligtvis som en fråga om patientsäkerhet och -delaktighet, då det alltså är svårt för en vårdgivare att erbjuda en säker vård i samråd med patienten om man inte fullt ut kan kommunicera. Det gäller dock oavsett om det är aktuellt med tolkning på minoritetsspråk eller på något annat språk.

Resultaten från vår studie pekar på att sverigefinnar i Stockholm län ser tydliga fördelar med att i högre utsträckning kunna använda finska språket i vårdkontakter, men att detta inte alltid är möjligt. Till exempel vittnar flera informanter om att vårdgivare emellanåt be-

handlar frågan om att kunna använda det nationella minoritetsspråket finska som om det vore ett helt godtyckligt val – som något som vårdgivaren kan välja eller välja bort baserat på egna preferenser, så som övertygelsen att ”i Sverige pratar vi svenska”. I andra exempel som tas upp i intervjuerna – så som att faktiskt erbjudas valet att tala finska i kontakt med 1177 (vilket var fallet fram till 2019 samt tillfälligt under covid-19-pandemin) men sedan direkt bli bortkopplad – är det svårt att avgöra om det har rört sig om en mer genomgående systembrist eller om ett tillfälligt tekniskt fel. Den kvardröjande upplevelsen blir dock densamma: att möjligheten att som sverigefinne använda det nationella minoritetsspråket finska i vårdkontakter är omgärdad av hinder av olika slag. Av allt att döma återstår ett viktigt arbete med att öka kunskapen om de nationella minoriteterna och de rättigheter som är förknippade med minoritetskapet inom svensk hälso- och sjukvård.

Flera informanter lyfter särskilt vikten av att äldre personer kan erbjudas möjligheten att använda det finska språket i kontakter med hälso- och sjukvården. Även för dem som behärskar det svenska språket väl är just vårdmötet en sådan situation där många föredrar att använda sitt förstaspråk, för att säkerställa att viktig information förmedlas och förstås på rätt sätt och för att språkliga nyanser och känslolägen inte ska gå förlorade. Även demenssjukdom och annan kognitiv svikt hos äldre kan inverka på förmågan att använda det svenska språket i sin vardag, eftersom ett språk som man lärt sig som andraspråk tenderar att snabbare gå förlorat vid en demensutveckling [67]. Personer som tidigare har varit tvåspråkiga i finska och svenska kan därför gradvis återgå till att vara enspråkigt finsktalande på ålderns höst. Flera svenska forskare har tidigare lyft just betydelsen av en språkligt och kulturellt kompetent äldre- och demensvård för finsktalande i Sverige [68–70], något vi även har uppmärksammat i litteraturöversikten i projektets delrapport [2].

Finskspråkig vård i Region Stockholm

I Region Stockholm finns idag två psykiatriska enheter som riktar sig specifikt till finsktalande personer. För vuxna patienter finns den finska psykiatriska mottagningen, som tillhör Norra Stockholms psykiatri. Finska psykiatriska mottagningen vänder sig till personer som har finsk bakgrund eller anknytning i Stockholms län. Inom barn- och ungdomspsykiatri (BUP) finns BUP Finska teamet, som vänder sig till barn och ungdomar upp till 18 år med finsk anknytning boende i Stockholms län – exempelvis nyligen inflyttade, finskspråkiga eller sverigefinnar. Båda dessa enheter har funnits under lång tid. Det som idag är BUP Finska teamet etablerades redan i mitten av 1980-talet då en skolpsykolog i Upplands Väsby såg behovet av utredning för finskspråkiga barn, och verksamheten har således bedrivits i en eller annan form i snart 40 års tid [71]. Finska psykiatriska mottagningen för vuxna har varit verksam sedan 1983, och under en period fanns det två vuxenpsykiatriska mottagningar riktade till personer med finsk bakgrund i Stockholm [72].

I våra intervjuer framkommer att kunskapen om dessa finskspråkiga verksamheter inte är fullt ut spridd inom den sverigefinska gruppen. Flera av de informanter som inte känner till de finskspråkiga mottagningarna säger samtidigt att de för egen del inte har haft någon direkt anledning att ta reda på hur vårdutbudet ser ut, då de inte har upplevt något behov av psykiatrisk vård för sig själv eller sina barn. Ett par av informanterna uppger att det geografiska avståndet till de finskspråkiga psykiatriska mottagningarna är alltför stort för att de ska ha någon rimlig möjlighet att nyttja dem. En informant tar upp ett önskemål om barnpsykiatrisk kompetens på finska i närområdet och kan tänka sig internetbehandling (för sitt barn) på finska ifall den möjligheten fanns. Två av de finskspråkiga informanterna nämner att de har kontakt med psykolog i Finland över nätet. De informanter som faktiskt

har haft kontakt med någon av de finskspråkiga psykiatriska mottagningarna i Region Stockholm beskriver genomgående detta som en positiv upplevelse. De uppskattar inte minst att personalkontinuiteten har varit god och att man som patient eller förälder har känt sig sedd och bekräftad. Informanterna lyfter även här möjligheten att använda det finska språket i kontakter med hälso- och sjukvården som en fördel. Det handlar i dessa fall dock inte enbart om att det kan vara lättare att uttrycka sig och bli förstådd på det finska språket – att kunna använda finska som nationellt minoritetsspråk inom vården bidrar av allt att döma till en sammantagen upplevelse av omsorg och gott bemötande, utan att informanterna nödvändigtvis nämner konkreta exempel på situationer då det varit gynnsamt att kunna tala finska med sin vårdgivare.

Olika behov hos olika nationella minoriteter?

Så som vi beskriver i inledningsavsnittet har Transkulturellt Centrum tidigare haft i uppdrag att undersöka erfarenheter av vård och hälsa hos samer i Stockholms län, ett projekt som mynnade ut i rapporten *Att vara same i storstad: Psykisk hälsa, vårderfarenheter och vårdbehov* [1] som publicerades 2021. Det kan här avslutningsvis vara på sin plats att jämföra de slutsatser som man rapporterade i projektet om samers erfarenheter och behov med de fynd vi har beskrivit avseende den sverigefinska gruppen.

Flera likheter mellan sverigefinnars och samers upplevelser kan skönjas. På samma sätt som den samiska gruppen har sverigefinnar varit tvungna att kämpa för sin rätt att använda sitt nationella minoritetsspråk i det svenska samhället. Likartade erfarenheter av att det egna språket har varit stigmatiserat och att föräldrar har ansett det klokast att välja bort att lära barnen språket av rädsla för diskriminering finns hos både grupperna. Både sverigefinnar och samer efterfrågar en möjlighet att använda det nationella minoritetsspråket i kontakter med hälso- och sjukvård, särskilt för äldre personer; bland de samiska informanterna var dock det egna behovet av samisk språktolk mycket begränsat. En uppenbar skillnad då det gäller språkfrågan är att finskan som språksfär inte är hotad. För de sverigefinska informanterna kretsar erfarenheter av språklig diskriminering till stor del kring förlöjligande nedvärdering och erfarenheter av att bli bemött med uttalanden så som att ”i Sverige pratar vi svenska”. Sådana attityder kan naturligtvis få reella konsekvenser, då de som vi har sett kan påverka möjligheterna och benägenheten att söka vård efter behov och dessutom i förlängningen – för dem som till exempel har förvägrats hemspråksundervisning under uppväxten – gör det svårare att bibehålla kontakten med släktingar i Finland och det finska samhället i stort. Upplevelsen av att en existentiell kollektiv identitet håller på att gå förlorad i takt med att allt färre talar minoritetsspråket, så som är fallet för det flertal samiska språk som hotas av språkdöd, ses dock inte på samma sätt hos den sverigefinska minoriteten.

Ytterligare en gemensam faktor är behovet av kulturell kompetens inom hälso- och sjukvården. Både de samiska och de sverigefinska informanterna beskriver hur kunskapen om deras livsvillkor som nationell minoritet (och, i samernas fall, urfolk) överlag är bristfällig och hur man som patient ibland tvingas ”undervisa” vårdpersonalen i dessa frågor, något som kan ta mycket tid och kraft i anspråk under ett tidsbegränsat vårdmöte och skifta fokus från de faktiska vårdbehoven. Även de samiska informanterna lyfter behovet av grundläggande baskunskaper samt aspekter så som nyfikenhet och öppenhet som viktigare än ingående specialistkunskaper om samisk historia och kultur – det vill säga en syn på kulturell kompetens som en fråga om att som vårdpersonal vara intresserad och ödmjuk i sitt förhållningssätt snarare än om detaljkännedom om gruppen i fråga. Man kan också notera att

både sverigefinnar och samer tar upp tendenser till att ”vara stark”, ”bita ihop” och inte söka vård ”i onödan” som något som präglar den egna gruppen. Intressant nog så påpekar några av våra sverigefinska informanter som också har samiskt eller tornedalskt påbrå att detta kanske handlar om mer genomgående skillnader mellan norra och södra landsändar snarare än om specifikt sverigefinska (eller samiska) sätt att uttrycka hälsa och ohälsa.

En skillnad mellan grupperna handlar om synen på den egna identiteten i förhållande till livet i Stockholm. De samiska informanterna kan här beskriva ett rent geografiskt främmandeskap. Även om arkeologiska fynd och platsnamn vittnar om att samer återkommande har levt och vistats i Stockholmsområdet sedan medeltiden så är den samiska urfolksidentiteten starkt förknippad med Sápmi, som bland annat omfattar de norra delarna av nuvarande Sverige. Flera samiska informanter berättar att de slits mellan en längtan mellan Sápmi som hembygd och kulturlandskap och de möjligheter till arbete och studier som storstaden erbjuder; möjligheter som ofta saknas i norr. De samiska informanterna tycks också i viss utsträckning kunna uppleva sig som malplacerade i storstaden och beskriver hur de i jämförelse med andra stockholmare har ett eget förhållningssätt till och syn på naturen. För de sverigefinska informanterna är denna konflikt inte alls lika tydlig. Den sverigefinska nationella minoriteten är av tradition tämligen urban, på så vis att det huvudsakligen var i Stockholmsområdet och i andra industristäder kring Mälaren (samt i viss mån i större städer i övriga Sverige) som de finska arbetskraftsinvandrarerna under 1960- och 1970-tal fann arbete och bosatte sig. De finska arbetskraftsinvandrararnas barn, den så kallade ”andra generationen”, har i sin tur ofta växt upp i storstadsområden där även många andra i befolkningen har haft någon form av migrationsbakgrund och där finska har varit ett av många språk som talats bland barnen och ungdomarna [6]. Ibland lyfts begrepp så som ”miljonprogramsfenomen” [13] som ett sätt att koppla samman sverigefinskhet, arbetarklass och en urban ungdomskulturell hybrididentitet som i engelskspråkig litteratur går under beteckningen ”*new ethnicities*” [73,74]. Som hos alla andra kan det hos våra sverigefinska informanter finnas en längtan till naturen, men den är inte på långa vägar lika central för den egna identiteten som hos de samiska informanterna. Värt att notera är att den skogsfinska identiteten – det vill säga arvet från de finnar som under 1500- och 1600-tal migrerade till nuvarande Sverige – lyser med sin frånvaro i våra intervjuer. De så kallade finnmarkerna tycks inte utgöra en särdeles viktig referenspunkt för de sverigefinska informanterna.

En ytterligare jämförelse kan göras mellan gruppernas specifika historik och hur den påverkar hälsa och ohälsa idag. I samernas fall handlar det bland annat om en lång historia av kolonialt präglat förtryck och våld från den svenska statens sida, vilket numera erkänts av bland annat Svenska kyrkan i deras vitbok i frågan [75]. De samiska informanterna upplever samtidigt att olika former av övergrepp från statens sida fortsätter i nutid, att Sverige behöver ta samernas status som urfolk på större allvar och att ett mer aktivt arbete för upprättelse i dessa frågor skulle ha betydelse för deras hälsa. Vissa sverigefinska informanter lyfter en närbesläktad syn på förhållandet mellan Sverige och Finland som kolonialt och (i nuläget) postkolonialt – detta är en fråga som diskuterats allt mer i finsk historisk forskning och där olika synsätt alltjämt skiljer sig mycket åt [76]. Uppenbart är att flera av våra informanter förhåller sig till ett rasbiologiskt arv. Den svenska synen på det östra grannlandet var under 1900-talets inledande årtionden ofta uttalat negativt och nedlåtande. Rasbiologiska idéer dominerade förståelsen och finnar betraktades som rasmässigt annorlunda och lägre stående än svenskar [10]. Synen på Finland tycks sedan ha genomgått en successiv förvandling där finnar undan för undan har införlivats i en idé om ”vit” västerländskhet [77]. Flera sverigefinska informanter pekar på en fortsatt utveckling där Finland numera i

olika sammanhang framhålls som ett föredöme för Sverige att ta efter, samtidigt som till exempel frågor om finska skallar i svenska skallsamlingar förblir olösta. Behovet av en bredare upprättelse i dessa frågor är dock inte genomgående i de sverigefinska informant-ernas berättelser. Något som snarare efterfrågas är en ökad förståelse för Finlands moderna historia av krig och hur den har påverkat och fortsätter att påverka sverigefinnars hälsa, så som vi har diskuterat mer ingående ovan. Dessa krigserfarenheter har naturligtvis också drabbat samer som levt i Finland, Norge och Ryssland [78].

Styrkor och svagheter

Såvitt vi har kunnat avgöra är detta den första studie som uttryckligen fokuserar på sverigefinnars upplevelser av hälsa och sjukdom samt deras erfarenheter och önskemål inom vården i någon större omfattning. Så som vi diskuterar i projektets delrapport *Sverigefinnars hälsa: en kunskapsöversikt* så har den absoluta merparten av tidigare forskning om hälsoläget hos personer med finsk bakgrund i Sverige använt sig av metoder som omöjliggör ett hänsynstagande till självidentifikationsprincipen, det vill säga att tillhörigheten till någon av de nationella minoriteterna till syvende och sist avgörs av hur man som individ själv ställer sig till att ingå i gruppen [2]. Denna aspekt låter sig inte fångas i registerstudier eller annan forskning där man inte uttryckligen tillfrågar deltagarna om hur de ser på den egna identiteten. Även i tidigare intervjustudier där man säger sig tala med just sverigefinnar är det ofta oklart om och hur deltagarna faktiskt har tillfrågats om hur de ställer sig till räknas in i gruppen. I det aktuella projektet har frågan om den sverigefinska identiteten varit helt central och diskuterats ingående med samtliga informanter, vilket också har tydliggjort att det finns en stor ambivalens kring hur man ser på begreppet sverigefinnar.

Ytterligare en styrka med studien är den rådgivande referensgrupp med representanter för sverigefinska organisationer som har satts samman för projektet. Referensgruppen har bidragit i att identifiera relevanta ämnen att fokusera på i studien, i att utforma intervjuguiden, i att nå ut med information om studien med syfte att rekrytera deltagare och i att följa upp arbetet under den tid som studien har pågått och göra eventuella justeringar i fokus och tillvägagångssätt. Referensgruppen har även läst och lämnat kommentarer på ett utkast till denna slutrapport.

Vårt uttryckliga uppdrag i detta projekt har varit att rikta oss till gruppen sverigefinnar, som ett led i Region Stockholms arbete med att öka kunskapen om de nationella minoriteternas hälsa i länet. Fyndet från intervjuerna visar dock att många med finsk bakgrund i Stockholm av olika skäl ställer sig tveksamma till att själva använda begreppet sverigefinsk, vilket naturligtvis kan bidra till att man avstår från att ställa upp i en intervjustudie som riktar sig till denna grupp. Så som vi redogör för i metodavsnittet formulerades vårt annonsmaterial på ett så nyanserat sätt som möjligt, i samråd med den sverigefinska referensgruppen. Vi understryker i annons texten att en persons kulturella identitet och tillhörighet naturligtvis kan vara mångskiftande och föränderlig, och att man som individ mycket väl kan se sig själv *både* som sverigefinne och som svensk eller finsk, som *delvis* sverigefinsk, eller som sverigefinsk *ibland* och ibland inte. Trots detta är det troligt att vårt uttalade fokus på just sverigefinskhet kan ha medfört att vissa personer med för studien relevanta erfarenheter har valt att inte delta. Med tanke på självidentifikationsprincipen är det samtidigt svårt att se hur man skulle kunna komma runt detta på ett enkelt sätt. Om vi vill ta reda på vilka erfarenheter och tankar som finns just hos sverigefinnar som grupp, och tillhörigheten till gruppen bygger helt och hållet på att man själv ser sig som just sverigefinsk, så kan vi

som genomför studien rimligtvis inte tänja på de begreppsmässiga gränserna hur långt som helst. Det måste naturligtvis vara möjligt att välja bort att delta av precis detta skäl, det vill säga att man för egen del inte uppfattar sverigefinskhet som en betydelsefull kategori. Kanske utgör också detta ett viktigt fynd i studien: att omsorg om hälsan hos personer med finsk bakgrund i Stockholms län av nödvändighet behöver ha en bredare horisont än det strikt minoritetspolitiska perspektivet.

I intervjuprojektet belyses frågor om skillnader avseende kön/genus och socioekonomi på flera områden. Det handlar här om sådant som vikten av kulturell och strukturell kompetens (bland annat kopplat till en stereotyp bild av sverigefinska män som särskilt inbundna och ovilliga att söka vård), att mötas av fördomar om låg utbildningsnivå, erfarenheter av migration och att förhålla sig till utanförskap, sverigefinnars förändrade position i samhället över tid samt den sverigefinska gruppens tämligen urbana prägel. Även då det gäller samband mellan krigserfarenheter, skadligt alkoholbruk och suicid samt individuella och kollektiva erfarenheter av krigstrauma och transgenerationellt trauma finns det köns- och genusaspekter och socioekonomiska aspekter att ta fasta på. Samtidigt kan vi i en intervjustudie med 20 deltagare – varav endast tre män – inte göra några säkra uttalanden på gruppnivå om kvinnors respektive mäns erfarenheter och åsikter. Orsakerna bakom att förhållandevis få män har valt att delta i projektet kan vi endast spekulera i – det är dock vår erfarenhet från tidigare intervjuprojekt att det ofta är svårare att locka män att vara med och dela med sig av sina tankar och känslor i djupintervjuer. Möjligen finns det en genusaspekt även i detta, på så vis att kvinnor i allmänhet kan vara mer vana och benägna att tala öppet om känslomässigt laddade erfarenheter [79]. Vi kan samtidigt konstatera att de män som har deltagit i våra intervjuer öppenhet har delat med sig av känslor, tankar och livserfarenheter. Ett större antal manliga informanter hade möjligen kunnat bredda förståelsen av köns- och genusaspekter av de sverigefinska erfarenheterna. Den som vill fördjupa sig i sverigefinska mäns erfarenheter och livsvillkor kan med fördel även läsa Jari Kuosmanens avhandlingsarbete *Finnkampen: En studie av finska mäns liv och sociala karriärer i Sverige* [12].

Vi kan slutligen konstatera att ingen av informanterna i detta intervjuprojekt har en bakgrund som krigsbarn under åren 1939-1944. Vad detta beror på kan vi återigen bara spekulera i. De före detta krigsbarn som fortfarande är i livet är idag i 80-90-årsåldern – möjligen kan ålder och sjukdom utgöra ett särskilt starkt hinder för deltagande för personer i denna grupp. Det skulle också kunna vara så att de finska krigsbarnen inte anser sig tillhöra den sverigefinska nationella minoriteten i lika hög grad som andra med finsk bakgrund i Sverige, och att de därför inte har nåtts av information om intervjuprojektet via minoritetspolitiska kanaler eller inte har ansett sig höra till målgruppen för projektet.

Slutsatser

Fynden i detta intervjuprojekt om psykisk hälsa, vårderfarenheter och hälsorelaterade behov hos sverigefinnar i Stockholms län pekar på en rad områden som kan behöva uppmärksammas mer i arbetet för en god och jämlik vård inom hälso- och sjukvården i Region Stockholm. Det tycks för det första finnas en ambivalens hos många med finsk bakgrund inför att identifiera sig med just termen sverigefinne. Många av våra informanter beskriver att de visserligen kan anse att de tillhör gruppen när de får fundera på saken, men spontant känner man sig ofta mer hemma i begrepp så som finne, finländare eller finsk bakgrund. Så som vi har visat i projektets litteraturöversikt utgår merparten av befintlig forskning av praktiska skäl också från huruvida forskningsdeltagarna är Finlandsfödda eller har Finlandsfödda föräldrar, snarare än från självidentifierad sverigefinskhet. Det minoritetspolitiska arbetet inom ramarna för de förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska som Region Stockholm sedan 2019 ingår i kretsar naturligtvis huvudsakligen kring de formellt erkända nationella minoriteterna, där sverigefinnar är ett vedertaget begrepp. För att nå ut med åtgärder som syftar till att stärka hälsan hos personer med finsk bakgrund i Stockholms län tycks det dock vara nödvändigt med ett något bredare perspektiv och tilltal.

Samtidigt som synen på sverigefinskhet alltså varierar så pekar intervjufynden på hur finska traditioner och vanor har en stor betydelse i informanternas liv. Att bibehålla finska traditioner och vanor kan härmed ses som en skyddsfaktor. För vissa kan det röra sig om direkt hälsorelaterade aspekter, så som att man upplever bastubad som gynnsamt för luftrören. Det tydligaste sambandet mellan hälsa och upprätthållandet av finska traditioner i vardagen står dock att finna i den gemenskap som man härigenom upplever med andra med finsk bakgrund i Sverige. I vårdkontakter med personer som tillhör någon av de nationella minoriteterna – eller någon annan minoritetsgrupp i landet – kan det därför vara en god idé att aktivt utforska om och hur man som individ upprätthåller gemenskapsband inom gruppen. För vissa sverigefinnar är detta naturligtvis inte alls viktigt eller prioriterat, men för många utgör gemenskapen kring finska vanor och traditioner av allt att döma en hälsobefrämjande del av vardagen.

En tredje slutsats är att det som vårdgivare är viktigt att resonera kring vad en kulturellt kompetent vård innebär i egna vårdmöten med sverigefinnar – detta ser sannolikt delvis olika ut i olika vårdgrenar. Personal inom hälso- och sjukvården kan omöjligtvis besitta en ingående detaljkunskap om livsvillkor och förhållningssätt till sjukdom och vård sökande hos olika grupper i samhället, och alla som tillhör en viss grupp tänker och betar sig naturligtvis inte heller likadant. En kulturellt kompetent vård handlar därför snarare om att bibehålla en grundläggande nyfikenhet inför det faktum att kulturella och samhällsliga faktorer på många olika sätt kan spela roll för just den enskilda patient man har framför sig. Ett exempel som flera av projektets informanter tar upp är det faktum att skadligt alkoholbruk och förhöjda suicidtal hos sverigefinnar på samma gång utgör en verklig folkhälso-problematik och en tröttsam stereotyp. Det finns inom hälso- och sjukvården ett behov av att särskilt uppmärksamma dessa frågor, samtidigt som man behöver ha verktyg och språk för att kunna göra det på ett respektfullt och personcentrerat sätt.

Ytterligare ett exempel är den vanligt förekommande bilden av sverigefinnar – och då kanske i synnerhet sverigefinska män – som uthärdande och obenägna att söka vård. Projektets informanter beskriver å ena sidan att detta kan ha en viss förankring i verkligheten. De kan å andra sidan också beskriva hur deras sjukdomsuttryck har negligerats av

majoritetssvenska vårdgivare när de väl har sökt vård, medan vårdgivare med finsk bakgrund har kunnat uppfatta precis samma symptombeskrivning som värd att ta på allvar. Det handlar således inte enbart om att sverigefinska patienter skulle vara mer återhållsamma då de beskriver sina besvär, utan om hur väl deras vårdgivare förmår att intressera sig för och läsa av betydelsen av deras beskrivningar och smärtspråk.

En ytterligare slutsats rör betydelsen av krigserfarenheter och kollektivt trauma i det finska samhället, något som även påverkar många sverigefinnar och utgör en riskfaktor för ohälsa. Sveriges och Finlands historia är naturligtvis tätt sammankopplad, men i vissa avseenden skiljer sig de historiska erfarenheterna åt avsevärt: en sådan skillnad är just 1900-talets förödande krig, där det finska samhället påverkades på ett existentiellt genomgripande plan som man i Sverige kan sakna medvetenhet om och förståelse för. Projektets informanter gör återkommande kopplingar mellan just krigstrauma och sådant som skadligt alkoholbruk och psykisk ohälsa – en koppling som kan tyckas uppenbar, men som av allt att döma inte alltid har uppmärksammats fullt ut i ett majoritetssvenskt sammanhang. Även transgenerationellt trauma – det vill säga hur traumatiska erfarenheter överförs mellan generationerna och kan påverka hälsan även hos barn och barnbarn till traumaöverlevande – är ett fenomen som är betydligt mer välbekant inom hälso- och sjukvården i Finland och som först på senare år har börjat uppmärksammas även i Sverige. En stärkt medvetenhet inom hälso- och sjukvården om hur krigstrauma, flykt och andra svåra erfarenheter kan sätta spår över generationsgränserna vore sannolikt till stor nytta i vårdkontakter med den sverigefinska befolkningen, liksom för flera andra grupper i samhället.

Avslutningsvis lyfter projektets informanter betydelsen av att ges möjlighet att använda det finska språket i kontakter med hälso- och sjukvården. Inte minst ses detta som viktigt inom vård riktad till äldre sverigefinnar, då sådant som demenssjukdom och annan kognitiv svikt hos äldre kan medföra att svenska som andraspråk inte bibehålls fullt ut. Önskemål om att i högre grad kunna använda det finska språket i vårdkontakter handlar bland annat om det kan vara lättare att uttrycka sig om svåra ämnen på det språk som man behärskar bäst eller som känslomässigt står en närmast. Att ha möjlighet att använda finska som nationellt minoritetsspråk inom vården bidrar dock av allt att döma också till en sammantagen upplevelse av omsorg och gott bemötande, utan att informanterna nödvändigtvis nämner konkreta exempel på situationer då det varit gynnsamt att kunna tala finska med sin vårdgivare. De informanter som har haft kontakt med någon av de befintliga finskspråkiga psykiatriska mottagningarna i Region Stockholm beskriver genomgående detta som en påtagligt positiv upplevelse – dessa mottagningar utgör en resurs som regionen särskilt bör måna om.

Referenser

1. Sundvall M, Eastwood E, Bäärnhielm S. Att vara same i storstad: Psykisk hälsa, vårderfarenheter och vårdbehov. Stockholm, SE: Transkulturellt Centrum; 2021.
2. Strand M, Lindqvist M. Sverigefinnars hälsa: en kunskapsöversikt. Stockholm, SE: Transkulturellt Centrum; 2023.
3. Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724). Stockholm, SE: Kulturdepartementet; 2009.
4. Utredningen om en stärkt minoritetspolitik. Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:60). Stockholm, SE: Kulturdepartementet; 2017.
5. Mattsson B. A Life Time in Exile: Finnish War Children in Sweden after the War. An Interview Study with a Psychological and Psychodynamic Approach. Jyväskylä, FI: University of Jyväskylä; 2018.
6. Weckström L. Representations of Finnishness in Sweden. Helsinki, FI: Studia Fennica Linguistica; 2016.
7. Borg K. Tusen år av förtryck, motstånd och försoning. I: Borg K, redaktör. Finnjävlar. Stockholm, SE: Verbal förlag; 2016. s. 5–11.
8. Byström M, Frohnert P. Invandringens historia - från "folkhemmet" till dagens Sverige (Kunskapsöversikt 2017:5). Stockholm, SE: Delegationen för migrationsstudier; 2017.
9. Lukkarinen Kvist M. Tiden har haft sin gång: Hem och tillhörighet bland Sverigefinnar i Mälardalen. Linköping, SE: Linköpings universitet; 2006.
10. Liimatainen T. Finnishnesses in Sweden: The Discursive Construction of Ethnicity in the Landscape of Social Media. Helsinki, FI: University of Helsinki; 2022.
11. Ågren M. "Är du finsk, eller...?" En etnologisk studie om att växa upp och leva med finsk bakgrund i Sverige. Göteborg, SE: Arkipelag; 2006.
12. Kuosmanen J. Finnkampen: En studie av finska mäns liv och sociala karriärer i Sverige. Göteborg, SE: Gidlunds förlag; 2001.
13. Beckman S. Vit men inte svensk: Andra generationens sverigefinnar i den svenska vithetens marginal. Huddinge, SE: Södertörns högskola; 2018.
14. Borrelli LM, Ruedin D. Towards a precise and reflexive use of migration-related terminology in quantitative research: criticism and suggestions. *Comp Migr Stud.* 2024;12:10.
15. Lainio J. The art of societal ambivalence: A retrospective view on Swedish language policies for Finnish in Sweden. I: Halonen M, Ihalainen P, Saarinen T, redaktörer. Language policies in Finland and Sweden: Interdisciplinary and multi-sited comparisons. Bristol, UK: Multilingual Matters; 2014. s. 116–44.
16. Rasmussen T, Nolan JS. Reclaiming Sámi languages: indigenous language emancipation from East to West. *Int J Soc Lang.* 2011;2011:35–55.
17. Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna (Prop. 2008/09:158). Stockholm, SE: Kulturdepartementet; 2009.
18. Statistiska centralbyrån. Befolkning efter födelseland och ursprungsland, 31 december 2022, totalt. Örebro, SE: Statistiska centralbyrån; 2023.

19. Statistiska centralbyrån. Statistikdatabasen. Örebro, SE: Statistiska centralbyrån; 2022. Hämtad från: <https://www.statistikdatabasen.scb.se/>
20. Utredningen förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt nationella minoritetsspråk. Nationella minoritetsspråk i skolan – förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering (SOU 2017:91). Stockholm, SE: Utbildningsdepartementet; 2017.
21. Utredningen om uppföljning av minoritetspolitiken. Högre växel i minoritetspolitiken - Stärkt samordning och uppföljning (SOU 2020:27). Stockholm, SE: Kulturdepartementet; 2020.
22. Kvale S. *InterViews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications; 1994.
23. American Psychiatric Association. *Kulturformuleringsintervjun enligt DSM-5*. Stockholm, SE: Pilgrim Press; 2018.
24. Abfalter D, Mueller-Seeger J, Raich M. Translation decisions in qualitative research: a systematic framework. *Int J Soc Res Methodol*. 2021;24:469–86.
25. Caretta MA. Situated knowledge in cross-cultural, cross-language research: a collaborative reflexive analysis of researcher, assistant and participant subjectivities. *Qual Res*. 2014;15:489–505.
26. Similä M. Svenska och finska, en asymmetrisk relation. I: Sjöberg M, Svensson B, redaktörer. *Svenskfinska relationer : språk, identitet och nationalitet efter 1809*. Stockholm, SE: Nordiska museets förlag; 2011. s. 95–106.
27. Tolgensbakk I. Disclosing the Interviewer: Ethnopoetics and the Researcher's Place in Transcribed Interviews. *Ethnol Eur*. 2020;50:125–36.
28. van Nes F, Abma T, Jonsson H, Deeg D. Language differences in qualitative research: Is meaning lost in translation? *Eur J Ageing*. 2010;7(4): 313–316.
29. Nichter M. Idioms of distress: Alternatives in the expression of psychosocial distress: A case study from South India. *Cult Med Psychiatry*. 1981;5:379–408.
30. Yunus NA, olde Hartman T, Lucassen P, Barton C, Russell G, Altun A, et al. Reporting of the Translation Process in Qualitative Health Research: A Neglected Importance. *Int J Qual methods*. 2022;21:1–6.
- 31.31. Braun V, Clarke V. *Thematic Analysis: A Practical Guide*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications; 2021.
32. Aronsson P, Hillström M. *Kulturarvens dynamik: det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. Linköping, SE: Linköping University Electronic Press; 2005.
33. Nahachewsky A. New Ethnicity and Ukrainian Canadian Social Dances. *J Am Folk*. 2002;115:175–90.
34. Osika Friberg I. *Women's and men's health care utilisation from a cost perspective*. Göteborg, SE: Göteborgs universitet; 2018.
35. Courtenay WH. *Dying to be Men: Psychosocial, Environmental, and Biobehavioral Directions in Promoting the Health of Men and Boys*. Hoboken, NJ: Taylor and Francis; 2011.

36. Paradies Y, Ben J, Denson N, Elias A, Priest N, Pieterse A, et al. Racism as a Determinant of Health: A Systematic Review and Meta-Analysis. *PLoS One*. 2015;10:e0138511.
37. Ricci F, Torales J, Bener A, Castaldelli-Maia JM, Chumakov E, Bellomo A, et al. Mental health of ethnic minorities: the role of racism. *Int Rev Psychiatry*. 2023;35:258–67.
38. Frost DM, Meyer IH. Minority stress theory: Application, critique, and continued relevance. *Curr Opin Psychol*. 2023;51:101579.
39. Flentje A, Heck NC, Brennan JM, Meyer IH. The relationship between minority stress and biological outcomes: A systematic review. *J Behav Med*. 2020;43:673–94.
40. Geronimus AT. Black/white differences in the relationship of maternal age to birthweight: A population-based test of the weathering hypothesis. *Soc Sci Med*. 1996;42:589–97.
41. Baranowsky AB, Young M, Johnson-Douglas S, Williams-Keeler L, McCarrey M. PTSD transmission: A review of secondary traumatization in Holocaust survivor families. *Can Psychol / Psychol Can*. 1998;39:247–56.
42. Kellermann NPF. Transmission of Holocaust trauma—An integrative view. *Psychiatry Interpers Biol Process*. 2001;64:256–67.
43. Kidron CA. Toward an Ethnography of Silence: The Lived Presence of the Past in the Everyday Life of Holocaust Trauma Survivors and Their Descendants in Israel. *Curr Anthropol*. 2009;50:5–27.
44. Münyas B. Genocide in the minds of Cambodian youth: transmitting (hi)stories of genocide to second and third generations in Cambodia. *J Genocide Res*. 2008;10:413–39.
45. Kidron CA. Comparing Jewish-Israeli Holocaust and Canadian-Cambodian Genocide Legacies. *Curr Anthropol*. 2012;53:723–54.
46. Kahn S, Denov M. Transgenerational trauma in Rwandan genocidal rape survivors and their children: A culturally enhanced bioecological approach. *Transcult Psychiatry*. 2022;59(6):727–39.
47. Ingabire CM, Kagoyire G, Habarugira N, Rutayisire T, Richters A. “They tell us little and we end up being confused”: Parent–child communication on familial experiences of genocide and its aftermath in Rwanda. *Transcult Psychiatry*. 2022;59(3):349–61.
48. Haskell L, Randall M. Disrupted Attachments: A Social Context Complex Trauma Framework and the Lives of Aboriginal Peoples in Canada. *J Aborig Heal*. 2009;5:48–99.
49. Yehuda R, Lehrner A. Intergenerational transmission of trauma effects: putative role of epigenetic mechanisms. *World Psychiatry*. 2018;17:243–57.
50. Jawaid A, Roszkowski M, Mansuy IM. Chapter Twelve - Transgenerational Epigenetics of Traumatic Stress. I: Rutten BPF, redaktör. *Progress in Molecular Biology and Translational Science*. Cambridge, MA: Academic Press; 2018. s. 273–98.
51. Fonagy P, Gergely G, Jurist EL, Target M. *Affect regulation, mentalization, and the development of the self*. New York, NY: Other Press; 2002.
52. Schore AN. *Affect Dysregulation and Disorders of the Self*. New York, NY: W W Norton & Company; 2003.

53. Kirmayer LJ, Gone JP, Moses J. Rethinking Historical Trauma. *Transcult Psychiatry*. 2014;51:299–319.
54. Dickson-Gómez J. The Sound of Barking Dogs: Violence and Terror among Salvadoran Families in the Postwar. *Med Anthropol Q*. 2002;16:415–38.
55. Melander M, Dahlblom K, Jegannathan B, Kullgren G. Exploring communication of traumatic experiences from Khmer Rouge genocide survivors to their offspring: In-depth interviews with both generations. *Int J Soc Psychiatry*. 2016;62(4):327–33.
56. Kivimäki V. *Sargade själar: de finska soldaternas krigstrauman 1939-1945*. Helsinki, FI: Svenska litteratursällskapet i Finland; 2023.
57. Laurén K, Malinen A. Shame and silences: children’s emotional experiences of insecurity and violence in postwar Finnish families. *Soc Hist*. 2021;46:193–220.
58. Siltala P. *Taakkasiirtymä: trauman siirto yli sukupolvien*. Helsinki, FI: Therapeia-säätiö; 2016.
59. Kleinman A, Benson P. Anthropology in the Clinic: The Problem of Cultural Competency and How to Fix It. *PLOS Med*. 2006;3:1673–6.
60. Metzl JM, Hansen H. Structural competency: Theorizing a new medical engagement with stigma and inequality. *Soc Sci Med*. 2014;103:126–33.
61. Metzl JM, Hansen H. Structural Competency and Psychiatry. *JAMA Psychiatry*. 2018;75:115–6.
62. Tervalon M, Murray-García J. Cultural humility versus cultural competence: a critical distinction in defining physician training outcomes in multicultural education. *J Health Care Poor Underserved*. 1998;9(2):117–25.
63. Kirmayer LJ. Rethinking cultural competence. *Transcult Psychiatry*. 2012;49:149–64.
64. Leseth AB. What is culturally informed psychiatry? Cultural understanding and withdrawal in the clinical encounter. *BJPsych Bull*. 2015;39:187–90.
65. Gregg J, Saha S. Losing Culture on the Way to Competence: The Use and Misuse of Culture in Medical Education. *Acad Med*. 2006;81:542–7.
66. *Patientlag (SFS 2014:821)*. Stockholm, SE: Socialdepartementet; 2014.
67. Ellajosyula R, Narayanan J, Patterson K. Striking loss of second language in bilingual patients with semantic dementia. *J Neurol*. 2020;267:551–60.
68. Ekman S-L. Monolingual and bilingual communication between patients with dementia diseases and their caregivers. Umeå, SE: Umeå universitet; 1993.
69. Heikkilä K. The role of ethnicity in care of elderly Finnish immigrants. Stockholm, SE: Karolinska Institutet; 2004.
70. Hadziabdic E, Hjelm K. Establishing a culturally specific nursing home for Finnish-speaking older persons in Sweden: A case study. *Nurs Open*. 2018;5:210–6.
71. Skoglund K. “Den finska sisun gör att föräldrar biter ihop.” Kiruna, SE: Minoritet.se; 2022;
72. Lundström S. *Sverigefinländarnas hälsa och sociala villkor. I: Lainio J, redaktör. Finnarnas historia i Sverige 3: Tiden efter 1945*. Jyväskylä, FI: Gummerus Kirjapaino Oy; 1996. s. 185–213.
73. Hall S, Morley D, Chen K-H. *Stuart Hall: Critical dialogues in cultural studies*. London, UK; Routledge; 1996.

74. Back L. *New ethnicities and urban culture: racisms and multiculturalism in young lives*. London, UK: Routledge; 1996.
75. Lindmark D, Sundström O, redaktörer. *Samerna och Svenska kyrkan: Underlag för kyrkligt försoningsarbete*. Möklinta, SE: Gidlunds förlag; 2017.
76. Merivirta R, Koivunen L, Särkkä T, redaktörer. *Finnish Colonial Encounters: From Anti-Imperialism to Cultural Colonialism and Complicity*. Cham, CH: Palgrave Macmillan; 2021.
77. Liimatainen T. In/Visible Finnishness: Representations of Finnishness and Whiteness in the Sweden-Finnish Social Media Landscape. I: Hoegaerts J, Liimatainen T, Hekanaho L, Peterson E, redaktörer. *Finnishness, Whiteness and Coloniality*. Helsinki, FI: Helsinki University Press; 2022. p. 181–205.
78. Evjen B, Lehtola V-P. Mo birget soadis (how to cope with war). *Scand J Hist*. 2020;45:25–47.
79. Schwalbe ML, Wolkomir M. Interviewing Men. I: Gubrium JF, Holstein JA, redaktörer. *Handbook of Interview Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications; 2001. p. 202–19.

Appendix: Intervjuguide

Frågorna i en semistrukturerad intervjuguide är avsedda som ett stöd för att bibehålla ämnesmässigt fokus i intervjusituationen. Frågorna behöver inte ställas ordagrant eller i någon bestämd ordning. Frågor som inte bedöms som relevanta i sammanhanget måste inte ställas, och det är på motsvarande sätt fritt fram att ställa andra kompletterande frågor som inte finns med här beroende på hur samtalet utvecklar sig.

Sociodemografiska frågor

- Födelseår
- Kön
- Högsta avslutade utbildning
- Huvudsaklig sysselsättning/arbete
- Antal år som bosatt i Sverige
- Antal år som bosatt i Stockholm
- Om personen flyttat hit: Vad är skälet till att du bor i Stockholm?
- Hur kommer det sig att du bor där du bor i Stockholms län?

Identitet och härkomst

- Ser du dig själv som sverigefinne? Vilka andra identiteter har du? Tillhör du någon annan minoritet?
- Vad betyder din finska/sverigefinska härkomst för dig?
- Vad betyder finskhet för dig?
- Hur påverkas du av finska traditioner och vanor? Saknar du något av detta i Sverige? Hur påverkar detta i så fall din hälsa?
- Vad betyder det sverigefinska sammanhanget för dig? Har du varit aktiv i någon sverigefinsk förening? Om ja: Tror du att detta har påverkat ditt mående och din hälsa på något sätt?
- Hur är dina föräldrars/din familjs förhållande till den sverigefinska/finska bakgrunden?
- Hur upplever du det omgivande samhällets attityder mot dig som sverigefinne och hur påverkar det dig? Exemplifiera med media, sociala medier, men också när-samhället.
- Upplever du att det finns fördomar eller stereotypa bilder av sverigefinnar? Hur förhåller du dig själv i så fall till dem?

Hälsa, allmänt

- Hur uppfattar du din hälsa idag?
- Tänker du att din livssituation på något sätt påverkar din hälsa?
- Vad är det som stöder dig till en god livssituation?
- Vad gör du själv för att få lugn och trygghet när du är orolig eller bekymrad?
- Vad tänker du är viktigast för att behålla en god hälsa, både fysiskt och psykiskt såväl som socialt och andligt?
- I en situation av hälsoproblem, vad tänker du att du kan göra själv för att hantera dem? Har du något exempel du vill berätta om? Har du något exempel som rör psykisk hälsa?
- Det är vanligt att man söker hjälp för hälsoproblem utanför det etablerade vårdsystemet, t ex från alternativ eller folklig läkekonst. Har du exempel på hjälpsökande du vill berätta om? Har du exempel kring att söka hjälp för psykisk ohälsa du vill berätta om? Det kan röra dig själv eller annan person.
- När det gäller din hälsa, vad i din bakgrund och tillhörighet tycker du är mest betydelsefullt?
- Vad betyder det för dig som sverigefinne att bo i storstadsregionen? Tänker du att det påverkar din hälsa?
- Om personen flyttat hit från Finland: Vad betyder det för dig att ha flyttat? Tänker du att det påverkar din hälsa?
- På vilket sätt kan olika myndigheter stödja dig och din familj till en god livssituation? Vid behov, ge exempel: Barnomsorg, skola, äldreomsorg, försörjningsstöd, stöd vid arbetslöshet.
- Om du eller din familj sökte det stödet i en påfrestande livssituation, hur skulle du önska att stödet såg ut? Tror du att din härkomst skulle påverka stödet? Hur skulle du önska att din bakgrund och tillhörighet beaktades?
- Har du blivit illa behandlad på grund av din härkomst? Har det i så fall någon gång varit en myndighetsperson som behandlat dig illa? Hur påverkar det dig?
- Har du blivit diskriminerad av någon annan anledning, i Sverige eller Finland?
- Har du undvikit att kontakta vården pga farhågor att bli illa behandlad?
- Har din släkt genom tiderna blivit illa behandlad för sin härkomst på ett sätt som påverkar dig idag?
- I en situation av psykisk ohälsa för dig eller din familj, vilket slags hjälp skulle du önska att du/ni hade tillgång till? Är det något som kan hindra dig eller din familj från att skaffa dig eller er den hjälp ni behöver? Tror du att din härkomst skulle påverka möjligheten att skaffa dig hjälp på något sätt?
- Ibland missförstår vårdpersonal och patient varandra på grund av att de har olika bakgrund eller olika förväntningar. Har du några exempel du vill berätta om när detta

hämt? Har det haft något att göra med din härkomst? Vad tänker du om vårdgivarnas kunskap om den sverigefinska nationella minoriteten och deras villkor? Berätta gärna om du har några erfarenheter. Har du någon gång känt dig illa behandlad i vården pga din sverigefinska tillhörighet?

- Vad tror du skulle kunna förbättra kontakten med vården? Vad har du för önskemål om hur vården, särskilt för psykisk ohälsa, ska utvecklas? Vilken betydelse tror du att det skulle ha om vårdgivare kände till mer om den sverigefinska gruppen?

Psykisk hälsa

- Vem vill du i första hand tala med om du skulle få psykiska besvär?
- Skulle du beskriva dina besvär på ett annat sätt än för vårdpersonalen när du talade med din familj, dina vänner eller andra i dina kretsar?
- Öppen fråga: Tänker du att det finns någon form av psykisk ohälsa som är vanligare hos sverigefinnar?
- Om specifika områden inte tas upp: Statistiken säger att det är vanligare med självmord eller självmordsförsök och alkoholproblem hos gruppen sverigefinnar. Har du några tankar om detta?
- Vi vet att det finns många orsaker till att människor utvecklar psykisk ohälsa. Utifrån dina erfarenheter, finns det något med att vara sverigefinne som påverkar den psykiska hälsan?
- Vet du om det finns psykisk ohälsa i din familj? Har ni pratat om detta? Hur skulle du rekommendera en bekant att söka hjälp för psykiska besvär i Stockholm? Har det någon betydelse om personen är sverigefinne eller inte? Har språket eller andra kulturella uttryck någon betydelse? Är det något du tycker att vårdpersonal ska tänka på när de möter en sverigefinsk patient?
- Känner du till att det finns en mottagning för finsktalande i regionen? Även för barn- och ungdom?
- Är det något annat du vill lyfta fram? Är det något jag inte har frågat om som är viktigt?

